

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO

Warszawa, dnia 6 września 2022 r.

Poz. 9175

UCHWAŁA NR 408/XLVI/22 RADY POWIATU GRODZISKIEGO

z dnia 25 sierpnia 2022 r.

w sprawie przyjęcia Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami w Powiecie Grodziskim na lata 2022 - 2025

Na podstawie art. 4 ust. 1 pkt 7 i art. 12 pkt 11 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 1526) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 840) Rada Powiatu uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami w Powiecie Grodziskim na lata 2022-2025” stanowiący załącznik do uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Powiatu Grodziskiego.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego.

Przewodniczący Rady Powiatu Grodziskiego

Sławomir Kamiński

**Załącznik do Uchwały Nr 408/XLVI/22
Rady Powiatu Grodziskiego
z dnia 25 sierpnia 2022 r.**

**Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami
w Powiecie Grodziskim na lata 2022 - 2025**

SPIS TREŚCI

1. Wstęp	3
1.1. Cel opracowania Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami	4
1.2. Podstawa prawna opracowania Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami	5
1.3. Zadania i kompetencje organów powiatu w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	11
2. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego	12
2.1. Krajowa polityka w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego	12
2.1.1. Założenia wynikające z Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019 - 2022	12
2.1.2. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020	14
2.2. Wojewódzka polityka w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego	18
2.2.1. Strategia rozwoju województwa mazowieckiego do roku 2030. Innowacyjne Mazowsze	18
2.2.2. Strategia Rozwoju Kultury w Województwie Mazowieckim na lata 2015 - 2020	19
2.2.3. Regionalny program operacyjny województwa mazowieckiego 2014 - 2020	23
2.2.4. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego	25
2.2.5. Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Mazowieckim 2022 - 2025	27
3. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	29
3.1. Strategia Rozwoju Powiatu Grodziskiego na lata 2021-2027	29
4. Zabytki nieruchome stanowiące własność Powiatu Grodziskiego	30
4.1. Dom Pomocy Społecznej w Izdebnie Kościelnym	30
4.2. Muzeum im. Anny i Jarosława Iwaszkiewiczów w Stawisku	32
5. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Powiatu Grodziskiego	42
5.1. Gmina Grodzisk Mazowiecki	44
5.1.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków – Gmina Grodzisk Mazowiecki ... 46	
5.1.2. Zabytki nieruchome ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków – Gmina Grodzisk Mazowiecki	50
5.1.3. Zabytki ruchome – Gmina Grodzisk Mazowiecki	58
5.1.4. Zabytki archeologiczne – Gmina Grodzisk Mazowiecki	68
5.1.5. Formy ochrony przyrody – Gmina Grodzisk Mazowiecki	78
5.2. Gmina Milanówek	79
5.2.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków – Gmina Milanówek	79
5.2.2. Zabytki nieruchome ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków – Gmina Milanówek	83
5.2.3. Zabytki ruchome – Gmina Milanówek	92
5.2.4. Zabytki archeologiczne – Gmina Milanówek	92

5.2.5. Formy ochrony przyrody – Gmina Milanówek.....	94
5.3. <i>Gmina Podkowa Leśna</i>	98
5.3.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków – Gmina Podkowa Leśna.....	99
5.3.2. Zabytki nieruchome ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków – Gmina Podkowa Leśna.....	101
5.3.3. Zabytki ruchome – Gmina Podkowa Leśna.....	104
5.3.4. Zabytki archeologiczne – Gmina Podkowa Leśna.....	105
5.3.5. Formy ochrony przyrody – Gmina Podkowa Leśna.....	105
5.4. <i>Gmina Baranów</i>	108
5.4.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków – Gmina Baranów	109
5.4.2. Zabytki nieruchome ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków – Gmina Baranów	109
5.4.3. Zabytki ruchome – Gmina Baranów.....	109
5.4.4. Zabytki archeologiczne – Gmina Baranów	111
5.4.5. Formy ochrony przyrody – Gmina Baranów	120
5.5. <i>Gmina Jaktorów</i>	121
5.5.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków – Gmina Jaktorów.....	121
5.5.2. Zabytki nieruchome ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków – Gmina Jaktorów.....	122
5.5.3. Zabytki ruchome – Gmina Jaktorów.....	123
5.5.4. Zabytki archeologiczne – Gmina Jaktorów.....	124
5.5.5. Formy ochrony przyrody – Gmina Jaktorów.....	128
5.6. <i>Gmina Żabia Wola</i>	129
5.6.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków – Gmina Żabia Wola.....	132
5.6.2. Zabytki nieruchome ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków – Gmina Żabia Wola....	133
5.6.3. Zabytki ruchome – Gmina Żabia Wola.....	135
5.6.4. Zabytki archeologiczne – Gmina Żabia Wola.....	140
5.6.5. Formy ochrony przyrody – Gmina Żabia Wola.....	145
6. Analiza SWOT w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego Powiatu Grodziskiego.....	148
7. Cele Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami.....	150
8. Kierunki działań dla realizacji Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami. Podział na obszary, projekty, zadania.....	151
9. Wdrażanie Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami. Monitoring działania programu.....	153
9.1. Instrumenty prawne i instytucjonalne.....	153
9.2 Instrumenty finansowe.....	153
9.3. Monitoring działania programu.....	154
10. Wykorzystane akty prawne i materiały.....	155

1. Wstęp

Dziedzictwo kulturowe to dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń, to również dorobek naszych czasów. Najczęściej utożsamiamy dziedzictwo kulturowe z archeologią, sztuką i zabytkami.

Za zabytek uznaje się nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością, stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na wartość historyczną, artystyczną lub naukową (art. 3 pkt 1 *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*). Zabytki, ślady działalności ludzkiej są niezastąpionym źródłem informacji o życiu i działaniach człowieka oraz o historycznym rozwoju umiejętności artystycznej i technicznej. Zabytki są zasobami nieodwracalnymi decydującymi o tożsamości miejsca. Chcąc zachować łączność pomiędzy przeszłymi i przyszłymi pokoleniami, musimy dążyć do ich zachowania. Złożoność i interdyscyplinarność działań w tej sferze w warunkach gospodarki rynkowej wymaga strategicznego zarządzania zabytkami opartego na długookresowej wizji rozwoju. Narzędziem realizacji strategii opieki nad zabytkami mają być programy opieki nad zabytkami.

Świadomość potrzeby ratowania i ochrony zabytków, dbanie o należyty stan zabytków jest coraz powszechniejsza wśród mieszkańców naszego powiatu. Rewitalizacja poszczególnych obiektów, jak również całych zespołów zabudowy jest szansą na ich uratowanie. Tak więc stworzenie programu opieki nad zabytkami jest nie tylko koniecznością przewidzianą ustawą, ale przede wszystkim potrzebą społeczną. Jest również ważnym czynnikiem w upowszechnianiu wiedzy i pomaganiu właścicielom zabytków w dbaniu o ich dobrą kondycję. Miejsce nigdy nie będzie atrakcyjne dla turysty jeżeli jego zabytki będą zaniedbane, niewłaściwie promowane czy eksponowane. To urok zadbanych zabytków, ulicznych zaułków i parków tworzy niepowtarzalny charakter danego miejsca do którego z chęcią powraca turysta. Kultura i tradycja naszego regionu, malownicze położenie geograficzne oraz zabytki tworzą niepowtarzalny produkt turystyczny, który jest znaczącym elementem rozwoju powiatu.

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Wyżej wymieniony Program stanowi podwalinę współpracy między samorządem powiatowym, samorządami gminnymi, właścicielami zabytków i Wojewódzkim Konserwatorem

Zabytków. Współpraca ta rozwijana w kolejnych latach powinna przynieść lokalnej społeczności wymierne korzyści – zachowanie naszego dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń.

Program opieki nad zabytkami jest dokumentem wymagającym cyklicznej aktualizacji. Niniejszy dokument powstał jako pierwszy, dlatego w stosunkowo szeroki sposób omawia problematykę zabytków w powiecie i wyznacza priorytetowe kierunki działań wieloletnich. W związku z czym może stać się istotnym punktem odniesienia dla programów konstruowanych na kolejne okresy czteroletnie, z konieczną modyfikacją, uwzględniającą nowe uwarunkowania prawne i administracyjne oraz zmieniające się warunki gospodarcze i społeczne.

1.1. Cel opracowania Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami

Głównym celem Programu jest dążenie do znaczącej poprawy stanu zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego powiatu poprzez określenie warunków organizacyjnych i finansowych w zakresie leżącym w kompetencjach powiatu, a także włączenie problematyki ochrony zabytków w rozwój gospodarczy i społeczny powiatu.

„Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Grodziskiego na lata 2022 - 2025” został opracowany w związku z realizacją zapisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.). Ustawa wprowadza obowiązek sporządzania programów opieki nad zabytkami przez samorządy - zarówno na szczeblu wojewódzkim, powiatowym, jak i gminnym. Zgodnie z art. 87 ust. 1 cytowanej wyżej ustawy Zarząd Powiatu sporządza na okres 4 lat powiatowy program opieki nad zabytkami, który po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków przyjmuje Rada Powiatu. Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym, a z jego realizacji Zarząd Powiatu sporządza co dwa lata sprawozdanie, które następnie przedstawia Radzie Powiatu. Szczegółowe cele powiatowego programu opieki nad zabytkami zawarte są w art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* i należą do nich:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,

- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Tworząc Program opieki nad zabytkami w Powiecie Grodziskim założono, że zasoby regionalnego dziedzictwa kulturowego są zasadniczym czynnikiem wpływającym na kształtowanie tożsamości regionalnej. Zasoby te określają i wyznaczają w dużym stopniu uwarunkowania rozwoju powiatu, stanowiąc obciążenie, ale i będąc szansą promocji.

1.2. Podstawa prawna opracowania Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami

Opieka nad zabytkami w Polsce ma szerokie umocowanie w systemie prawnym. Do najważniejszych aktów prawnych regulujących problem ochrony dziedzictwa kulturowego i opieki nad zabytkami należą:

Ustawy:

- 1) Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.),
- 2) Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (tj.: Dz. U. z 2022 r., poz. 840 z późn. zm.),
- 3) Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. *o samorządzie powiatowym* (tj.: Dz. U. z 2020 r. poz. 920 z późn. zm.),
- 4) Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. *o gospodarce nieruchomościami* (tj.: Dz. U. z 2021 r., poz. 1899 z późn. zm.),
- 5) Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - *prawo budowlane* (tj.: Dz. U. z 2021 r., poz. 2351 z późn. zm.),

- 6) Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. *o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* (tj.: Dz. U. z 2022 r., poz. 503),
- 7) Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. *prawo ochrony środowiska* (tj.: Dz. U. z 2021 r., poz. 1973 z późn. zm.),
- 8) Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. *o ochronie przyrody* (tj.: Dz. U. z 2022 r., poz. 916).

Rozporządzenia:

- 1) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. *w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków* (tj.: Dz. U. 2021 r., poz. 81),
- 2) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. *dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków* (Dz. U. z 2017 r., poz. 1674 z późn. zm.),
- 3) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. *w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych* (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153),
- 4) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. *w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami"* (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304 z późn. zm.),
- 5) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011r. *w sprawie wywozu zabytków za granicę* (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510),
- 6) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. *w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem* (tj.: Dz. U. z 2021 r., poz. 56),

- 7) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259),
- 8) Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650).

Inne:

- 1) Europejska Konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. z 1996 r. Nr 120, poz. 564),
- 2) Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. (Dz. U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190).

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

W art. 82 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej napisano, iż „obowiązkiem obywatela polskiego (...) jest troska o dobro wspólne”, zaś ochrona zabytków wszelkiego rodzaju, dziedzictwa narodowego materialnego i niematerialnego jest obowiązkiem konstytucyjnym Państwa. Zgodnie z art. 5 Konstytucji „Rzeczpospolita Polska strzeże (...) dziedzictwa narodowego (...)”. Niebagatelną częścią tego dziedzictwa są zabytki, których niematerialna wartość jest dobrem wspólnym całego narodu.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (tj.: Dz. U. z 2021 r., poz. 710 z późn. zm.) w sposób kompleksowy reguluje kwestie związane z prawną ochroną zabytków. Ustawa określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków. Ustawa nakłada na organy administracji rządowej i samorządowej obowiązek zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych dla ochrony dóbr kultury. W myśl zapisów ustawy ochrona zabytków polega na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu zadania zdefiniowane w artykułach:

art. 3 - podaje definicję zabytku rozumianego jako nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

W myśl regulacji ustawowej (art. 6.1. ustawy) ochronie i opiece podlegają bez względu na ich stan zachowania:

zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- krajobrazami kulturowymi,
- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- dziełami architektury i budownictwa,
- dziełami budownictwa obronnego,
- obiektami techniki a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- cmentarzami,
- parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

zabytki ruchome będące, w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiałami bibliotecznymi,

- instrumentami muzycznymi,
- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami,
- relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ponadto „Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej” (art. 6.2. ustawy).

art. 4 - „Ochrona zabytków polega, w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz kształtowaniu środowiska”.

art. 5 - „Opieka nad zabytkami sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,

- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury”.

art. 7 – „Formami ochrony prawnej zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 3) uznanie za pomnik historii;
- 4) utworzenie parku kulturowego;
- 5) ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego”.

Ustawa o gospodarce nieruchomościami

Ustawa o gospodarce nieruchomościami określa specjalne sposoby gospodarowania nieruchomościami wpisanymi do rejestru zabytków stanowiącymi własność Skarbu Państwa oraz własność jednostki samorządu terytorialnego. Sprzedaż, zmiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste takich nieruchomości, jak również wnoszenie ich, jako wkładów niepieniężnych do spółek, zgodnie z art. 13 ust. 4 wymaga uzyskania pozwolenia właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków działającego w imieniu wojewody.

Przy oddawaniu nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste, jeżeli jest ona wpisana do rejestru zabytków, określenia wymaga sposób korzystania z danej nieruchomości. W razie potrzeby na nabywcę można nałożyć obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w umowie (Art. 29 ust. 2).

Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym

Najważniejsze zagadnienia ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, w odniesieniu do ochrony zabytków, dotyczą przede wszystkim:

- wymagań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej wspomnianej w (art. 1 ust. 2 pkt. 4),

- sposobów traktowania zabytków przy tworzeniu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy,
- sposobu ochrony zabytków przy tworzeniu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego,
- konieczności porozumienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie działań planistycznych.

1.3. Zadania i kompetencje organów powiatu w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Szczegółowy zakres zadań i kompetencji organów samorządu powiatowego w odniesieniu do problematyki ochrony dóbr kultury został uregulowany przede wszystkim w dwóch ustawach:

- Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym.

art. 4 ust. 1 - Zawiera generalną zasadę, że powiat wykonuje określone ustawami zadania publiczne o charakterze ponadgminnym. Ustawodawca wymienia wśród 23 kategorii zadań publicznych powiatu kulturę oraz ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami. Katalog ten ma charakter zamknięty, rozszerzyć go może jedynie przepis ustawy szczególnej.

- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

art. 103 - określa wyłączne kompetencje starosty w zakresie powoływania społecznych opiekunów zabytków. Na wniosek wojewódzkiego konserwatora starosta ustanawiania społecznych opiekunów zabytków lub cofa takie ustanowienie.

Równocześnie starosta prowadzi listę społecznych opiekunów zabytków. Osobie fizycznej pełniącej funkcję społecznego opiekuna zabytków starosta wydaje legitymację społecznego opiekuna zabytków, natomiast osobie prawnej lub innej jednostce organizacyjnej nieposiadającej osobowości prawnej, pełniącej funkcję społecznego opiekuna zabytków, starosta wydaje zaświadczenie, które zawiera informację o nadaniu uprawnień opiekuna.

art. 12 - starosta, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie.

art. 50, ust. 3 – w przypadku wystąpienia zagrożenia dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, polegającego na możliwości jego zniszczenia lub uszkodzenia, starosta, na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może wydać decyzję o zabezpieczeniu tego zabytku w formie ustanowienia czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia. W przypadku, gdy nie jest możliwe usunięcie zagrożenia, zabytek nieruchomy może być na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków wywłaszczony przez starostę na rzecz Skarbu Państwa lub gminy właściwej ze względu na miejsce położenia tego zabytku, w trybie i na zasadach przewidzianych w przepisach o gospodarce nieruchomościami.

2. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

2.1. Krajowa polityka w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego

2.1.1. Założenia wynikające z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019 - 2022

Opracowanie krajowego programu ochrony jest ustawowym obowiązkiem ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego (przy pomocy Generalnego Konserwatora Zabytków). Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022 został przyjęty uchwałą nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. (poz. 808). Program jest głównym dokumentem strategicznym państwa związanym z ochroną dziedzictwa kulturowego, określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów. Głównym celem projektu Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022 jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Cel główny będzie realizowany przez trzy cele szczegółowe podzielone na kierunki działania i zadania.

Cel szczegółowy 1

Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego

Kierunek działania 1.1

Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym

Zadania:

1. szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych,

- z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.
2. budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym.
 3. merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach.
 4. konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

Kierunek działania 1.2

Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym

Zadania:

1. wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich.
2. ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich.
3. wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego.
4. powołanie Centrum Architektury Drewnianej.

Cel szczegółowy 2

Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami

Kierunek działania 2.1

Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami

Zadania:

1. upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).

Kierunek działania 2.2

Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego

Zadania:

1. podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.

Cel szczegółowy 3

Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego

Kierunek działania 3.1

Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości

Zadania:

1. kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami.
2. tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Kierunek działania 3.2

Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami

Zadania:

1. program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

2.1.2. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 -2020

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2013 (w 2005 r. Ministerstwo Kultury przygotowało *Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020*) przyjęta została przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r., w ramach opracowywania strategicznych dokumentów programowych rozwoju społeczno-gospodarczego państwa.

Jest to rządowy dokument tworzący ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowocześnie pojmowanej polityki kulturalnej, funkcjonującej w warunkach rynkowych, a także dla wspólnoty Polski z Unią Europejską.

Głównym celem strategii jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce. Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury w sferze materialnej spuścizny kulturowej Polski jest *Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”*.

Dokument ten wytycza strategiczne cele polityki państwa w sferze ochrony zabytków:

- przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami,
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa,
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej,
- ograniczenia uznaniowości konserwatorów poprzez nałożenie na nich odpowiedzialności za niezgodne z prawem postępowanie,
- intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.

W programie przyjęto następujące priorytety:

Priorytet 1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe.

Realizowane działania mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

Najważniejsze działania to między innymi:

Działanie 1.1. Wzmocnienie ośrodków dokumentacji zabytków oraz budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków. W ramach działania zostaną zaproponowane zmiany instytucjonalne, prawne i funkcjonalne w sferze dokumentacji i ochrony zabytków oraz procesu oferowania zabytków na rynku.

Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne.

- Program „Polskie regiony w europejskiej przestrzeni kulturowej”.

Minister Kultury zaangażował się w proces tworzenia i realizacji projektów z funduszy strukturalnych poprzez stworzony przez siebie program „Polskie regiony w europejskiej przestrzeni kulturowej”, zainicjowany i realizowany przez Narodowe Centrum Kultury. Program został uruchomiony już na początku 2003 r., jednakże istotny dla realizacji działania 1.2. moduł wspierania projektów strukturalnych pojawił się dopiero we wrześniu 2003 r. Program jest realizowany w ramach istniejących sektorowych programów operacyjnych, na podstawie których rozdysponowane zostaną fundusze strukturalne przyznane Polsce przez Unię Europejską. Głównym celem programu jest przygotowanie potencjalnych wnioskodawców do opracowania kompleksowych projektów do współfinansowania ze środków funduszy strukturalnych.

- Program „Promesa Ministra Kultury”.

Beneficjenci mogą ubiegać się o dofinansowanie wkładu własnego do projektów realizowanych w ramach funduszy strukturalnych i innych funduszy europejskich w ramach programu „*Promesa Ministra Kultury*”. Minister Kultury, widząc wielką szansę dla rozwoju kultury w skutecznym wykorzystaniu środków z funduszy strukturalnych, podjął decyzję o udziale w montażu finansowym wkładu krajowego wybranych projektów kulturalnych, realizowanych w ramach programów operacyjnych i inicjatyw wspólnotowych.

W ramach programu dofinansowane będą inwestycje służące m. in. ochronie polskiego dziedzictwa narodowego. Wniosek może być złożony przez instytucje i osoby prawne, które mogą być beneficjentami zgodnie z opisem poszczególnych priorytetów i działań zawartych w programach operacyjnych i uzupełnieniach programów operacyjnych.

Działanie 1.3. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

Działanie będzie realizowane poprzez programowanie i wdrażanie kompleksowych programów dotyczących markowych produktów turystyki kulturowej w pięciu polskich miastach mających największą szansę na europejskim rynku turystyki kulturowej: Warszawa, Kraków, Gdańsk, Poznań i Wrocław.

Priorytet 2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego.

Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego.

Działanie będzie realizowane dzięki podnoszeniu wykształcenia kadr zatrudnionych w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego, poprzez podnoszenie zainteresowania społeczeństwa problematyką ochrony zabytków (wprowadzanie do programów studiów przedmiotów z zakresu ochrony zabytków i zarządzania dziedzictwem; Akademię Dziedzictwa – studia podyplomowe; organizowanie letniej szkoły dziedzictwa dla uczniów i studentów). Ponadto będą podejmowane działania mające na celu promowanie zachowania dziedzictwa kulturowego wsi poprzez aktywizację społeczności wiejskich, a także ochronę i popularyzację kultury ludowej - realizacja programu „Ochrona ginących zawodów”.

Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granice.

Podprogram „*Absent Patrimonium*”. Program przewiduje budowę sieci informacji wirtualnej o zabytkach wywożonych i zaginionych.

Sektorowy program operacyjny: Rozwój kultury i zachowanie dziedzictwa kulturowego.

Kolejny dokument strategiczny przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 6 września 2005 r. Program ten rozwija cele *Narodowego Planu Rozwoju*, określając priorytety, kierunki i wysokość środków przeznaczonych na realizację zadań infrastrukturalnych z zakresu kultury i szkolnictwa artystycznego o charakterze ponadregionalnym, które będą uruchamiane z udziałem funduszy strukturalnych. Zasady wdrażania programu opierają się na regułach określonych dla funduszy strukturalnych oraz na krajowych regulacjach dotyczących finansów publicznych, pomocy publicznej i podziału odpowiedzialności w realizacji polityki dotyczącej ochrony i zachowania dziedzictwa kultury pomiędzy samorządami a Ministrem Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Program koncentruje się na działaniach o charakterze ponadregionalnym ważnych z punktu widzenia polityki kulturalnej państwa. Ma być uzupełnieniem działań z zakresu kultury realizowanych w ramach programów regionalnych oraz komplementarny do działań z zakresu kultury możliwych do realizacji w ramach innych programów sektorowych.

2.2. Wojewódzka polityka w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego

2.2.1. Strategia rozwoju województwa mazowieckiego do roku 2030. Innowacyjne Mazowsze

Powyższy dokument przyjęty został uchwałą nr 158/13 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 28 października 2013 r. w sprawie Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku i został opracowany na podstawie doświadczeń z realizacji poprzednich strategii. Dokument stanowi odpowiedź na wyzwania, którym powinno sprostać województwo, aby podnieść jakość życia, ograniczyć wykluczenie społeczne i bezrobocie, realizować politykę spójności terytorialnej oraz politykę inteligentnego i zrównoważonego rozwoju. Strategia obejmuje wizję, cel główny i cele strategiczne.

Wizja: *Mazowsze to region spójny terytorialnie, konkurencyjny, innowacyjny z wysokim wzrostem gospodarczym i bardzo dobrymi warunkami życia jego mieszkańców.*

Cel główny: *zmniejszenie dysproporcji rozwoju w województwie mazowieckim, wzrost znaczenia obszaru metropolitalnego Warszawy w Europie.*

Celowi głównemu podporządkowane są cele strategiczne obejmujące poniższe obszary działań:

Przemysł i produkcja: *Rozwój produkcji ukierunkowanej na eksport w przemyśle zaawansowanych i średniozaawansowanych technologii oraz w przemyśle i przetwórstwie rolno-spożywczym.*

Gospodarka: *Wzrost konkurencyjności regionu poprzez rozwój działalności gospodarczej oraz transfer i wykorzystanie nowych technologii.*

Przestrzeń i transport: *Poprawa dostępności i spójności terytorialnej regionu oraz kształtowanie ładu przestrzennego.*

Spółeczeństwo: *Poprawa jakości życia oraz wykorzystanie kapitału ludzkiego i społecznego do tworzenia nowoczesnej gospodarki.*

Środowisko i energetyka: *Zapewnienie gospodarce regionu zdywersyfikowanego zaopatrzenia w energię przy zrównoważonym gospodarowaniu zasobami środowiska.*

Kultura i dziedzictwo: *Wykorzystanie potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego oraz walorów środowiska przyrodniczego dla rozwoju gospodarczego regionu i poprawy jakości życia.*

W kontekście powiatowego programu ochrony nad zabytkami w powiecie grodziskim, założenia polityki samorządu województwa odnoszące się do kultury i dziedzictwa zawarte są głównie w następujących kierunkach działań:

- Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego do zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu (działanie 32),
- Upowszechnianie kultury i twórczości (działanie 33),
- Kreowanie miast jako centrów aktywności kulturalnej (działanie 34),
- Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego w działalności gospodarczej (działanie 36).

Wskazane w tych kierunkach działania obejmują między innymi: poprawę atrakcyjności turystycznej regionu w oparciu o walory przyrodnicze, wspieranie rozwoju turystyki kulturowej oraz tworzenie nowych produktów turystycznych, ochronę spuścizny kulturowej regionu (materialnej i niematerialnej), rozwój systemu obsługi turystów (zaplecza turystycznego i systemu informacji turystycznej), rozwój zaplecza instytucjonalnego kultury i digitalizacja zasobów, promowanie różnorodności kulturowej i artystycznej regionu, wspieranie edukacji kulturalnej i artystycznej, wykorzystywanie ośrodków miejskich do tworzenia i promowania kultury, wspieranie przedsiębiorczości w obszarze kultury.

2.2.2. Strategia Rozwoju Kultury w Województwie Mazowieckim na lata 2015 - 2020

Strategia Rozwoju Kultury w województwie mazowieckim na lata 2015 – 2020 przyjęta uchwałą 84/15 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 8 września 2015 r. jest planem strategicznym Samorządu Województwa Mazowieckiego, opisującym zamierzone działania w obszarze kultury w perspektywie sześciu lat. W tym znaczeniu strategia zapisuje politykę kulturalną Samorządu Województwa Mazowieckiego na lata 2015–2020.

Dokument składa się z dwóch zasadniczych części: diagnostycznej i planistycznej. W części diagnostycznej przedstawiono syntetyczny obraz kultury w województwie mazowieckim w II połowie 2012 roku. Diagnoza odwołuje

się do obrazu statystycznego, wyników licznych badań, obrazu wynikającego ze źródeł zastanych oraz wniosków z konsultacji z licznymi środowiskami. Diagnozę kończą wnioski strategiczne. W części planistycznej zaproponowano misję polityki kulturalnej województwa mazowieckiego oraz pięć pól strategicznych, na których misja będzie realizowana. W każdym z tych pól wyznaczono cele strategiczne, a w ramach celów – programy strategiczne, które będą realizowane w okresie obowiązywania strategii. Zestaw pól strategicznych i celów należy uważać za niezmienny w czasie realizacji strategii. Natomiast programy strategiczne w ramach poszczególnych celów mogą być w toku realizacji strategii uzupełniane w miarę potrzeb.

Przyjęta w dokumencie misja polityki kulturalnej województwa mazowieckiego, jako generalna wartość, do której dążenie jest niezmiennym celem województwa w perspektywie długoletniej, brzmi: *Kultura włącza każdego*. Strategia rozwoju kultury wyznacza pola strategiczne jako obszary wartości, jakie będą urzeczywistniane w polityce kulturalnej województwa mazowieckiego. W wyniku pogłębionej diagnozy sytuacji kultury w wojewodzie zdefiniowano pięć problemów kluczowych a w odpowiedzi na nie wyznaczono pięć pól strategicznych, w których ulokowano propozycje rozwiązań tych problemów tj. cele strategiczne i programy.

Pole strategiczne A: Dobre zarządzanie w kulturze

- ***Cel strategiczny A.1. Strategiczna współpraca z Warszawą.***
 - Program A.1.1: Stały zespół do spraw współpracy KULTURA WARSZAWA – MAZOWSZE.
- ***Cel A.2. Usprawnienie wojewódzkich instytucji kultury.***
 - Program A.2.1: Strategie wojewódzkich instytucji kultury.
- ***Cel A.3. Samorządowe polityki dla kultury.***
 - Program A.3.1: Wsparcie dla tworzenia lokalnych polityk kulturalnych.
 - Program A.3.2: Lokalni liderzy obywatelskich polityk kulturalnych
- ***Cel A.4. Profesjonalizacja kadr kultury.***
 - Program A.4.1: Profesjonalni menedżerowie kultury.
 - Program A.4.2: Profesjonalni animatorzy kultury.
 - Program A.4.3: Kompetentni edukatorzy kulturalni.
- ***Cel A.5. Innowacyjne zarządzanie w kulturze.***
 - Program A.5.1: Inspirujące zarządzanie w kulturze
 - Program A.5.2: Zoptymalizowanie sprawozdawczości w kulturze

- **Cel A.6. Utworzenie cyfrowej Mazowieckiej Platformy Kultury.**
 - Program A.6.1: Mazowiecka Platforma Kultury
- **Cel A.7. Badania warunkiem skuteczności.**
 - Program A.7.1: Mazowieckie Obserwatorium Kultury
- **Cel A.8. Nowoczesny mecenat kultury.**
 - Program A.8.1: Okrągły stół „Biznes – Kultura”.

Pole strategiczne B: Uczestnictwo – włączenie – spójność

- **Cel B.1. Wojewódzki program wsparcia edukacji kulturalnej i artystycznej.**
 - Program B.1.1: Wypracowanie koncepcji „Wojewódzkiego Programu Edukacji Kulturalnej”.
- **Cel B.2. Kultura dla każdego (program przełamywania wykluczenia terytorialnego).**
 - Program B.2.1: Kultura puka do drzwi.
 - Program B.2.2: Kultura łączy pokolenia.
 - Program B.2.3: Kultura buduje spójność.
- **Cel B.3. Wysoki poziom – szeroki odbiór.**
 - Program B.3.1: Kultura zaprasza.
 - Program B.3.2: Kultura podniebna – kultura podziemna.
- **Cel B.4. Biblioteka – miejsce kultury (reformacja sieciowej roli biblioteki wojewódzkiej).**
 - Program B.4.1: Biblioteka inspiruje.

Pole strategiczne C: Dziedzictwo – tożsamość – wspólnota

- **Cel C.1. Żywe dziedzictwo.**
 - Program C.1.1: Zabytki i muzea – żywe atrakcje.
 - Program C.1.2: To także nasze dziedzictwo.
- **Cel C.2. Nasze tożsamości.**
 - Program C.2.1: Niech nas poznają.
 - Program C.2.2: Kto ty jesteś?
- **Cel C.3. Nowoczesna wspólnota.**
 - Program C.3.1: Wokół wspólnoty.

Pole strategiczne D: Kreatywność – motor rozwoju

- **Cel D.1. Synergia potencjałów sektora kreatywnego: partnerstwa, klastry, sieci.**

- Program D.1.1: Mazowieckie klastry kreatywne.
- **Cel D.2. Kultura – nauka – kreatywność.**
 - Program D.2.1: Wyobraźnia i wiedza.
- **Cel D.3. Mazowsze edukuje kreatywnie.**
 - Program D.3.1: Edukacja wbrew schematom.
- **Cel D.4. Twórczość doceniona.**
 - Program D.4.1: Program wojewódzkich stypendiów i nagród twórczych.
- **Cel D.5. Kultura promuje region.**
 - Program D.5.1: Promuję Mazowsze.

Pole strategiczne E: Łączenie potencjałów kultury

- **Cel E.1. Sieci współpracy podmiotów kultury.**
 - Program E.1.1: Wsparcie dla sieci ponadpowiatowych.
- **Cel E.2. Lokalne porozumienia dla kultury.**
 - Program E.2.1: Wsparcie dla tworzenia lokalnych porozumień dla kultury.
- **Cel E.3. „Współpraca nieoczywista” w kulturze.**
 - Program E.3.1: Wsparcie dla „współpracy nieoczywistej” w kulturze
- **Cel E.4. Synergia Kultura+.**
 - Program E.4.1: Kultura proponuje partnerstwa.
- **Cel E.5. Kultura ponad granicami.**
 - Program E.5.1: Kultura zbliża regiony.

Warty podkreślenia jest *cel C.1. żywe dziedzictwo* który ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami będzie realizować poprzez promowanie takich form i koncepcji opieki nad zasobami muzealnymi i zabytkami, które obdują obiekty i zasoby dziedzictwa kulturowego żywymi elementami kulturowymi, włączającymi aktywnie dziedzictwo we współczesne życie regionu.

Proces wdrażania strategii dzieli się na dwa etapy o odmiennej specyfice: pierwszy etap przygotowywania i uruchamiania zaplanowano na lata 2013–2015 (konsultowanie strategii z interesariuszami, organizowanie i przygotowywanie formalne poszczególnych rozwiązań zawartych w strategii) oraz drugi etap zarządzania w pełnej funkcjonalności programu to lata 2015–2020 (bieżące realizowanie programów strategicznych i coroczną ewaluację ich postępu).

2.2.3. Regionalny program operacyjny województwa mazowieckiego 2014-2020

Niniejszy dokument został opracowany na podstawie pakietu legislacyjnego dla polityki spójności na lata 2014-2020, przedstawionego przez Komisję Europejską w 2011 r. oraz dokumentów europejskich i krajowych o charakterze strategicznym (Strategia Europa 2020, Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju Polska 2030, Strategia Rozwoju Kraju Polska 2020 wraz z 9 strategiami horyzontalnymi). Jego treść wpisuje się również w założenia polityki terytorialnej Rządu, adresowanej do obszarów miejskich, wyrażonej w Założeniach Krajowej Polityki Miejskiej. Podstawą do wyznaczenia obszarów wsparcia dla dwufundusowego Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego na lata 2014 - 2020 jest przede wszystkim Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 r. Innowacyjne Mazowsze, a także ustalenia przyjęte w projekcie aktualizacji Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego. Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2014 - 2020, którego głównym celem jest inteligentny, zrównoważony rozwój zwiększający spójność społeczną i terytorialną przy wykorzystaniu potencjału mazowieckiego rynku pracy, stanowi narzędzie realizacji polityki rozwoju prowadzonej przez Samorząd Województwa Mazowieckiego. Dokument uwzględnia cele tematyczne zdefiniowane przez Komisję Europejską oraz odpowiada na zidentyfikowane wyzwania regionu w zakresie stymulowania rozwoju społecznego i gospodarczego, w powiązaniu z celami nakreślonymi przez Strategię Europa 2020.

W zakresie kultury wskazano, iż na Mazowszu znajdują się obszary uznane za pomniki historii oraz wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. W regionie ulokowane są 24 miasta historyczne oraz wiele interesujących zamków (14), pałaców (155) i dworów (345). Ogółem w rejestrze zabytków nieruchomych znajduje się 6757 obiektów (trzecie miejsce w Polsce), jednakże jego szczegółowa weryfikacja wykazała, że 124 z nich już nie istnieje, 118 jest zagrożonych, a 29 utraciło swoją wartość. W skali kraju województwo przoduje co do liczby instytucji kultury: 116 muzeów, 37 teatrów i instytucji muzycznych, 57 galerii i salonów sztuki, 256 ośrodków kultury, 986 bibliotek, 59 kin stałych. Jednocześnie z uwagi na fakt, iż jest to region o największej liczbie ludności, imponujący współczynnik instytucji kultury w przeliczeniu na 1 mieszkańca, charakteryzuje się niską dostępnością do różnych form kultury i sytuuje Mazowsze daleko za innymi województwami. Dostęp do instytucji kultury i prezentowanej przez nie oferty rozłożony jest w województwie nierównomiernie. Sektor kultury oraz sektor turystyki nie są dominującymi rynkami

zatrudnienia w skali województwa (3,4 % pracujących ogółem - piąta pozycja w kraju). W 2010 roku w regionie zarejestrowanych było około 10 tysięcy przedsiębiorstw z obszaru kultury, rozrywki i rekreacji, czyli blisko 13% liczby przedsiębiorstw w kraju oraz 11% przedsiębiorstw związanych z turystyką (usługi noclegowe i gastronomiczne) i ok. 20% wszystkich biur podróży w Polsce. Niemniej, licznie występujące dobra kulturowe, stanowią istotny potencjał dla dalszego gospodarczego rozwoju regionu.

W zakresie Gospodarki przyjaznej środowisku sformułowano:

Cel tematyczny: *zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz promowanie efektywnego gospodarowania zasobami.*

Natomiast w ww. celu tematycznym wyróżniono między innymi:

Priorytet inwestycyjny: *zachowanie, ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego.*

W ramach tego priorytetu inwestycyjnego przewidziany jest:

Cel szczegółowy: *Zwiększona dostępność oraz rozwój zasobów kulturowych regionu.*

Planowane w ramach interwencji prace modernizacyjne i renowacyjne, przyczynią się do zahamowania procesu degradacji obiektów zabytkowych oraz utrwalenia ich historycznych i artystycznych walorów, pozwalając na zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń. Inwestycje w zakresie ochrony zabytków połączone z pracami adaptacyjnymi służącymi nadaniu im nowych funkcji, efektywnym zarządzaniem obiektami oraz porządkowaniem przestrzeni publicznej wokół zabytku i jej dostosowaniem do przyjmowania turystów, przyczynią do wzrostu atrakcyjności regionu oraz zwiększenie ruchu turystycznego, co przełoży się na pobudzenie wzrostu gospodarczego Mazowsza. W ramach powyższego celu szczegółowego planowane będą do realizacji różne typy projektów. Prowadzone w ramach priorytetu działania będą skoncentrowane na realizacji projektów z zakresu ochrony obiektów zabytkowych ważnych z punktu widzenia rozwoju regionu, a także na rozwoju zasobów kultury. Wspierane będą zadania związane z adaptacją i modernizacją obiektów, która oznacza kompromis pomiędzy dziedzictwem a innowacyjnym pomysłem na jego wykorzystanie. Interwencją objęte zostaną przedsięwzięcia mające na celu ratowanie, przywracanie wartości i ochronę charakterystycznych zabytków lub ich zespołów wraz z otaczającym je kontekstem krajobrazowym. Wspierane będą prace renowacyjne i modernizacyjne umożliwiające zachowanie dotychczasowych funkcji obiektów zabytkowych, a także

służące nadaniu im nowych funkcji użytkowych (z przeznaczeniem w szczególności na cele kulturalne i edukacyjne), w tym również w połączeniu z działalnością komercyjną.

2.2.4. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego został przyjęty Uchwałą nr 22/18 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 19 grudnia 2018 r. Dokument określa kierunki rozwoju regionu oraz politykę przestrzenną w skali województwa w tym politykę samorządu w zakresie ochrony zabytków i dóbr kultury współczesnej oraz ochrony krajobrazów kulturowych.

Na obszarze województwa mazowieckiego zlokalizowane są obiekty i obszary o szczególnym znaczeniu dla kultury polskiej jak i światowej. Należą do nich zarówno obszary wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO jak i pomniki historii. Zasoby dziedzictwa kulturowego województwa mazowieckiego obejmują zabytki objęte formami ochrony prawnej oraz elementy dziedzictwa ujęte w gminnych ewidencjach zabytków.

Formami ochrony objęte są:

- zabytki wpisane do rejestru zabytków, w tym:
 - nieruchome (7 358 zabytków),
 - ruchome, obejmujące zabytki sztuki i rzemiosła artystycznego (20 727 obiektów),
 - archeologiczne (407 zabytków),
- zabytki uznane za pomnik historii,
- parki kulturowe,
- zabytki ujęte w gminnych ewidencjach zabytków (ponad 28 tys. zabytków).

Ponadto do form ochrony zabytków, zgodnie z Ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, należą: wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego.

Na terenie województwa mazowieckiego występują obiekty i obszary uznane za dobra kultury współczesnej, których wskazanie ma na celu ich ochronę oraz zachowanie dla przyszłych pokoleń. Województwo cechuje znaczne zróżnicowanie krajobrazów kulturowych będące charakterystycznymi dla województwa mazowieckiego, a jednocześnie unikatowymi w skali kraju.

W zakresie zachowania ciągłości dziedzictwa kulturowego i ochrony krajobrazów kulturowych w Planie wskazuje się obszary i obiekty o istotnym znaczeniu dla województwa mazowieckiego z zakresu ochrony krajobrazu kulturowego, dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- obszary i obiekty objęte ochroną prawną,
- postulowane parki kulturowe,
- pasma przyrodniczo-kulturowe,
- regiony etnograficzne oraz krainy historyczne,
- ośrodki tożsamości kulturowej regionu,
- dobra kultury współczesnej.

Plan określa się następujące działania:

- realizację zadań wskazanych w wojewódzkim programie opieki nad zabytkami,
- zachowanie i kreowanie ładu przestrzennego, zachowanie walorów krajobrazu kulturowego oraz kształtowanie pasm przyrodniczo-kulturowych o znaczeniu regionalnym poprzez: – przeciwdziałanie negatywnym efektom urbanizacji i rurbanizacji,
- wzmacnianie przestrzennych walorów obiektów oraz układów przestrzennych (w tym obiektów i obszarów przemysłowych) poprzez rewitalizację, restaurację oraz rekultywację,
- ochronę, rewitalizację i rewaloryzację obiektów i obszarów historycznych (zwłaszcza architektury drewnianej i przemysłowej, dworskiej, obronnej, dorobku nauki i techniki) w tym zabytków mających znaczenie symboliczne,
- odbudowę i rekonstrukcję dóbr należących do światowego i krajowego dziedzictwa po zniszczeniu w wyniku konfliktów zbrojnych lub katastrof spowodowanych zagrożeniami naturalnymi
- wykorzystanie sieci miast historycznych oraz atrakcji krajobrazowo-architektonicznych m.in. dla wyznaczania szlaków turystyki kulturowej,
- ochronę regionów etnograficznych oraz krain historycznych, jako cennych i charakterystycznych krajobrazów kulturowych, również jako element współpracy oraz rozwoju powiązań z sąsiadującymi województwami,
- tworzenie szlaków kulturowych (w tym szlaku kulturowego Cudu nad Wisłą roku 1920, Józefa Wilkonia i szlaku bohaterów Powstania Warszawskiego),

- budowę i rozbudowę muzeów (w tym Stacji Muzeum, Muzeum w Ossowie 1920 roku),
- ochronę dziedzictwa kultury ludowej o dużym znaczeniu dla kształtowania tożsamości regionalnej i lokalnej – krajobrazu kulturowego i tradycji ludowych na obszarach kolonizacji olenderskiej (w tym Urzecza) oraz osadnictwa puszczańskiego.

Jak również postuluje między innymi opracowanie krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego; rozszerzenie listy miejsc objętych statusem pomnika historii; adaptację obiektów zabytkowych dla współczesnych funkcji kulturalnych, turystycznych i edukacyjnych; zagospodarowanie i udostępnianie stanowisk archeologicznych posiadających czytelną formę krajobrazową w celach dydaktycznych, naukowych i turystycznych; współpracę międzyregionalną w zakresie zachowania i wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego (tradycji historycznych, śladów osadnictwa, dziedzictwa kultury ludowej) dla rozwoju produktów turystyki kulturowej; kreowanie ośrodków budowania tożsamości kulturowej regionu.

2.2.5. Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Mazowieckim 2022 - 2025

Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Mazowieckim 2022 – 2025 został przyjęty przez Sejmik Województwa Mazowieckiego uchwałą nr 169/21 z dn. 21.12.2021 r. składa się z dwóch części planistycznej i zarządczej oraz załącznika: dziedzictwo kulturowe województwa mazowieckiego – zarys problematyki.

W części planistycznej określono generalny cel Programu zawarty w deklaracji jego misji. Wszystkie dalsze rozstrzygnięcia planistyczne i wykonawcze muszą być bezwzględnie zgodne z misją. Misji towarzyszy wizja strategiczna opieki nad zabytkami w regionie, będąca zapisem pożądanego stanu docelowego, jaki powinien być osiągnięty do 2025 r. wskutek pomyślnej realizacji Programu. Z rozwinięcia misji wynikają trzy obszary strategiczne - „obszary koncentracji działań” Programu. W każdym z obszarów wyznaczamy z kolei cele strategiczne, a cele będą realizowane poprzez przedsięwzięcia strategiczne. Przyjęto, że w okresie 2022-2025 będzie kontynuowana misja z lat 2018-2021, która brzmi: *Podnieść skuteczność opieki nad zabytkami i dziedzictwem niematerialnym w województwie mazowieckim.*

Dokument zakłada, iż *po okresie funkcjonowania Programu opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2022 – 2025 w województwie zauważalnie polepsza się*

opieka nad zabytkami. Planujemy powstanie forum gminnych specjalistów opieki nad dziedzictwem kulturowym, podnoszące wiedzę i integrujące środowisko w celu wymiany doświadczeń. Coraz lepiej znane i zadbane dziedzictwo regionu jest powodem dumy lokalnych społeczności. Zauważalnie wzrasta świadomość roli i znaczenia tradycji i zabytków kultury materialnej. Dbamy o udokumentowanie mazowieckiego dziedzictwa XX wieku, które w poprzednim okresie nie było wystarczająco znane ani doceniane. Przedstawiciele samorządów i prywatni właściciele zabytków są coraz bardziej świadomi swoich obowiązków związanych z opieką nad nimi. Wzrasta też znajomość narzędzi pomagających zachować ich wzorowy stan. Szczególnie narażone na utratę elementy dziedzictwa niematerialnego coraz częściej znajdują oddanych kontynuatorów.

W odpowiedzi na zdiagnozowane kluczowe problemy dokument wyznaczył trzy obszary strategiczne, w ramach których zawarł propozycje rozwiązań tj. cele strategiczne i przedsięwzięcia strategiczne służące realizacji tych celów.

Obszar strategiczny A: Edukacja kształtująca świadomość i postawy

Cel A.1. Wsparcie edukacyjnie samorządów lokalnych i właścicieli zabytków;

Przedsięwzięcie A.1.1. Mazowieckie Forum Dziedzictwa (MDF);

Przedsięwzięcie A.1.2. Dziedzictwo niematerialne – na krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego – kontynuacja;

Przedsięwzięcie A.1.3. Konkurs „Renowacja Roku Zabytków Mazowsza” – kontynuacja;

Cel A.2. Kształtowanie postawy zainteresowania dziedzictwem;

Przedsięwzięcie A.2.1. „Odkrywamy nasze dziedzictwo” – coroczny konkurs fotograficzny – kontynuacja;

Przedsięwzięcie A.2.2. Tożsamość lokalna – wartość unikalna – kontynuacja w nowej formie;

Obszar strategiczny B: Optymalizacja systemu dostępu właścicieli zabytków do środków

Cel B.1. Zoptymalizowanie systemu dotacji wojewódzkich;

Przedsięwzięcie B.1.1. Dotacje do prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy obiektach zabytkowych – kontynuacja;

Cel B.2. Dbalność o zabytki własne województwa;

Przedsięwzięcie B.2.1. Finansowanie prac przy obiektach zabytkowych, których właścicielem jest Samorząd Województwa Mazowieckiego;

Obszar strategiczny C: Skuteczne narzędzia działania

Cel C.1. Ograniczenie ryzyka utraty najbardziej zagrożonych elementów dziedzictwa;

Przedsięwzięcie C.1.1. Dokumentacja zabytków architektury XX wieku województwa mazowieckiego;

Przedsięwzięcie C.1.2. Inwentaryzacja i wyodrębnienie typów zabudowy drewnianej województwa – kontynuacja;

Przedsięwzięcie C.1.3. Konkurs „Dom w krajobrazie” – kontynuacja;

Przedsięwzięcie C.1.4. Nasza żywa tradycja – kontynuacja;

Cel C.2. Wzmocnienie potencjału promocyjnego zabytków;

Przedsięwzięcie C.2.1. Tworzyć system promocji mazowieckiego dziedzictwa w serwisach internetowych;

Przedsięwzięcie C.2.2. Mazowieckie konserwacje;

Przedsięwzięcie C.2.3 Mazowiecki System Informacji Przestrzennej – Zabytki;

Część druga zarządcza obejmuje wdrażanie w tym monitoring realizacji programu.

Ponadto w załączniku do Programu: *dziedzictwo kulturowe województwa mazowieckiego – zarys problematyki* między innymi opisano na tle kraju zabytki, pomniki historii i miejsca Światowego Dziedzictwa UNESCO województwa mazowieckiego.

3. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

3.1 Strategia Rozwoju Powiatu Grodziskiego na lata 2021 - 2027

Strategia Rozwoju Powiatu Grodziskiego na lata 2021 – 2027 została przyjęta uchwałą nr 327/XXXIX/21 Rady Powiatu Grodziskiego z dnia 16 grudnia 2021 roku. W dokumencie sformułowano następującą misję: „*Władze Powiatu Grodziskiego wsłuchując się w potrzeby społeczności lokalnej, będą działać dla stworzenia warunków samorealizacji mieszkańców, rozwoju lokalnej przedsiębiorczości i kultury, by stworzyć region, gdzie łatwo spełnić aspiracje życiowe mieszkańców, a koncepcja*

zrównoważonego rozwoju zapewnia należyty poziom ochrony środowiska naturalnego i uwzględnienie potrzeb osób znajdujących się w szczególnej potrzebie". Wizja powiatu grodziskiego obejmuje projektowany stan społeczności lokalnej, gospodarki, kultury, edukacji i innych obszarów aktywności społecznej w stosunkowo długiej perspektywie czasowej i brzmi następująco: „*W przewidywanej w Strategii perspektywie czasowej Powiat Grodziski ma sprzyjać szerokiemu spektrum aktywności społecznej i rozwinąć się jako bezpieczna przestrzeń, przyjazna tak mieszkańcom, jak i środowisku naturalnemu, z myślą o przyszłych pokoleniach*”.

Koncepcją, która znajduje zastosowanie w odniesieniu do planowanych działań jest zrównoważony rozwój powiatu przy jednoczesnej ochronie dziedzictwa kulturowego i środowiska naturalnego. Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami w Powiecie Grodziskim wpisuje się w *V cel strategiczny* Strategii Rozwoju Powiatu Grodziskiego na lata 2021 – 2027 „*Ochrona i poprawa stanu zabytków oraz rozwój kultury na terenie powiatu grodziskiego*”, którego głównym zadaniem jest utrzymanie Muzeum im. Anny i Jarosława Iwaszkiewiczów w Stawisku, w stanie zapewniającym trwałe zachowanie jego wartości. Następnym istotnym celem operacyjnym jest promocja walorów kulturalnych i zabytkowych powiatu grodziskiego, która będzie realizowana poprzez wydanie przewodników, albumów, folderów itp. promujących wiedzę o powiecie grodziskim oraz jego walorach przyrodniczych i kulturalnych, a także przygotowanie i realizacja Powiatowego Kalendarza Imprez o charakterze kulturalnym, sportowym i ekologicznym.

4. Zabytki nieruchomości stanowiące własność Powiatu Grodziskiego

4.1. Dom Pomocy Społecznej w Izdebnie Kościelnym

Obiekt jest przykładem założenia dworskiego z XVIII wieku, rozbudowanego w I poł. XIX wieku. Pod koniec XVIII wieku Izdebno Kościelne należało do Michała Szymanowskiego. Po jego śmierci w 1787 roku, wieś przeszła na własność jego córki Doroty Szymanowskiej. Około 1800 roku rodzina Szymanowskich wybudowała tu dwór wraz z oficyną. W czasach Księstwa Warszawskiego Izdebno Kościelne należało do małżonków Doroty z Szymanowskich i oficera francuskiego Piotra Galichet, który w późniejszym okresie, założył w Izdebnie pierwszą w Królestwie Polskim fabrykę cukru. Następnie majątek odkupił Piotr Łubieński. Po nim właścicielami dóbr byli Kronenbergowie, a od 1866 r. Plebańscy. Majątek w Izdebnie Kościelnym pozostał w rodzinie Plebańskich aż do II wojny światowej. Jego ostatnią właścicielką była Maria Plebańska córka Jana Plebańskiego. Maria Plebańska wyszła za mąż

za Mieczysława Szczygielskiego właściciela sąsiedniej Krańciczej Woli. W czasie okupacji rodzina Plebańskich a także Mieczysław Szczygielski wraz z synem zostali rozstrzelani za działalność konspiracyjną. Po zakończeniu wojny majątek został rozparcelowany.

Dwór w zespole dworskim w Izdebnie Kościelnym

Dwór wzniesiony z gliny mieszanej z sieczką, obmurowany cegłą, tynkowany i boniowany. Parterowy, na planie prostokąta, jedenastoosiowy, z piętrowymi trójosiowymi ryzalitami pośrodku elewacji wzdłużnych. Nowsza dobudówka od zachodu. Ryzalit frontowy rozczłonkowany pilastrami toskańskimi, ogrodowy boniowany na narożach, oba zwieńczone trójkątnymi frontonami. Przed ryzalitem ogrodowym taras z balustradą. Układ wewnątrz dwutraktowy, na piętrze z korytarzem pośrodku. Na parterze na osi sięń poprzedzona przedsionkiem oraz salon. Dach czterospadowy, kryty blachą.

Park założony był równocześnie z dworem. Od frontu znajdował się podjazd z gazonem pośrodku. Od tyłu znajduje się łąka z aleją prowadzącą wprost do dworu oraz na taras z kamiennymi balustradami. Na wschód od dworu znajduje się nieregularny staw z wysepką w formie kopca. Starodrzewie parku stanowią m.in. dęby, kasztanowce, akacje i lipy. W pobliżu dworu zachował się także okaz starego wiązu.

Park w zespole dworskim w Izdebnie Kościelnym

Od 1999 roku Dwór stał się własnością Powiatu Grodziskiego, w którym mieści się Dom Pomocy Społecznej dla osób w podeszłym wieku, w którym przebywa 20 kobiet. Od tamtego czasu przeprowadzono szereg prac remontowych m.in. takich jak:

- wymiana podłóg,
- malowanie pomieszczeń wewnątrz budynku,
- malowanie dworku na zewnątrz,
- malowanie stolarki okiennej i drzwiowej,
- remont dachu i elementów poddasza,
- częściowe ocieplenie poddasza,
- modernizacja kuchni,
- modernizacja kotłowni gazowej, wykonano instalację zaworu gazowego,
- modernizacja instalacji hydrantowej,
- instalację oddymiania budynku,
- wyremontowano elewację budynku oraz budynku gospodarczego, śmietnika i garażu,
- wykonano podjazd dla osób niepełnosprawnych,
- dostosowano łazienki dla osób niepełnosprawnych,
- wymieniono glazurę w łazienkach,
- wymieniono wykładzinę w pokojach
- wymieniono podłogę/terakotę w kuchni.

4.2. Muzeum im. Anny i Jarosława Iwaszkiewiczów w Stawisku

Anna i Jarosław Iwaszkiewiczowie nazwali Stawiskiem posiadłość darowaną Annie przez ojca, Stanisława Wilhelma Lilpopa, w dniu jej ślubu (1922 r.), gdzie w 1928 r. został zbudowany dom według projektu Stanisława

Gądzikiewicza. Powstanie Domu Iwaszkiewiczów łączyło się w czasie z początkami Podkowy Leśnej, pierwszego w Polsce miasta-ogrodu, zbudowanego według koncepcji angielskiego architekta, Ebenetзера Howarda.

Stawisko od początku było nie tylko domem Iwaszkiewiczów, ale także ważnym ośrodkiem życia kulturalnego, miejscem spotkań wielu artystów, zwłaszcza literatów i muzyków. W okresie przedwojennym bywali tu m. in. Jan Lechoń, Antoni Słonimski, Stanisław Baliński, Józef M. Rytard, Karol Szymanowski, Czesław Miłosz. Wizyty poetów, pisarzy, przyjaciół wypełniały niekończące się rozmowy o literaturze, muzyce, sztuce. Był to także czas powstania najlepszych opowiadań Jarosława Iwaszkiewicza, jak „Brzezina”, „Panny z Wilka”, wierszy z tomu „Lato 1932”, sztuki „Lato w Nohant”.

Wnętrze Stawiska zachowało swój pierwotny charakter zamożnego domu polskiego ze zbiorami XIX i XX-wiecznego malarstwa i innych dzieł sztuki, z meblami, sprzętami oraz przedmiotami tzw. codziennego użytku. W nienaruszonym stanie znajduje się gabinet pisarza, biblioteka, sypialnia, pokój gościnny, hall wejściowy i klatka schodowa.

Antresola

Salon-jadalnia pełni dziś rolę salonu muzyczno-literackiego. Znajdujący się w Stawisku fortepian firmy Bluthner spełniał wielokrotnie funkcję użytkową. Grywali na nim Karol Szymanowski i Artur Rubinstein, w czasie okupacji Jan Ekier, akompaniujący Eugenii Umińskiej. Grywali bardzo często sami Gospodarze. W salonie-jadalni znajdują się najcenniejsze stawiskie meble: sekretera w stylu barokowym z ok. 1769 r., intarsjowana i inkrustowana kością słoniową komoda, szafa, stół i krzesła w stylu gdańskim. Wystrój tego pomieszczenia uzupełniają między innymi obrazy: Franciszka Kostrzewskiego „Pojedynek pod dębem”, olej z 1876 r., Józefa Brodowskiego „Potyczka na stepie”, olej z 1859 r., Juliana Fałata „Park w Żywcu”, akwarela z 1917 r.

Jadalnia

W salonie-bibliotece istotne miejsce zajmuje niewielki, ale niezwykle cenny dla Iwaszkiewicza zbiór książek pochodzących z biblioteki jego ojca - wśród nich tomy Lewentalowskiej „Biblioteki Najcelniejszych Utworów Literatury Europejskiej”, zawierające przekłady Balzaka, Byrona, Goethego. Cenniejsze przedmioty, dzieła sztuki w tym wnętrzu to rzeźba-popiersie J. Iwaszkiewicza, w czarnym dębie, z ok. 1930 r., wykonana przez Irenę Baruch oraz portret A. Mickiewicza, odlew w brązie z lat 1925-29 dłuta Xawerego Dunikowskiego.

Biblioteka

W gabinecie Pisarza, na piętrze stawiskiego domu, centralne miejsce zajmuje okazałe biurko Iwaszkiewicza. Wśród najcenniejszych książek - m.in. pierwsze wydanie „Słownika języka polskiego” Samuela B. Lindego z 1807 r., pierwodruki dzieł J. Słowackiego - „Balladyny” i „Lilly Wenedy” oraz pierwsze wydanie „Pana Tadeusza” A. Mickiewicza z 1834 r. (podarunek członków ZLP na 60-lecie

urodzin, z dedykacjami m. in. Z. Nałkowskiej, K. Wyki, M. Brandysa, I. Newerly`ego, J. Strykowskiego). Wśród najcenniejszych dzieł sztuki - płótno Józefa Simmlera „Śmierć Barbary Radziwiłłówny”, olej z 1860 r.; Tymona Niesiołowskiego „Kąpiąca się w pejzażu”, olej, z ok. 1930 r.

Gabinet

W sypialni pozostały do dziś charakterystyczne ślady obecności Anny Iwaskiewiczowej: przede wszystkim biurko, które odziedziczyła po ojcu, z fotografiami i drobiazgami, do których była przywiązana. Centralne miejsce w tym pomieszczeniu zajmują neorenesansowe mazerowane łóżka odlane w metalu w firmie Lilpop, Rau i Loewenstein.

Sypialnia

Hall wejściowy oraz hall na piętrze zdobią bogate zbiory trofeów łowieckich z lat 1880-1925, pochodzących z rozmaitych szerokości geograficznych, zdobyte przez ojca Anny Iwaskiewiczowej - Stanisława Wilhelma Lilpopa oraz fotografie rodziny

i przyjaciół, obrazy, grafiki, karykatury, rysunki o różnej tematyce i datach powstania, wśród nich: Witkacego - projekty scenografii do sztuk „Pragmatyści” i „Nowe Wyzwolenie”, płótno Rafała Malczewskiego „Pejzaż górski” z ok. 1925 r., znana karykatura „Skamandrytów” Feliksa Topolskiego z 1932 r.

Hall wejściowy

Dziś Stawisko funkcjonuje przede wszystkim jako szczególne centrum kultury wysokiej, w którym kontynuuje się tradycje salonu literacko-muzycznego sprzed lat. Dom-Muzeum - mimo upływu wielu lat od śmierci Anny i Jarosława Iwaszkiewiczów - sprawia wrażenie, jakby Gospodarze byli tylko chwilowo nieobecni.

Willa murowana z cegły oraz kamienia polnego i otynkowana, posadowiona na wydłużonym planie, o nieregularnej bryle. Podpiwniczona, piętrowa z mieszkalnym poddaszem przekrytym dachem czterospadowym o połaciach krytych dachówką z otworami okiennymi rozmieszczonymi symetrycznie, typu powiekowego. Elewacja frontowa 9 osiowa z 3 osiowym, nieznacznie wysuniętym poza lico elewacji ryzalitem umieszczonym centralnie, wieńczonym trójkątnym szczytem. Ryzalit poprzedzony został czterokolumnowym portykiem toskańskim, dźwigającym taras na wysokości piętra otoczony tralkową balustradą. Na wysokości piętra umieszczono trzy otwory okienne umieszczone w półokrągłej niszy w kompozycji okna termalnego. Na elewacji tylnej umieszczono wydatny ryzalit skrajny oraz drewnianą werandę dźwigającą taras na wysokości piętra. Układ wewnątrz dwutraktowy z hallem na osi, w którym umieszczono schody na piętro oraz jadalnię. Całość skomponowana w duchu klasycyzmu.

Od 1999 r. Muzeum w Stawisku podlega Urzędowi Starosty Grodzkiego, a organem stanowiącym i finansującym jest Rada Powiatu Grodzkiego.

W Muzeum przeprowadzono szereg przedsięwzięć remontowych i inwestycyjnych takich jak:

- wymiana pokrycia dachowego budynku,
- założenie centralnego ogrzewania gazowego,
- doprowadzenie wodociągu i kanalizacji miejskiej,
- wymiana instalacji elektrycznej i instalacji odgromowej,
- wykonanie systemu ACC (kontroli dostępu do pomieszczeń),
- założenia systemu sygnalizacji pożaru SAP,
- wykonanie systemu CCTV,
- osuszenie fundamentów i wykonanie izolacji przeciwwilgociowej północnych piwnic budynku metodą iniekcji krystalicznej,
- remont całości pomieszczeń piwnicznych, w tym sanitariatów i pomieszczeń socjalnych,
- renowacja podłóg w pomieszczeniach na parterze i na II piętrze,
- renowacja przedmiotów sztuki użytkowej stanowiących wyposażenie ekspozycji stałej,
- instalacja systemu elektronicznych indywidualnych zabezpieczeń części obiektów wiszących i zamontowanie kurtyn fotokomórkowych,
- renowacja unikatowego tarasu od strony południowej,
- remont tarasu od strony północnej (na piętrze, konstrukcja betonowa),
- remont tarasu od strony południowej (na piętrze, konstrukcja drewniana),
- renowacja drzwi wejściowych od strony północnej/frontowej,
- wymiana drzwi wejściowych od strony ul. Gołębiej (z montażem atestowanych zamków, zabezpieczeń antywłamaniowych) ,
- instalacja systemu zdalnego otwierania bramy i telewizji dozorowej od ul. Gołębiej,
- zabudowa części sali wystawowej na II piętrze budynku Muzeum wraz z zamontowaniem mobilnych ścianek wystawienniczych,
- wymiana posadzki terakotowej w hallu wejściowym na parkiet,
- montaż ekranów w pomieszczeniu ekspozycyjnym na parterze do prezentacji multimedialnych,
- instalacja systemu nagłośnienia w pomieszczeniach ekspozycyjnych na parterze budynku i na piętrze budynku,
- zakup szaf ogniotrwałych do przechowywania zbiorów ikonograficznych,
- wykonanie prac służących przystosowaniu Muzeum dla potrzeb osób niepełnosprawnych (m.in. podjazdu na zewnątrz budynku, opracowanie

przewodnika dla osób niedowidzących i opisów ekspozycji muzealnych alfabetem Braille`a).

Konserwacja muzealiów

- konserwacja muzealiów „papierowych”, w tym rysunków Jana Matejki,
- konserwacja całościowa najcenniejszych obrazów, w tym: Witkacego *Portret podwójny A. i J. Iwaszkiewiczów*, R. Kramsztyka *Akt kobiety*
- renowacja zabytkowych mebli w pomieszczeniach ekspozycyjnych,
- renowacja zbiorów pn. „Odkwaszanie zbiorów archiwum rękopiśmiennego i zabytkowego księgozbioru”.

Digitalizacja i udostępnianie zbiorów:

- Zrealizowano i udostępniono zwiedzającym nową ekspozycję biograficzną *Jarosław i Anna Iwaszkiewiczowie*,
- Zaktualizowano prezentację *Wirtualne Stawisko - Interaktywna, trójwymiarowa prezentacja zasobów muzealnych i zabezpieczenie zbiorów*,
- Wykonano digitalizację zbiorów fotograficznych wraz z renowacją unikatowej przeglądarki diapozytywowej *Gaumont Paris*,
- Wykonano digitalizację Archiwum Literackiego J. Iwaszkiewicza,
- Wydano nowy *Przewodnik po Muzeum w Stawisku*,
- Zrealizowano dwa filmy dokumentalne, które zostały zamieszczone na stronie www. Stawisko.pl: *Stawisko. Muzeum im. A. i J. Iwaszkiewiczów oraz Jarosław Iwaszkiewicz - kompozytor*.

Prace parkowo-ogrodowe

- inwentaryzacja drzewostanu,
- rewitalizacja części parku wraz z wykonaniem alei dojazdowych,
- zainstalowanie oświetlenia w alejach parkowych.

Inwentaryzacja zbiorów

- zinwentaryzowano archiwum rękopiśmienne,
- zinwentaryzowano zabytkowy księgozbiór,
- zinwentaryzowano archiwum fotograficzne,
- zinwentaryzowano zbiory muzealiów artystycznych.

Najcenniejsze muzealia w Muzeum im. Anny i Jarosława Iwaszkiewiczów w Stawisku

Tabela nr 1: Wykaz najcenniejszych muzealiów w Muzeum im. Anny i Jarosława Iwaszkiewiczów w Stawisku

Lp.	Obiekt	Technika	Miejsce przech.
1	Roman Kramsztyk, <i>Akt</i>	Olej, płótno, rama drewniana	Galeria
2	Józef Czapski, <i>Martwa natura z kubkiem</i>	Olej, płótno	Galeria
3	Mojżesz Kisling, <i>Martwa natura z karafką i owocami</i>	Papier, gwasz	Galeria
4	Ludwik Hirszenberg, <i>Park w Tivoli</i>	Olej, płótno	Galeria
5	Ludwik Hirszenberg, <i>Scena w świątyni</i>	Olej, płótno	Hall
6	Julian Fałat, <i>Park w Żywcu</i>	Akwarela, papier	Stołowy
7	Józef Brodowski, <i>Potyczka na stepie</i>	Olej, płótno	Stołowy
8	Franciszek Kostrzewski, <i>Pojedynek pod dębem</i>	Olej, płótno	Stołowy
9	Franciszek Kostrzewski, <i>Jarmark pod Chęcunami</i>	Olej, płótno	Hall
10	Franciszek Kostrzewski, <i>Sąd wiejski</i>	Olej, płótno	Hall
11	January Suchodolski, <i>Trębacz na koniu</i>	Olej, płótno	Salon
12	January Suchodolski, <i>Husarz</i>	Olej, płótno	Salon
13	Józef Simmler, <i>Śmierć Barbary Radziwiłłówny</i>	Olej, płótno	Gabinet
14	Tymon Niesiołowski, <i>Kapiąca się w pejzażu</i>	Olej, płótno	Gabinet
15	<i>Chrystus w Emaus</i>	Olej, płótno	Gabinet
16	St. Ignacy Witkiewicz, <i>Projekt scenografii do „Nowego Wyzwolenia”</i>	Papier, akwarela, ołówek, gwasz	Hall
17	St. Ignacy Witkiewicz, <i>Projekt scenografii do „Pragmatystów”</i>	Papier, akwarela, ołówek, gwasz	Hall
18	Feliks Topolski, <i>Skamandrycy dostali nowe mundury</i>	Papier, tusz, akwarela	Hall
19	Rafał Malczewski, <i>Pejzaż podgórski</i>	Olej, płótno	Hall
20	<i>Pocałunek Judasza</i>	Tempera, deska	Sypialnia
21	Józef Chełmoński, <i>Śpiące dziecko</i>	Ołówek, papier	Sypialnia
22	Jan Stanisławski, <i>Pejzaż z ławką</i>	Olej, płótno	Hall

23	<i>Scena bitewna z Turkami</i>	Olej, płótno	Gabinet
24	Xawery Dunikowski, <i>Głowa Adama Mickiewicza</i>	Odlew brązowy, marmur	Salon
25	Irena Baruchówna, <i>Popiersie Jarosława Iwaszkiewicza</i>	Czarny dąb	Salon
26	St. Ignacy Witkiewicz, <i>Portret Anny i Jarosława Iwaszkiewiczów</i>	Olej, płótno	Galeria
27	Stereoskopowy aparat fotograficzny Stereospido firmy Gaumont, Francja, rok produkcji ok. 1906	Metal, drewno, skóra, szkło	Hall
28	Stereoskopowa przeglądarka do diapozytywów firmy Gaumont, Francja, rok produkcji ok. 1906	Metal, drewno, szkło	Hall

Tabela nr 2: Archiwum ikonograficzne

Lp.	obiekt	technika	wymiary	czas powst.
1	Stereoskopowe diapozytywy na szkle wykonane w technice autochromu – barwne (21 sztuk)	autochrom	5,5 x 12,5 cm	1909-1930
2	Stereoskopowe diapozytywy na szkle – czarnobiałe (550 sztuk)	fotografia czarno-biała na szkle	5,5 x 12,5 cm	1907-1930
3	Album z fotografiami SF-A 1/ 1-47	album z wklejonymi fotografiami, oprawny w płótno, 12 kart, 47 fotografii	15 x 18 cm	1911
4	Album z fotografiami SF-A3 / 1-48	album z miejscami do wkładania fotografii, oprawny w płótno, 12 kart, 48 fotografii	27 x 18 cm	ok. 1900
5	Album z fotografiami SF-A4 / 1-77	album z wklejonymi fotografiami, oprawny w płótno, 11 kart, 77 fotografii	15 x 18 cm	ok. 1900
6	Album z fotografiami SF-A7 / 1-488	album z wklejonymi	22 x 30 cm	ok. 1900

		fotografiami, oprawny w płótno, 24 karty, 488 fotografii		
7	Album z fotografiami SF-A9 / 1-347	album z wklejonymi fotografiami, oprawny w płótno, 24 karty, 347 fotografii	22 x 30 cm	ok. 1900
8	Album z fotografiami SF-A17 / 1-112	album z wklejonymi fotografiami w miękkiej kartonowej oprawie, 20 kart, 119 fotografii	22 x 18 cm	ok. 1920
9	Album z fotografiami SF-A19 / 1-235	album z wklejonymi fotografiami, oprawny w płótno, 20 kart, 235 fotografii	24 x 30 cm	1910
10	Album z fotografiami SF-A23 / 1-31	album z miejscami do wkładania fotografii, oprawny w skórę, z okuciami, 12 kart, 31 fotografii	27 x 16 cm	ok. 1900
11	Album z fotografiami SF-A25 / 1-101	album z wklejonymi fotografiami, oprawny w płótno, 16 kart, 101 fotografii	20 x 27 cm	1906
12	Album z fotografiami SF-A27 / 1-99	album z wklejonymi fotografiami, oprawny w płótno, 18 kart, 99 fotografii	19 x 24 cm	1918
13	Album z fotografiami SF-A37 / 1-120	album z wklejonymi fotografiami, oprawny w	22 x 30 cm	1905

		płótno, 22 karty, 120 fotografii		
14	Album z fotografiami SF-A46 / 1-112	album z wklejonymi fotografiami, oprawny w płótno, 23 karty, 112 fotografii	24 x 33 cm	ok. 1900

Archiwum rękopiśmienne:

Całe archiwum literackie Jarosława Iwaszkiewicza

Książki:

1. Biblia złota klasyków. Wiedeń, Max Herzig, 1898. T.1-2
2. Marcin Kromer, *O sprawach, dziejach y wszystkich potocznościach koronnych...ksiąg XXX*. – Kraków 1611.

5. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Powiatu Grodzkiego

Powiat Grodzki położony jest na Nizinie Środkowomazowieckiej w mezoregionie Równiny Łowicko – Błońskiej. Nizina Środkowomazowiecka stanowi wielkie kotlinowate obniżenie na założeniu trzeciorzędowej niecki tektonicznej charakteryzującej się zbiegiem dolin Wisły, Narwi, Bugu, Pilicy i Bzury. Rzeźba Niziny jest mało zróżnicowana, dominującą formą są tu płaskie równiny denudacyjne lub tarasy rzeczne. Krajobraz urozmaicają występujące wydmy. Wysokość bezwzględna tego terenu wynosi od 60 do 150 m npm. Występują tu przede wszystkim gleby pseudobielicowe, a w dolinach rzecznych – mady. Równina Łowicko - Błońska to mezoregion charakteryzujący się nieco lepszymi glebami – dominują tu czarnoziemy wykształcone na peryglacialnych utworach pylastych. Równina rozciąga się na obszarze około 3060 km², na południe od doliny Wisły i Bzury.

Powiat Grodzki dysponuje ogromnym potencjałem: gruntami pod inwestycje przemysłowe i mieszkaniowe, terenami atrakcyjnymi turystycznie i rekreacyjnie. Położony jest w odległości ok. 30 km na południowy zachód od Warszawy. Liczy ponad 80 tys. mieszkańców i ma powierzchnię 367 km². W jego skład wchodzi sześć gmin: Grodzisk Mazowiecki, Baranów, Jaktorów, Milanówek, Podkowa Leśna i Żabia Wola.

Gminy Powiatu Grodziskiego.

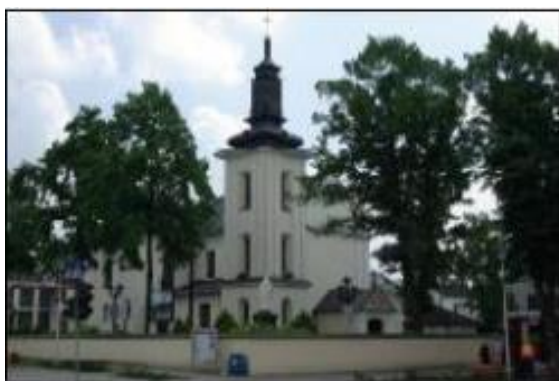
Z terenami sąsiadującymi powiat skomunikowany jest siecią dróg oraz za pomocą linii kolejowych. Głównym połączeniem tego terenu ze stolicą jest droga wojewódzka 719 Warszawa – Żyrardów. Jest to droga jednojezdniowa, o dużym natężeniu ruchu. Największe zatłoczenie występuje w godzinach rannych (w kierunku do Warszawy) oraz późnym popołudniem i wieczorem (ruch od strony stolicy). Czas dojazdu do centrum Warszawy z Grodziska Mazowieckiego wynosi wówczas około 1,5 godziny. Komunikację z Warszawą zapewnia także linia kolejowa Warszawa – Skierniewice (stanowiąca fragment Centralnej Magistrali Kolejowej). Stacje znajdują się w Milanówku, Grodzisku Mazowieckim, Jaktorowie i Międzyborowie. Czas dojazdu do centrum Warszawy (z Grodziska Maz.) wynosi około 40 minut. W Bożej Woli (gmina Baranów) znajduje się stacja kolejowa na linii Warszawa – Łowicz (Poznań) skąd czas dojazdu do Warszawy również wynosi ok. 40 minut. Omawiany obszar połączony jest z Warszawą także poprzez linię wąskotorowej Warszawskiej Kolei Dojazdowej. Stacje znajdują się m.in. w Podkowie Leśnej, Milanówku i Grodzisku Mazowieckim. Czas dojazdu do centrum Warszawy wynosi około 1 godziny. Ponadto południową część powiatu przecina droga krajowa E67 (fragment drogi międzynarodowej S8). Przez powiat grodziski przebiega Autostrada A2 funkcjonująca od połowy 2012 r. Dojazd do Warszawy od węzła Grodzisk Mazowiecki skrócił się do kilkunastu minut. Z południa na północ powiat przecina droga wojewódzka nr 579, łącząca Radziejowice z Błoniem i Nowym Dworem Mazowieckim.

Autostrada A-2 przebiegająca przez Powiat Grodziski

5.1. Gmina Grodzisk Mazowiecki

Gmina Grodzisk Mazowiecki zajmuje obszar 107 km², zamieszkała jest przez 49 948 osób (stan na 31.12.2021 r.). Jest to gmina o charakterze miejsko-wiejskim. W przeszłości Grodzisk był podwarszawskim uzdrowiskiem, czego ślady można znaleźć w architekturze ulic położonych w centrum miasta. Do obiektów zabytkowych na terenie gminy Grodzisk Mazowiecki należą m.in.: dwory brata znanego polskiego malarza Józefa Chełmońskiego, doktora Adama Chełmońskiego oraz bratanka, doktora Mateusza Chełmońskiego w Adamowiźnie, kościół pod wezwaniem św. Anny, a także XIX w. dworzec kolejowy, dworek Skarbka oraz willa Foksal.

Kościół Parafialny pw. Św. Anny

Dworzec kolejowy

Wielką ciekawostką jest galeria folkowych instrumentów muzycznych, są tam niesamowite zbiory instrumentów o przedziwnych kształtach i pierwotnym zastosowaniu nie kojarzącym się z muzyką.

Wszystko, co dźwięk wydawać może i na czym ludzkość z całego świata radość wygrywa, zgromadził pasjonat, muzyk i lider, równie niezwykłego co galeria, zespołu folkowego "Syrbacy", Antoni Kania. († zm. 2014 r.)

Galeria folkowych instrumentów muzycznych

Antoni Kania

W Grodzisku jest jeszcze jedno miejsce, które szczególnie docenią miłośnicy kolei. Izba tradycji EKD/WKD gromadzi eksponaty przypominające o początkach kolejki i jej twórców. Wspomnieć również należy, że gmina przez ostatnie kilka lat dynamicznie rozwija się gospodarczo, jest otwarta na inwestycje przemysłowe i mieszkaniowe.

Ponadto, we wnętrzach odrestaurowanej w 2012 roku willi „Radogoszcz”, położonej przy ulicy Sienkiewicza 31 w Grodzisku Mazowieckim realizowane są zajęcia dla młodzieży w ramach projektu Galeria Młodych a w listopadzie 2019 r. w willi ruszyło Kino Wolność, należące do sieci kin studyjnych i lokalnych.

Willa „Radogoszcz”

Pasaż miejski – grodziski deptak

Istotne znaczenia dla krajobrazu miasta ma zabytkowy układ urbanistyczny centrum - budynki przy Pl. Wolności, Pl. Króla Zygmunta Starego oraz północna część zabudowań ul. Sienkiewicza. W latach 1993-1994 ze środków budżetu gminy zmodernizowano całkowicie główną ulicę miasta wyłączając ją z ruchu drogowego.

Wzdłuż ul. 11 Listopada utworzono elegancki, reprezentacyjny pasaż miejski, urozmaicony wieloma skwerami zieleni, ławeczkami i ozdobnym oświetleniem. W ostatnich latach wzdłuż grodziskiego deptaka prywatni inwestorzy wybudowali wiele nowych kamienic, które znacznie poprawiły wizerunek miasta.

W gminie zlokalizowany jest fragment Warszawskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu, obejmujący w całości wsie: Opypy, Radonie, Książenice, Marynin, Wężyk, Czarny Las, Makówka, części wsi: Zapole, Adamowizna, Janinów, Władków, a także pas wzdłuż rzeki Rokitnicy. Warszawski Obszar Chronionego Krajobrazu obejmuje tereny chronione ze względu na wyróżniający się krajobraz o zróżnicowanych ekosystemach, wartościowe ze względu na możliwość zaspokajania potrzeb związanych z turystyką wypoczynkiem, a także pełnioną funkcją korytarzy ekologicznych.

Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy, które są charakterystyczne dla tego obszaru to zespoły dworsko-parkowe w Grodzisku Mazowieckim, Adamowiznie, Chlebni, Izdebnie Kościelnym, Opypach, Radoniach i Żukowie. Do najcenniejszych zabytków sakralnych gminy należą: drewniany kościół pw. Przemienienia Pańskiego w Żukowie wraz z wyposażeniem, kościół pw. Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny w Izdebnie Kościelnym wraz z wyposażeniem oraz kościół pw. św. Anny w Grodzisku Mazowieckim, a także kapliczki i krzyże przydrożne w Chlebni, Grodzisku Mazowieckim i Książenicach. Do zabytków wyróżniających gminę należą dworzec kolei warszawsko-wiedeńskiej oraz dworzec kolejowy. Pozostałością po czasach, w których Grodzisk Mazowiecki pełnił funkcję ośrodka lotniskowego są wille i budynki zakładu wodoleczniczego doktora Bojasińskiego. Jako cenny uznaje się układ urbanistyczny miasta, a także układ ruralistyczny Izdebnia Kościelnego oraz grodzisko „Szwedzkie Góry” w Chlebni.

5.1.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków - Gmina Grodzisk Mazowiecki

Rejestr zabytków dla województwa mazowieckiego jest prowadzony przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Warszawie. W rejestrze zabytków nieruchomych województwa mazowieckiego znajduje się 45 obiektów z terenu Gminy Grodzisk Mazowiecki. Zestawienie zabytków ujętych w rejestrze zabytków zostało przedstawione w tabeli nr 3.

Tabela nr 3: Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków - Gmina Grodzisk Mazowiecki

Lp.	Adres obiektu		Obiekt	Numer i data wpisu do rejestru zabytków	Data powstania
	Miasto	ulica			
1	Grodzisk Mazowiecki	pl. Zygmunta Starego 2A	Kościół parafialny pw. św. Anny	A -1028/451 z 23.03.1962 r.	1688, 1884-89
2	Grodzisk Mazowiecki	pl. Zygmunta Starego	Kaplica pw. Świętego Krzyża (przedpogrzebowa)	A - 1029/453 z 23.03.1962 r.	1713, 1776, 1839
3	Grodzisk Mazowiecki	Żydowska	Cmentarz żydowski	A-1607 z 27.02.1996 r. A-1444 z 18.09.2018 r.	zał. przed 1780
4	Grodzisk Mazowiecki	Żydowska	Brama cmentarza żydowskiego	A -1607 z 27.02.1996 r.	1922
5	Grodzisk Mazowiecki	Bartniaka	Dawny Dworzec kolei warszawsko – wiedeńskiej	A-1031/1088 z 07.01.1975 r.	1846
6	Grodzisk Mazowiecki	Bartniaka	Budowla podziemna przy dworcu kolei warszawsko-wiedeńskiej	A-1031/1088 z 07.01.1975 r.	ok. 1846
7	Grodzisk Mazowiecki	1 Maja 4	Budynek dworca kolejowego	A-787 z 26.03.2008 r.	1920-1925
8	Grodzisk Mazowiecki	1 Maja 4	Willa Jana Haerberle'go na terenie Fabryki tarcz Ściernych „Słoń”	A-795 z 21.04.2008 r.	ok. 1897, 1900-1912
9	Grodzisk Mazowiecki	1 Maja 22	Dom	A-1612 z 09.09.1996 r.	ok. 1890
10	Grodzisk Mazowiecki	Kilińskiego 12	Ogród przydomowy	A-1612 z 09.09.1996 r.	ok. 1890
11	Grodzisk Mazowiecki	Kościuszki 12	Willa „Niespodzianka” wraz ze strefą otoczenia (teren posesji)	A-974 z 01.06.2010 r.	pocz. XIX w.
12	Grodzisk Mazowiecki	Okólna 1	Budynek gospodarczy z zespołu willi „Kaprys”	A-1199 z 25.10.1982 r.	1884-86 rozbudowa: 1894-96
13	Grodzisk Mazowiecki	Okólna 1	Willa „Kaprys”	A-1199 z 25.10.1982 r.	j.w.
14	Grodzisk Mazowiecki	Okólna 1	Stajnia z zespołu willi „Kaprys”	A-1199 z 25.10.1982 r.	j.w.

15	Grodzisk Mazowiecki	Okólna 1	Park willi „Kaprys”	A-1199 z 25.10.1982 r.	j.w.
16	Grodzisk Mazowiecki	Okulickiego 11	Dom jednorodzinny	A-887 z 03.12.2009 r.	1878
17	Grodzisk Mazowiecki	Okulickiego 11	Park	A-887 z 03.12.2009 r.	XIX w.
18	Grodzisk Mazowiecki	Sienkiewicza 31	Pałacyk	A-1030/454 z 23.03.1962 r.	XIX w.
19	Grodzisk Mazowiecki	Okulickiego 8	Dwór Skarbków wraz z otoczeniem w promieniu 100 m	A-1032/39 z 21.09.1955 r.	przed 1782
20	Adamowizna	Adamowizna 90 D	Dwór	A-42 z 10.02.2003 r.	ok. poł. XIX w.
21	Adamowizna	Adamowizna 90 D	Park dworski	A-42 z 10.02.2003 r.	
22	Adamowizna	Adamowizna 90	Willa (wraz z ogrodem, stawem oraz aleją dojazdową)	A-43 z 10.02.2003 r.	ok. 1930
23	Adamowizna	Adamowizna 90	Ogród (wraz ze stawem) oraz aleją dojazdową przy willi	A-43 z 10.02.2003 r.	ok. 1930
24	Chlebnia	Chlebnia 50	Dwór (pałac)	A-993 z 23.09.1980 r.	I ćw. XIX w.
25	Chlebnia	Chlebnia 50	Park dworski	A-993 z 23.09.1980 r.	XIX w.
26	Izdebno Kościelne	Ks. Oziębłowskiego 12	Kościół parafialny pw. Zwiastowania NMP z otoczeniem w promieniu 50 m	A-1034/456 z 23.03.1962 r.	1688, 1884-89
27	Izdebno Kościelne	Ks. Oziębłowskiego 12	Dzwonnica przy kościele pw. Zwiastowania NMP	A-1034/456 z 23.03.1962 r.	1688, 1884-89
28	Izdebno Kościelne	Ks. Oziębłowskiego 3	Cmentarz parafialny rzym.-kat. pw. Św. Michała Archanioła z nagrobkami, starodrzewiem i aleją dojazdową	A-1400 z 15.01.1990 r.	zał. 1 poł. XIX w.
29	Izdebno Kościelne	Ks. Oziębłowskiego 20	Dwór z zespołu dworskiego	A-1035/457 z 23.03.1962 r.	XVII/XVIII w.
30	Izdebno Kościelne	Ks. Oziębłowskiego 20	Park z zespołu dworskiego	A-1035/457 z 23.03.1962 r.	
31	Kłudno Stare	Kłudno Stare 46	Park podworski	A-1046/723 z 05.05.1962 r.	k. XIX w.

32	Kłudzienko	Kłudzienko 23	Park dworski (wraz ze stawami i alejami dojazdowymi)	A-1126/68 z 19.04.1957 r.	XIX w.
33	Kraśnicza Wola	Kraśnicza Wola	Park dworski	A-1051/458 z 23.03.1962 r.	pocz. XIX w.
34	Książenice	Parkowa 8	Park dworski	A-986 z 03.08.1979 r.	I poł. XIX w. przekomponowany: XIX/XX w.
35	Opypy	Mazowiecka 163	Dwór (pałac)	A-927 z 22.10.1981 r.	pocz. XX w.
36	Opypy	Mazowiecka 163	Park krajobrazowy	A-927 z 22.10.1981 r.	XIXI/XX w.
37	Radonie	Widokowa 40	Dwór z zespołu dworskiego	A-990 z 17.12.1979 r.	I poł. XIX w.
38	Radonie	Widokowa 40	Park z zespołu dworskiego	A-990 z 17.12.1979 r.	
39	Radonie	Widokowa 40	Budynek gospodarczy z zespołu dworskiego	A-990 z 17.12.1979 r.	I poł. XIX w.
40	Radonie	Widokowa 40	Budynek gospodarczy z zespołu dworskiego	A-990 z 17.12.1979 r.	I poł. XIX w.
41	Żuków	Żuków 39	Kościół pw. Przemienienia Pańskiego (wraz z otaczającym drzewostanem)	A-1125/462 z 23.03.1962 r.	1676-77, k. XVII w.
42	Żuków	Żuków 39	Dzwonnica przy kościele pw. Przemienienia Pańskiego	A-1125/462 z 23.03.1962 r.	XVIII w.
43	Żuków	Żuków	Cmentarz przy parafii pw. Przemienienia Pańskiego z nagrobkami, mogiłą żołnierzy polskich poległych w 1939 i starodrzewiem	A-1399 z 19.01.1990 r.	zał. 1824
44	Żuków	Żuków 1 A	Dwór	A-985 z 03.08.1979 r.	l. 90 XIX w.
45	Żuków	Żuków 1 A	Park krajobrazowy	A-985 z 03.08.1979 r.	ok. 1900

5.1.2. Zabytki nieruchome ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków – Gmina Grodzisk Mazowiecki

W Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Grodzisk Mazowiecki ujętych zostało 129 zabytków nieruchomych z terenu Gminy, zarówno wpisanych do rejestru zabytków, jak i wojewódzkiej ewidencji zabytków. Najwięcej zabytków nieruchomych znajduje się w Grodzisku Mazowieckim (82) oraz Chlebni (12). W Żukowie znajduje się 7 zabytków nieruchomych, w Izdebnie Kościelnym – 6, w Adamowiznie – 5, w Radoniach – 3, w Opypach i Zabłotni po 2 a w pozostałych miejscowościach Gminy takich jak Dąbrówka, Kłudno Stare, Kłudzienko, Kozery, Kozery Nowe, Kraśnicza Wola, Książenice, Odrano-Wola, Putka i Stare znajduje się po 1 obiekcie.

Tabela nr 4: Zabytki nieruchome ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków – Gmina Grodzisk Mazowiecki

Lp.	Adres obiektu		Obiekt	Stan zachowania	Data powstania
	Miasto	ulica			
1	Adamowizna	Adamowizna 90d	Dwór	dostateczny	ok. poł. XIX w.
2	Adamowizna	Adamowizna 90d	Park dworski	dobry	
3	Adamowizna	Adamowizna 90	Willa (wraz z ogrodem, stawem oraz aleją dojazdową)	dobry	ok. 1930
4	Adamowizna	Adamowizna 90	Ogród (wraz ze stawem) oraz aleją dojazdową przy willi	dobry	ok. 1930
5	Adamowizna	Adamowizna 93	Chałupa z 1934 r.	brak danych	z 1934 r.
6	Chlebnia	Chlebnia 50	Dwór (pałac)	bardzo dobry	I ćw. XIX w.
7	Chlebnia	Chlebnia 50	Park dworski	dobry	XIX w.
8	Chlebnia	Chlebnia 50	Kaplica podworska	bardzo dobry	XIX w.
9	Chlebnia	Chlebnia 52	Zespół folwarczny	bardzo zły	XIX/XX w.
10	Chlebnia	Chlebnia 48	Biuro, mieszkanie ekonoma z zespołu folwarcznego	bardzo dobry	XIX/XX w.
11	Chlebnia	Chlebnia 46	Czworak z zespołu folwarcznego	dobry	XIX/XX w.

12	Chlebnia	Chlebnia 52	Kuźnia, magazyn mleka z zespołu folwarcznego	dostateczny	XIX/XX w.
13	Chlebnia	Chlebnia 50	Lodownia z zespołu folwarcznego	dobry	XIX/XX w.
14	Chlebnia	Chlebnia 52	Obora z zespołu folwarcznego	dostateczny	XIX/XX w.
15	Chlebnia	Chlebnia 52	Rządówka z zespołu folwarcznego	dostateczny	XIX/XX w.
16	Chlebnia	Chlebnia 52	Stodoła z zespołu folwarcznego	dostateczny	XIX/XX w.
17	Chlebnia	Chlebnia 20	Chałupa	dostateczny	k. XIX w.
18	Dąbrówka	Dąbrówka 90	Park dworski	bardzo zły	
19	Grodzisk Maz.	1-go Maja 4	Budynek dworca kolejowego	bardzo dobry	1920-1925
20	Grodzisk Maz.	1-go Maja 4	Przystanek osobowy Grodzisk Mazowiecki z zespołu przystanków kolejowych i wiat na linii Grodziskiej	dobry	–
21	Grodzisk Maz.	1-go Maja 11	Kamienica Perzanowskich	brak danych	pocz. XX w.
22	Grodzisk Maz.	1-go Maja 15	Kamienica	bardzo dobry	–
23	Grodzisk Maz.	1-go Maja 22	Willa Jana Haeberle'go na terenie Fabryki Tarcz Ściernych „Słoń”	bardzo zły	ok. 1897, 1900-1912
24	Grodzisk Maz.	3-go Maja 33	Świetlica i stołówka szkolna	bardzo dobry	I ćw. XX w.
25	Grodzisk Maz.	3-go Maja 43	Dom	dobry	1884, przed 1910
26	Grodzisk Maz.	3-go Maja 48	Dom	dobry	–
27	Grodzisk Maz.	3-go Maja 49	Willa „Brzezinka”	zły	1908
28	Grodzisk Maz.	3-go Maja 51	Dom	dostateczny	–

29	Grodzisk Maz.	3-go Maja 62/64	Dom	dostateczny	–
30	Grodzisk Maz.	3-go Maja 74	Dom	zły	–
31	Grodzisk Maz.	11-go Listopada 6	Kamienica	dobry	–
32	Grodzisk Maz.	11-go Listopada 12	Kamienica	dobry	–
33	Grodzisk Maz.	Bałycka 31	Willa	dobry	1927-1929 (?)
34	Grodzisk Maz.	Bartniaka	Dworzec kolei warszawsko-wiedeńskiej	bardzo dobry	1846
35	Grodzisk Maz.	Bartniaka	Budowla podziemna przy dworcu kolei warszawsko-wiedeńskiej	dobry	–
36	Grodzisk Maz.	Gimnazjalna 16	Dom	dobry	–
37	Grodzisk Maz.	Harcerska 22	Kamienica	dostateczny	1908
38	Grodzisk Maz.	Kilińskiego 6	Willa	dobry	pocz. XX w.
39	Grodzisk Maz.	Kilińskiego 7	Dom	zły	1897-98, 1910-11
40	Grodzisk Maz.	Kilińskiego 8b	Zakład wodolecznictwa dr Bojasińskiego	bardzo dobry	4 ćw. XIX przebudowa: I ćw. XX w. i w l. 60
41	Grodzisk Maz.	Kilińskiego 9	Willa	zły	pocz. XX w.
42	Grodzisk Maz.	Kilińskiego 12	Dom	bardzo dobry	ok. 1890
43	Grodzisk Maz.	Kilińskiego 12	Ogród przydomowy	dobry	ok. 1890
44	Grodzisk Maz.	Kilińskiego 12a	Dom	dostateczny	II poł. XIX w.
45	Grodzisk Maz.	Kilińskiego 17	Kamienica	dostateczny	pocz. XX w.
46	Grodzisk Maz.	Kilińskiego 30	Willa „Karolina Nr 1”	dostateczny	1900-1910
47	Grodzisk Maz.	Kościuszki 8	Dom jednorodzinny	brak danych	IV ćw. XIX w.

48	Grodzisk Maz.	Kościuszki 12	Willa „Niespodzianka”	bardzo zły	XIX/XX w.
49	Grodzisk Maz.	Kościuszki 13	Willa „Szarotka”	dobry	–
50	Grodzisk Maz.	Kościuszki 14	Dom	dobry	XIX/XX w.
51	Grodzisk Maz.	Kościuszki 15	Dom	dostateczny	–
52	Grodzisk Maz.	Kościuszki 23	Willa „Orion”	dostateczny	–
53	Grodzisk Maz.	Kościuszki 27	Dom	zły	pocz. XX w.
54	Grodzisk Maz.	Kościuszki 28	Willa	dostateczny	–
55	Grodzisk Maz.	Kościuszki 30	Willa	dobry	–
56	Grodzisk Maz.	Kościuszki 34	Willa	bardzo dobry	ok. 1900, l. 30te XX w.
57	Grodzisk Maz.	Kościuszki 35	Kamienica	dobry	–
58	Grodzisk Maz.	Kościuszki 39	Kamienica	dostateczny	–
59	Grodzisk Maz.	Kościuszki 43	Kamienica	dostateczny	–
60	Grodzisk Maz.	Lipowa 1	Dom jednorodzinny	brak danych	I ćw. XX w.
61	Grodzisk Maz.	Montwiła 26	Willa	dobry	–
62	Grodzisk Maz.	Nadarzyńska 34	Dom	dostateczny	–
63	Grodzisk Maz.	Nadarzyńska 77	Dom jednorodzinny	brak danych	1928
64	Grodzisk Maz.	Nadarzyńska 79	Dom	dobry	1924
65	Grodzisk Maz.	Nadarzyńska 81	Dom jednorodzinny	brak danych	1920
66	Grodzisk Maz.	Nadarzyńska 84	Dom jednorodzinny	brak danych	1904
67	Grodzisk Maz.	Nadarzyńska 85	Willa	dobry	–
68	Grodzisk Maz.	Nadarzyńska 94	Dom jednorodzinny	brak danych	ok. poł. XIX w.

69	Grodzisk Maz.	Okólna 1	Willa „Kaprys” z zespołu budowlanego willi	dobry	1884-86 rozbudowa: 1894-96
70	Grodzisk Maz.	Okólna 1	Park willi „Kaprys”, z zespołu budowlanego willi „Kaprys”	dostateczny	1884-86 rozbudowa: 1894-96
71	Grodzisk Maz.	Okólna 1	Budynek gospodarczy z zespołu budowlanego willi „Kaprys”	bardzo zły	1884-86 rozbudowa: 1894-96
72	Grodzisk Maz.	Okólna 1	Stajnia z zespołu budowlanego willi „Kaprys”	brak danych	1884-86 rozbudowa: 1894-96
73	Grodzisk Maz.	Okreźna 29	Dom	dobry	ok. 1900 przebudowa: 1930-33
74	Grodzisk Maz.	Okulickiego 8	Dwór Skarbków	bardzo dobry	–
75	Grodzisk Maz.	Okulickiego 11	Dom	dobry	1878
76	Grodzisk Maz.	Okulickiego 11	Park	zły	XIX w.
77	Grodzisk Maz.	Okulickiego 19	Zakład Fizykoterapii	bardzo zły	XIX/XX w.
78	Grodzisk Maz.	Okulickiego 21 (d. 3 Maja 53)	Willa Szonertów	bardzo dobry	ok. 1900
79	Grodzisk Maz.	Parkowa 7	Willa	dobry	–
80	Grodzisk Maz.	Poniatowskiego 5	Willa	dobry	–
81	Grodzisk Maz.	Radońska	Cmentarz parafialny	dobry	1819
82	Grodzisk Maz.	Sienkiewicza 7	Chałupa	brak danych	XIX w.
83	Grodzisk Maz.	Sienkiewicza 20	Kamienica	dostateczny	–
84	Grodzisk Maz.	Sienkiewicza 31	Pałacyk	dobry	XIX w.
85	Grodzisk Maz.	Sienkiewicza 54	Kamienica	dobry	–

86	Grodzisk Maz.	Suwalska 15	Willa „Kniaziw”	bardzo dobry	1911
87	Grodzisk Maz.	Szczęсна 1	Park	zły	–
88	Grodzisk Maz.	Szczęсна 13	Willa	dostateczny	–
89	Grodzisk Maz.	Szkolna 6	Dom jednorodzinny	brak danych	ok. poł. XIX w.
90	Grodzisk Maz.	Szkolna 10	Dom (I)	dobry	XIX/XX w.
91	Grodzisk Maz.	Szkolna 10	Dom (II)	dobry	XIX/XX w.
92	Grodzisk Maz.	Szkolna 10	Dom (III)	zły	XIX/XX w.
93	Grodzisk Maz.	Traugutta 19	Dom wielorodzinny	dostateczny	ok. 1895
94	Grodzisk Maz.	Żeromskiego 2	Willa	dobry	–
95	Grodzisk Maz.	Plac Wolności 15	Kamienica	dobry	1915
96	Grodzisk Maz.	Plac Zygmunta Starego	Kaplica św. Krzyża	bardzo dobry	1713, 1776, 1839
97	Grodzisk Maz.	Plac Zygmunta Starego 2a	Kościół par. św. Anny	dobry	1688, 1884-89
98	Grodzisk Maz.	Żydowska	Brama Cmentarza Żydowskiego	zły	1922
99	Grodzisk Maz.	Żydowska	Cmentarz Żydowski	zły	zał. przed 1780
100	Grodzisk Maz.	Fabryczna/Żytnia	Cmentarz ewangelicki	dostateczny	–
101	Izdebno Kościelne	ks. Oziębłowskiego 20	Dwór z zespołu dworskiego	bardzo dobry	XVII/XVIII w.
102	Izdebno Kościelne	ks. Oziębłowskiego 20	Park z zespołu dworskiego	dostateczny	–
103	Izdebno Kościelne	ks. Oziębłowskiego 12	Kościół Zwiastowania NMP	bardzo dobry	1688, 1884-89
104	Izdebno Kościelne	ks. Oziębłowskiego 12	Dzwonnica kościoła Zwiastowania NMP	bardzo dobry	1688, 1884-89

105	Izdebno Kościelne	ks. Oziębłowskiego 12	Cmentarz przykościelny	dostateczny	zał. 1 poł. XIX w.
106	Izdebno Kościelne	ks. Oziębłowskiego 3	Cmentarz przy par. pw. Św. Michała Archanioła	dobry	zał. 1 poł. XIX w.
107	Kłudno Stare	Kłudno Stare 46	Park podworski	dostateczny	k. XIX w.
108	Kłudzienko	Kłudzienko 23	Park podworski (wraz ze stawami i alejami dojazdowymi)	zły	XIX w.
109	Kozery	Ukośna 4	Park dworski	dostateczny	–
110	Kozery Nowe	Krajobrazowa 5, 7	Park dworski	brak danych	–
111	Kraśnicza Wola		Park dworski	zły	pocz. XIX w.
112	Książenice	Parkowa 8	Park dworski	dostateczny	I poł. XIX w. przekomponowany XIX/XX w.
113	Opypy	Mazowiecka 163	Dwór (pałac)	bardzo dobry	pocz. XX w.
114	Opypy	Mazowiecka 163	Park krajobrazowy	dobry	XIX/XX w.
115	Odrano-Wola	Niedźwiedzia 6	Park dworski	dostateczny	–
116	Putka		Park dworski	brak danych	–
117	Radonie	Widokowa 40	Dwór z zespołu dworskiego	bardzo dobry	I poł. XIX w.
118	Radonie	Widokowa 40	Park z zespołu dworskiego	dobry	–
119	Radonie	Widokowa 40	Stajnia	dostateczny	XIX w.
120	Stare		Park dworski	brak danych	–
121	Zabłotnia	Zabłotnia 16	Chałupa	bardzo zły	pocz. XX w.
122	Zabłotnia		Park dworski	zły	–
123	Żuków	Żuków 1a	Dwór	bardzo dobry	l. 90 XIX w.
124	Żuków	Żuków 1a	Park krajobrazowy	dostateczny	
125	Żuków	Żuków 39	Kościół pw. Przemienienia Pańskiego (wraz z otaczającym drzewostanem)	bardzo dobry	ok. 1900
126	Żuków	Żuków 39	Dzwonnica przy kościele pw.	bardzo dobry	XVIII w.

			Przemienienia Pańskiego		
127	Żuków		Cmentarz przy parafii pw. Przemienienia Pańskiego (wraz ze starodrzewem)	dostateczny	zał. 1824
128	Żuków	Żuków 14	Chałupa	brak danych	1900
129	Żuków	Żuków 27	Chałupa	brak danych	ok. 1850

Analiza gminnej ewidencji zabytków wskazuje na to, że najwięcej obiektów zabytkowych znajduje się w miejscowości Grodzisk Mazowiecki (82 obiektów) oraz Chlebnia (12 obiektów), najmniej zaś w miejscowościach: Dąbrówka, Kłudno Stare, Kłudzienko, Kozery, Kozery Nowe, Kraśnicza Wola, Książenice, Odrano-Wola, Putka i Stare (po 1 obiekcie).

Wśród obiektów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Grodzisk Mazowiecki przeważają obiekty w stanie zachowania dobrym (35%) i bardzo dobrym (20%). Jednocześnie 44% obiektów jest w stanie dostatecznym, złym lub bardzo złym. Stan zachowania zabytków nieruchomości został zaprezentowany w tabeli nr 4.

Tabela nr 5: Stan zachowania obiektów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków

Miejscowość	Stan zachowania					
	bardzo dobry	dobry	dostateczny	zły	bardzo zły	Razem
Adamowizna		3	1			4
Chlebnia	3	3	5		1	12
Dąbrówka					1	1
Grodzisk Mazowiecki	12	29	17	10	4	72
Izdebno Kościelne	3	1	2			6
Kłudno Stare			1			1
Kłudzienko				1		1
Kozery Nowe			1			1
Kraśnicza Wola				1		1

Książenice			1			1
Opypy	1	1				2
Odrano Wola			1			1
Radonie	1	1	1			3
Zabłotnia				1	1	2
Żuków	3		2			5
Razem	23	38	32	13	7	113

W strukturze własności zabytków przeważa własność prywatna. Zgodnie z art. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, działania w zakresie opieki nad zabytkiem sprawowane są przez jego właściciela lub posiadacza.

5.1.3. Zabytki ruchome – Gmina Grodzisk Mazowiecki

Do zabytków ruchomych z terenu Gminy Grodzisk Mazowiecki, wpisanych do rejestru zabytków ruchomych należą: wyposażenie kościoła pw. Świętej Anny w Grodzisku Mazowieckim, wyposażenie i figury w parku przy willi Kaprys w Grodzisku Mazowieckim, kaplica przydrożna w Chlebni, wyposażenie kaplicy podworskiej w Chlebni, wyposażenie kościoła pw. Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny w Izdebnie Kościelnym, wyposażenie kościoła pw. Przemienienia Pańskiego w Żukowie, kolekcja pojazdów mechanicznych w Grodzisku Mazowieckim, freski w dworku w Grodzisku Mazowieckim, nagrobki na cmentarzu parafialnym w Grodzisku Mazowieckim oraz w Izdebnie Kościelnym.

➤ Wyposażenie kościoła pw. św. Anny w Grodzisku Mazowieckim

We wnętrzu kościoła znajdują się organy wpisane do rejestru zabytków pod nr B-238 z 10. 05.2010 r. oraz następujące zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków 23 maja 1972 r. pod numerem B-509:

1. Obraz Ukrzyżowanie w ołtarzu głównym
2. Obraz Boga Ojca w ołtarzu głównym
3. Obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem w ołtarzu bocznym prawym
4. Obraz św. Franciszka Salezego w ołtarzu bocznym prawym
5. Ołtarz boczny w kaplicy
6. Obraz św. Józefa w ołtarzu bocznym w kaplicy

7. Obraz Chrystusa Miłosiernego w ołtarzu w kaplicy
8. Drzwi
9. Obraz Matki Boskiej Bolesnej
10. Obraz św. Rodziny
11. Obraz św. Rocha
12. Obraz Ostatniej Wieczerzy
13. dwa krucyfiksy
14. Tablica fundacyjna
15. Epitafium Aleksandry z Płończykowskich – Mokronoskiej
16. Epitafium Augustyna Macieja Radwana
17. Epitafium Kazimierza Mokronoskiego
18. Epitafium Wojciecha Trzetrzewińskiego
19. Epitafium Stanisława Mokronoskiego
20. Epitafium Antoniego Mokronoskiego
21. Epitafium Rozalii z Przyborowskich Mokronoskiej
22. Epitafium Jana Klemensa Mokronoskiego
23. Epitafium Jędrzeja i Wojciecha Mokronoskich
24. Epitafium Franciszka Mokronoskiego
25. Epitafium Anny z Mokronoskich Osuchowskiej
26. Epitafium Ewy z Bromirskich Mokronoskiej
27. Epitafium Okuniów
28. Epitafium Andrzeja i Anny z Hunięckich Mokronoskich
29. Epitafium Felicjany z Grabskich Mokronoskiej
30. Epitafium Ewarysta Mokronoskiego
31. Epitafium Marii z Radwanów Mokronoskiej
32. Epitafium Józefa Tarkowskiego i Józefa Szaniawskiego
33. Epitafium Barbary z Rydeckich Folkierskiej
34. Epitafium Wojciecha Mokronoskiego
35. Epitafium Barbary z Jundziłłów Mokronoskiej
36. Epitafium Zuzanny z Ręczajskich Mokronoskiej
37. Kielich
38. Relikwiarz
39. Ornat
40. Kapa

➤ Wyposażenie i figury w parku przy willi Kaprys w Grodzisku Mazowieckim

We wnętrzu willi znajduje się piec kaflowy, a w parku stoją dwie figury z piaskowca, umieszczone na wysokich postumentach. Jedna przedstawia mężczyznę w todzie i wieńcu laurowym na głowie, trzymającego lirę. Druga, bardziej zniszczona, przedstawia kobietę. Zabytki ruchome zostały wpisane do rejestru zabytków pod numerem B-2300/535.

➤ Kaplica przydrożna w Chlebni

Kapliczka przydrożna w Chlebni została wystawiona w 1861 r. Posiada cztery wnęki, w których umieszczone były rzeźby ludowe. Kapliczka wraz z 3 rzeźby: św. Jana Chrzciciela, św. Floriana i Matki Bożej została wpisana do rejestru zabytków 19 września 1970 r. pod numerem B-260. Z zabytków wpisanych do rejestru w kapliczce zachowała się jedynie figura Matki Bożej.

Kapliczka przydrożna w Chlebni

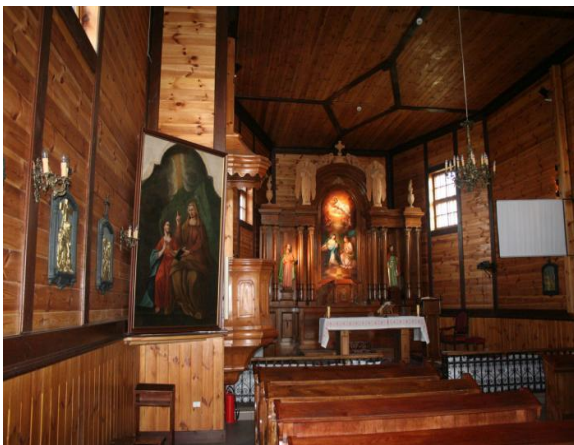
➤ Wyposażenie kaplicy podworskiej w Chlebni

Kapliczka została wzniesiona na terenie dworskim około połowy XIX w. Z wyposażenia kaplicy do rejestru zabytków wpisano: pod nr B-259 z 19.09.1970 r. krucyfiks w kaplicy podworskiej (barokowy z 2 połowy XVII w.) oraz pod nr B-502 z 24.04.1972 r. obraz Matki Bożej Niepokalanie Poczętej. W kaplicy podworskiej nie znajdują się obiekty wpisane do rejestru zabytków.

➤ Wyposażenie kościoła pw. Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny w Izdebnie Kościelnym

We wnętrzu kościoła znajdują się następujące zabytki ruchome, wpisane do rejestru zabytków 21 września 1970 r. pod numerem 261-B (2241):

1. Obraz Zwiastowanie NMP w ołtarzu głównym.
2. Obraz Chrystus Ukrzyżowany w zasłonie ołtarza głównego.
3. Obraz Męczeństwa św. Bonifacego w ołtarzu bocznym prawym.
4. Ambona.
5. Rzeźba Michała Archanioła w zwieńczeniu ambony.
6. Rzeźba Chrystus w zwieńczeniu chrzcielnicy.
7. Rzeźba krucyfiks na prawej ścianie kruchty.
8. Obraz Męczeństwo św. Tekli.

Wnętrze Kościoła pw. Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny w Izdebnie Kościelnym

Na skutek pożaru kościoła w dniu 30 sierpnia 1990 r. wypaleniu uległo całe wnętrze korpusu i prezbiterium.

➤ Wyposażenie kościoła pw. Przemienienia Pańskiego w Żukowie

We wnętrzu kościoła znajdują się następujące zabytki ruchome, wpisane do rejestru zabytków:

- pod nr B-262 z 21.09.1970 r.
 1. Balustrada (prezbiterialna)
 2. Kartusz
 3. Krucyfiks (ludowy)

4. Krucyfiks (barokowy)
 5. Krucyfiks (późny gotyk)
 6. Obraz Przemienienie Pańskie
 7. Obraz Święta Rodzina
 8. Ołtarz główny
 9. Dwa ołtarze boczne
 10. Rzeźba nieznanego świętego
 11. Rzeźba (ludowa)
 12. Rzeźba (rokoko)
 13. Tablica erekcyjna
 14. Votum z 1763 roku
 15. Ornat (XVIII-XIX)
 16. Ornat (XIX)
 17. Ornat (XIX)
 18. Ornat (XIX)
 19. Ornat (XIX)
 20. Kielich mszalny (barok)
 21. Kielich mszalny (klasycyzm)
- pod nr B-263 z 21.09.1970 r.
 22. dwa dzwony z dzwonnicy
 - pod nr B-347 z 25.06.2013 r.
 23. ambona
 24. kredencja

Wnętrze kościoła pw. Przemienienia Pańskiego w Żukowie

Do rejestru zabytków ruchomych wpisane zostały ponadto:

- kolekcja pojazdów mechanicznych w Grodzisku Mazowieckim, przy ul. Krasieńskiego 10, pod nr B-535 z 09.03.1974 r.
- zespół fresków arabskowo-groteskowych w westybulu dawnego dworu Mokronoskich (Skarbków) w Grodzisku Mazowieckim, przy ul. Parkowej 1, pod numerem B-2380 z 27.03.1987 r.
- 30 nagrobków z cmentarza parafialnego w Grodzisku Mazowieckim, pod numerem B-308 z 16.02.2012 r.
- nagrobki z cmentarza parafialnego w Izdebnie Kościelnym: Anieli ze Świdzińskich Szymanowskiej, Elizy z Kowerskich Domaniewskiej, Izabeli Skórzewskiej, Julii z Wejsów Świdzińskiej, Piotra Galichet, ks. Małeckiego, ks. Nestora Wachowskiego, Zdzisława Goedel i rodziny Plebańskich.

Tabela nr 6: Zabytki ruchome - Gmina Grodzisk Mazowiecki

Lp.	Adres obiektu		Obiekt	Numer i data wpisu do rejestru zabytków
	Miasto	ulica		
1	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	organy	B-238 z 10.05.2010 r.
2	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	Obraz Ukrzyżowanie w ołtarzu głównym	B-509 z 23.05.1972 r.
3	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	Obraz Boga Ojca w ołtarzu głównym	B-509 z 23.05.1972 r.
4	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	Obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem w ołtarzu bocznym prawym	B-509 z 23.05.1972 r.
5	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	Obraz św. Franciszka Salezego w ołtarzu bocznym prawym	B-509 z 23.05.1972 r.
6	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	Ołtarz boczny w kaplicy	B-509 z 23.05.1972 r.
7	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	Obraz św. Józefa w ołtarzu bocznym w kaplicy	B-509 z 23.05.1972 r.
8	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	Obraz Chrystusa Miłosiernego w ołtarzu w kaplicy	B-509 z 23.05.1972 r.
9	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	Drzwi	B-509 z 23.05.1972 r.
10	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	Obraz Matki Boskiej Bolesnej	B-509 z 23.05.1972 r.

11	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	Obraz św. Rodziny	B-509 z 23.05.1972 r.
12	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	Obraz św. Rocha	B-509 z 23.05.1972 r.
13	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	Obraz Ostatniej Wieczerzy	B-509 z 23.05.1972 r.
14	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	dwa krucyfiksy	B-509 z 23.05.1972 r.
15	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	Tablica fundacyjna	B-509 z 23.05.1972 r.
16	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	Epitafium Aleksandry z Płończykowskich – Mokronoskiej	B-509 z 23.05.1972 r.
17	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	Epitafium Augustyna Macieja Radwana	B-509 z 23.05.1972 r.
18	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	Epitafium Kazimierza Mokronoskiego	B-509 z 23.05.1972 r.
19	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	Epitafium Wojciecha Trzetrzewińskiego	B-509 z 23.05.1972 r.
20	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	Epitafium Stanisława Mokronoskiego	B-509 z 23.05.1972 r.
21	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	Epitafium Antoniego Mokronoskiego	B-509 z 23.05.1972 r.
22	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	Epitafium Rozalii z Przyborowskich Mokronoskiej	B-509 z 23.05.1972 r.
23	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	Epitafium Jana Klemensa Mokronoskiego	B-509 z 23.05.1972 r.
24	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	Epitafium Jędrzeja i Wojciecha Mokronoskich	B-509 z 23.05.1972 r.
25	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	Epitafium Franciszka Mokronoskiego	B-509 z 23.05.1972 r.
26	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	Epitafium Anny z Mokronoskich Osuchowskiej	B-509 z 23.05.1972 r.
27	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	Epitafium Ewy z Bromirskich Mokronoskiej	B-509 z 23.05.1972 r.
28	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	Epitafium Okuniów	B-509 z 23.05.1972 r.
29	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	Epitafium Andrzeja i Anny z Hunięckich Mokronoskich	B-509 z 23.05.1972 r.
30	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	Epitafium Felicjany z Grabskich Mokronoskiej	B-509 z 23.05.1972 r.

31	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	Epitafium Ewarysta Mokronoskiego	B-509 z 23.05.1972 r.
32	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	Epitafium Marii z Radwanów Mokronoskiej	B-509 z 23.05.1972 r.
33	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	Epitafium Józefa Tarkowskiego i Józefa Szaniawskiego	B-509 z 23.05.1972 r.
34	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	Epitafium Barbary z Rydeckich Folkierskiej	B-509 z 23.05.1972 r.
35	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	Epitafium Wojciecha Mokronoskiego	B-509 z 23.05.1972 r.
36	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	Epitafium Barbary z Jundziłów Mokronoskiej	B-509 z 23.05.1972 r.
37	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	Epitafium Zuzanny z Ręczajskich Mokronoskiej	B-509 z 23.05.1972 r.
38	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	Kielich	B-509 z 23.05.1972 r.
39	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	Relikwiarz	B-509 z 23.05.1972 r.
40	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	Ornat	B-509 z 23.05.1972 r.
41	Grodzisk Mazowiecki	Plac Króla Zygmunta Starego 2A	Kapa	B-509 z 23.05.1972 r.
42	Grodzisk Mazowiecki	Okólna 1	Wyposażenie i figury w parku przy willi Kaprys w Grodzisku Mazowieckim	B-2300/535
43	Chlebnia		Kaplica przydrożna w Chlebni	B-260 z 19.09.1970 r.
44	Chlebnia		krucyfiks w kaplicy podworskiej (barokowy z 2 połowy XVII w.)	B-259 z 19.09.1970 r.
45	Chlebnia		obraz Matki Bożej Niepokalanie Poczętej	B-502 z 24.04.1972 r.
46	Izdebno Kościelne	ks. M. Oziębłowskiego 12	Obraz Zwiastowanie NMP w ołtarzu głównym.	261-B (2241) z 21.09.1970 r.
47	Izdebno Kościelne	ks. M. Oziębłowskiego 12	Obraz Chrystus Ukrzyżowany w zasłonie ołtarza głównego	261-B (2241) z 21.09.1970 r.
48	Izdebno Kościelne	ks. M. Oziębłowskiego 12	Obraz Męczeństwa św. Bonifacego w ołtarzu bocznym prawym	261-B (2241) z 21.09.1970 r.

49	Izdebno Kościelne	ks. M. Oziębłowskiego 12	Ambona	261-B (2241) z 21.09.1970 r.
50	Izdebno Kościelne	ks. M. Oziębłowskiego 12	Rzeźba Michała Archanioła w zwieńczeniu ambony	261-B (2241) z 21.09.1970 r.
51	Izdebno Kościelne	ks. M. Oziębłowskiego 12	Rzeźba Chrzest Chrystusa w zwieńczeniu chrzcielnicy	261-B (2241) z 21.09.1970 r.
52	Izdebno Kościelne	ks. M. Oziębłowskiego 12	Rzeźba krucyfiks na prawej ścianie kruchty	261-B (2241) z 21.09.1970 r.
53	Izdebno Kościelne	ks. M. Oziębłowskiego 12	Obraz Męczeństwo św. Tekli	261-B (2241) z 21.09.1970 r.
54	Żuków	Żuków 39	Balustrada (prezbiterialna)	B-262 z 21.09.1970 r.
55	Żuków	Żuków 39	Kartusz	B-262 z 21.09.1970 r.
56	Żuków	Żuków 39	Krucyfiks (ludowy)	B-262 z 21.09.1970 r.
57	Żuków	Żuków 39	Krucyfiks (barokowy)	B-262 z 21.09.1970 r.
58	Żuków	Żuków 39	Krucyfiks (późny gotyk)	B-262 z 21.09.1970 r.
59	Żuków	Żuków 39	Obraz Przemienienie Pańskie	B-262 z 21.09.1970 r.
60	Żuków	Żuków 39	Obraz Święta Rodzina	B-262 z 21.09.1970 r.
61	Żuków	Żuków 39	Ołtarz główny	B-262 z 21.09.1970 r.
62	Żuków	Żuków 39	Dwa ołtarze boczne	B-262 z 21.09.1970 r.
63	Żuków	Żuków 39	Rzeźba nieznany święty	B-262 z 21.09.1970 r.
64	Żuków	Żuków 39	Rzeźba (ludowa)	B-262 z 21.09.1970 r.
65	Żuków	Żuków 39	Rzeźba (rokoko)	B-262 z 21.09.1970 r.
66	Żuków	Żuków 39	Tablica erekcyjna	B-262 z 21.09.1970 r.
67	Żuków	Żuków 39	Votum z 1763 roku	B-262 z 21.09.1970 r.
68	Żuków	Żuków 39	Ornat (XVIII-XIX)	B-262 z 21.09.1970 r.
69	Żuków	Żuków 39	Ornat – 4 szt. (XIX)	B-262 z 21.09.1970 r.

70	Żuków	Żuków 39	Kielich mszalny (barok)	B-262 z 21.09.1970 r.
71	Żuków	Żuków 39	Kielich mszalny (klasycyzm)	B-262 z 21.09.1970 r.
72	Żuków	Żuków 39	dwa dzwony z dzwonnicy	B-263 z 21.09.1970 r.
73	Żuków	Żuków 39	ambona	B-347 z 25.06.2013 r.
74	Żuków	Żuków 39	kredencja	B-347 z 25.06.2013 r.
75	Grodzisk Mazowiecki	Krasińskiego 10	kolekcja pojazdów mechanicznych w Grodzisku Mazowieckim	B-535 z 09.03.1974 r.
76	Grodzisku Mazowiecki	Parkowa 1	Zespół fresków w westybulu dawnego dworu Mokronoskich (Skarbków) w Grodzisku Mazowieckim	B-2380 z 27.03.1987
77	Grodzisku Mazowiecki	Montwiłła 69A	30 nagrobków z cmentarza parafialnego w Grodzisku Mazowieckim	B-308 z 16.02.2012
Nagrobki z cmentarza parafialnego w Izdebnie Kościelnym				
78	Izdebno Kościelne	ks. M. Oziębłowskiego 12	Anieli ze Świdzińskich Szymanowskiej	
79	Izdebno Kościelne	ks. M. Oziębłowskiego 12	Elizy z Kowerskich Domaniewskiej	
80	Izdebno Kościelne	ks. M. Oziębłowskiego 12	Izabeli Skórzewskiej	
81	Izdebno Kościelne	ks. M. Oziębłowskiego 12	Julii z Wejsów Świdzińskiej	
82	Izdebno Kościelne	ks. M. Oziębłowskiego 12	Piotra Galichet	
83	Izdebno Kościelne	ks. M. Oziębłowskiego 12	ks. Małeckiego	
84	Izdebno Kościelne	ks. M. Oziębłowskiego 12	ks. Nestora Wachowskiego	
85	Izdebno Kościelne	ks. M. Oziębłowskiego 12	Zdzisława Goedel	
86	Izdebno Kościelne	ks. M. Oziębłowskiego 12	rodziny Plebańskich	

5.1.4. Zabytki archeologiczne – Gmina Grodzisk Mazowiecki

Wśród stanowisk archeologicznych znajdujących się na terenie Gminy Grodzisk Mazowiecki jedenaście to zabytki archeologiczne wpisanych do rejestru zabytków.

Tabela nr 7: Zabytki archeologiczne – Gmina Grodzisk Mazowiecki

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Data wpisu do rejestru	Nr karty stanowiska
1	Chlebnia	grodzisko (XII w.)	15.02.1962, 06.01.1973	59-62/4
2	Chlebnia	osada (XII w.)	06.01.1973	59-62/5
3	Chlebnia	osada (XII w.)	06.01.1973	59-62/6
4	Grodzisk Mazowiecki	osada (I-IV w. n. e.)	12.10.1974	59-62/11
5	Kłudno Stare	osada (I w. p. n. e. – I w. n. e.)	20.06.1974	58-62/6
6	Kozery	osada (I-IV w. n. e.)	21.11.1969	59-62/15
7	Kraśnicza – Wola	kurhan (IV w. n. e.)	30.11.1970	59-62/21
8	Kraśnicza – Wola	osada (I-IV w. n. e.)	15.01.1973	59-62/16
9	Natolin	osada (I w. p. n. e. - I w. n. e.)	20.06.1974	58-62/6
10	Tłuste	osada (I -IV w. n. e.)	20.06.1974	58-62/3
11	Tłuste	osada (I -IV w. n. e.)/ cmentarzysko (III-IV w. n. e.)	20.06.1974	58-62/2
12	Adamowizna	cmentarzysko (okres lateński), ślad osadnictwa (późny okres lateński)	–	60-62/64
13	Adamowizna	osada (epoka brązu), cmentarzysko (okres wpływów rzymskich), ślad osadnictwa (XII/XIII w.)	–	60-62/65
14	Adamowizna	ślady osadnictwa (epoka brązu - wczesne fazy, XII-XIII w.)	–	60-62/66
15	Adamowizna	ślad osadnictwa (wczesna epoka brązu)	–	60-62/67
16	Adamowizna	ślady osadnictwa (wczesna epoka brązu, okres halsztacki/okres lateński)		60-62/78

17	Adamowizna	osada (ok. epoki brązu / okres halsztacki), ślad osadnictwa (średniowiecze)	60-62/79
18	Adamowizna	śląd osadnictwa (starożytność)	60-62/80
19	Adamowizna	śląd osadnictwa (wczesna epoka brązu)	60-63/31
20	Adamowizna	ślady osadnictwa (późny neolit, epoka brązu, średniowiecze)	60-63/32
21	Adamowizna	śląd osadnictwa (epoka brązu)	60-63/33
22	Adamowizna	śląd osadnictwa (okres halsztacki / okres lateński)	60-63/34
23	Adamów	osada (neolit-wczesny brąz, okres halsztacki-okres wpływów rzymskich, okres wczesno i średniowieczny)	58-63/56
24	Chlebnia	osada (okres wczesnośredniowieczny i średniowieczny-nowożytny XII-XVI w.)	59-62/29
25	Chlebnia	osada (epoka brązu, okres średniowieczny, nowożytność)	59-62/40
26	Chlebnia	osada (późny okres wpływów rzymskich)	59-62/43
27	Chlebnia	ślady osadnictwa (starożytność)	59-62/49
28	Chlebnia	ślady osadnictwa (wczesna epoka brązu)	59-62/59
29	Chlebnia	osada (późny okres lateński-okres wpływów rzymskich)	59-62/7
30	Chrzanów Duży	osada (późny okres lateński, okres wpływów rzymskich)	59-62/26
31	Chrzanów Duży	osada/cmentarzysko (okres halsztacki)	59-62/27
32	Chrzanów Duży	ślady osadnictwa (starożytność)	59-62/30
33	Chrzanów Duży	ślady osadnictwa (nowożytność)	59-62/50
34	Chrzanów Duży	ślady osadnictwa (okres halsztacki)	59-63/53
35	Chrzanów Duży	ślady osadnictwa (mezolit, neolit-wczesny brąz, brąz, okres halsztacki, okres wczesno i średniowieczny)	59-63/57
36	Chrzanów Mały	osada (późny okres lateński-okres wpływów rzymskich), miejsce produkcji żelaza (późny okres lateński, okres wpływów rzymskich)	58-62/7
37	Chrzanów Mały	osada (okres wczesno i średniowieczny XII-XIV w.)	59-62/38
38	Czarny Las	osada (neolit), osada (wczesna epoka brązu), ślad osadnictwa (starożytność)	60-62/29
39	Czarny Las	osada (neolit), ślady osadnictwa (wczesna epoka, starożytność)	60-62/30

40	Czarny Las	śląd osadnictwa (epoka brązu)	60-62/31
41	Czarny Las	śląd osadnictwa (starożytność)	60-62/32
42	Czarny Las	śląd osadnictwa (epoka brązu - wczesne fazy)	60-62/35
43	Czarny Las	osada (epoka brązu - wczesne fazy), ślady osadnictwa (starożytność, późny okres lateński/okres wpływów rzymskich)	60-62/37
44	Czarny Las	śląd osadnictwa (wczesna epoka brązu)	60-62/38
45	Czarny Las	osada (epoka brązu - wczesne fazy), śląd osadnictwa (starożytność)	60-62/39
46	Czarny Las	śląd osadnictwa (neolit), osada (wczesna epoka brązu)	60-62/40
47	Czarny Las	śląd osadnictwa (epoka brązu)	60-62/41
48	Czarny Las	osada (wczesna epoka brązu)	60-62/42
49	Dąbrówka	ślady osadnictwa	59-62/55
50	Grodzisk Mazowiecki	cmentarzysko (okres wpływów rzymskich), ślady osadnictwa (starożytność)	59-62/12
51	Grodzisk Mazowiecki	ślady osadnictwa (starożytność, okres wpływów rzymskich, średniowiecze)	59-62/13
52	Grodzisk Mazowiecki	ślady osadnictwa (starożytność)	59-62/53
53	Grodzisk Mazowiecki	znalezisko (okres wpływów rzymskich)	59-62/57
54	Grodzisk Mazowiecki	ślady osadnictwa (II poł. XV w.)	59-62/58
55	Grodzisk Mazowiecki	cmentarzysko (epoka brązu)	59-62/60
56	Grodzisk Mazowiecki	cmentarzysko	59-62/61
57	Grodzisk Mazowiecki	znalezisko (wczesna epoka brązu)	59-62/63
58	Grodzisk Mazowiecki	cmentarzysko (okres lateński, okres wpływów rzymskich)	59-62/64
59	Grodzisk Mazowiecki	ślady osadnictwa (okres wpływów rzymskich), miejsce produkcji żelaza (późny okres lateński-okres wpływów rzymskich)	59-62/8
60	Grodzisk Mazowiecki	ślady osadnictwa (epoka brązu, okres halsztacki)	59-63/24
61	Grodzisk Mazowiecki	osada (epoka brązu)	59-63/25

62	Grodzisk Mazowiecki	osada (starożytność)		59-63/3
63	Grodzisk Mazowiecki	ślady osadnictwa		59-63/30
64	Grodzisk Mazowiecki	ślady osadnictwa		59-63/40
65	Grodzisk Mazowiecki	cmentarzysko (okres halsztacki i lateński)		59-63/41
66	Grodzisk Mazowiecki	cmentarzysko		59-63/43
67	Grodzisk Mazowiecki	osada (starożytność)		59-63/9
68	Grodzisk Mazowiecki	ślady osadnictwa (epoka kamienia, okres nowożytny), cmentarzysko (okres wpływów rzymskich), cmentarzysko (okres halsztacki / okres lateński)		60-62/94
69	Grodzisk Mazowiecki	ślady osadnictwa (wczesna epoka brązu, starożytność)		60-63/29
70	Grodzisk Mazowiecki	osada (I -IV w. n.e.)		59-62/11
71	Izdebno Kościelne	osada (okres wpływów rzymskich)		58-61/58
72	Izdebno Kościelne	osada (okres wpływów rzymskich, późny okres wpływów rzymskich)		58-61/59
73	Izdebno Kościelne	osada (okres wpływów rzymskich, późny okres wpływów rzymskich)		58-61/60
74	Izdebno Kościelne	ślady osadnictwa (starożytność, wczesne średniowiecze)		58-61/62
75	Izdebno Kościelne	znalezisko		59-61/170
76	Izdebno Kościelne	znalezisko		59-61/171
77	Izdebno Kościelne	osada (okres wpływów rzymskich, okres wczesno i średniowieczny)		59-61/20
78	Izdebno Kościelne	osada (starożytność, średniowiecze)		59-61/21
79	Izdebno Kościelne	osada (późny okres lateński, okres wpływów rzymskich)		59-62/3
80	Izdebno Kościelne	osada (epoka brązu, okres wczesnośredniowieczny IX-X w., XI-XII w.)		59-62/39
81	Janinów	ślady osadnictwa (wczesna epoka brązu, epoka brązu)		60-62/48
82	Janinów	ślad osadnictwa (starożytność / wczesna epoka brązu)		60-62/49
83	Janinów	ślad osadnictwa (starożytność)		60-62/50

84	Janinów	ślady osadnictwa (wczesna epoka brązu, okres wpływów rzymskich), osada (starożytność . Okres halsztacki / okres lateński), cmentarzysko (starożytność)		60-62/51
85	Janinów	śląd osadnictwa (starożytność), cmentarzysko (okres rzymski)		60-62/52
86	Kady	ślady osadnictwa (wczesny brąz, epoka brązu)		59-63/19
87	Kady	ślady osadnictwa (wczesna epoka brązu)		59-63/23
88	Kady	ślady osadnictwa (starożytność)		59-63/32
89	Kady	osada (średniowiecze, okres nowożytny)		59-63/8
90	Kałęczyn	ślady osadnictwa (neolit, neolit / wczesna epoka brązu, wczesne średniowiecze / średniowiecze), cmentarzysko i osada? (okres halsztacki / okres lateński i późny lateński)		60-62/61
91	Kałęczyn	śląd osadnictwa (wczesna epoka brązu)		60-62/69
92	Kałęczyn	osada (starożytność, neolit, wczesna epoka brązu), ślad osadnictwa (średniowiecze)		60-62/70
93	Kałęczyn	śląd osadnictwa (XII-XIII w.)		60-62/71
94	Kałęczyn	śląd osadnictwa (epoka brązu), osada ? Cmentarzysko? (okres halsztacki / okres lateński)		60-62/72
95	Kałęczyn	osada (okres halsztacki / okres lateński), ślad osadnictwa (starożytność, okres wpływów rzymskich)		60-62/73
96	Kałęczyn	ślady osadnictwa (neolit, starożytność, średniowiecze), osada (późny okres lateński)		60-62/74
97	Kałęczyn	śląd osadnictwa (wczesna epoka brązu)		60-62/83
98	Kałęczyn	cmentarzysko		60-62/84
99	Kałęczyn	cmentarzysko (okres lateński)		60-62/85
100	Kałęczyn	osada (wczesne średniowiecze)		60-62/91
101	Kłudno	skarb (nowożytny po 1631 r.)		58-62/41
102	Kłudno	znalezisko (okres wpływów rzymskich)		58-62/42
103	Kłudzienko/ Adamów	osada (neolit, wczesny brąz, okres halsztacki i lateński, późny okres lateński-wczesny okres wpływów rzymskich)		58-62/1

104	Kozerki	śląd osadnictwa (epoka brązu), osada i cmentarzysko (okres wpływów rzymskich)	60-62/10
105	Kozerki	śląd osadnictwa (XVIII w.)	60-62/11
106	Kozerki	osada (okres halsztacki), śląd osadnictwa (okres wpływów rzymskich)	60-62/12
107	Kozerki	śląd osadnictwa (neolit, wczesna epoka brązu), osada (cmentarzysko?) (okres halsztacki - okres lateński), cmentarzysko (późny okres lateński, wczesny okres wpływów rzymskich)	60-62/13
108	Kozerki	śląd osadnictwa (neolit), osada (epoka brązu), osada (starożytność)	60-62/14
109	Kozerki	śląd osadnictwa (starożytność - okres halsztacki)	60-62/15
110	Kozerki	cmentarzysko (epoka brązu), śląd osadnictwa (wczesne średniowiecze - średniowiecze)	60-62/16
111	Kozerki	ślady osadnictwa (epoka brązu, XIII w.)	60-62/17
112	Kozerki	ślady osadnictwa (epoka brązu, starożytność)	60-62/18
113	Kozerki	osada (epoka brązu), osada (epoka brązu), cmentarzysko (okres wpływów rzymskich)	60-62/19
114	Kozerki	ślady osadnictwa (epoka brązu - starożytność, średniowiecze)	60-62/20
115	Kozerki	osada (cmentarzysko?) (okres halsztacki - okres lateński), cmentarzysko (starożytność - okres wpływów rzymskich)	60-62/21
116	Kozerki	śląd osadnictwa (starożytność, wczesna epoka brązu), osada (późny okres lateński/okres wpływów rzymskich), miejsce produkcji żelaza (późny okres lateński - okres wpływów rzymskich)	60-62/22
117	Kozerki	osada (okres wpływów rzymskich), miejsce produkcji żelaza (późny okres rzymski), śląd osadnictwa (wczesne średniowiecze)	60-62/23
118	Kozerki	śląd osadnictwa (epoka brązu)	60-62/26
119	Kozerki	osada (cmentarzysko?) (epoka brązu), śląd osadnictwa (średniowiecze)	60-62/27

120	Kozerki	ślady osadnictwa (wczesna epoka brązu, okres halsztacki)	60-62/53
121	Kozerki	ślady osadnictwa (epoka brązu, starożytność / okres halsztacki / okres lateński - okres wpływów rzymskich)	60-62/54
122	Kozerki	ślady osadnictwa (późny neolit, wczesna epoka brązu, okres halsztacki / okres lateński), osada (starożytność)	60-62/55
123	Kozerki	osada (epoka brązu - wczesne fazy), osada (epoka brązu), ślad osadnictwa (starożytność)	60-62/57
124	Kozerki	osada (epoka brązu - wczesne fazy), osada (epoka brązu / okres halsztacki)	60-62/58
125	Kozerki	ślad osadnictwa (starożytność)	60-62/59
126	Kozerki	ślad osadnictwa (okres halsztacki), cmentarzysko (okres halsztacki / okres lateński)	60-62/60
127	Kozerki	cmentarzysko ? (starożytność)	60-62/62
128	Kozerki	ślady osadnictwa (starożytność / okres wpływów rzymskich, średniowiecze)	60-62/63
129	Kozery	osada (późny okres lateński-okres wpływów rzymskich)	59-62/17
130	Kozery	osada (starożytność, okres halsztacki i lateński), osada/cmentarzysko (okres wpływów rzymskich)	59-62/18
131	Kozery	osada (późny okres lateński-okres wpływów rzymskich)	59-62/36
132	Kozery	osada (okres halsztacki, wczesny okres lateński)	59-62/45
133	Kozery	ślady osadnictwa (starożytność)	59-62/46
134	Kozery	cmentarzysko/osada (starożytność, okres lateński)	59-62/47
135	Kozery	ślady osadnictwa (starożytność, okres wczesnośredniowieczny), miejsce produkcji żelaza (późny okres lateński-okres wpływów rzymskich)	59-62/52
136	Kraśnicza Wola	osada (starożytność, okres wpływów rzymskich)	59-62/20
137	Kraśnicza Wola	osada (okres wpływów rzymskich)	59-62/22
138	Kraśnicza Wola	osada (wczesny i późny okres wpływów rzymskich)	59-62/23
139	Kraśnicza Wola	osada (starożytność)	59-62/34

140	Kraśnicza Wola	osada (starożytność, okres lateński, późny okres wpływów rzymskich)	59-62/37
141	Książenice	śląd osadnictwa (okres halsztacki), osada (XV-XVII w.)	60-63/12
142	Książenice	osada (neolit), ślad osadnictwa (późny neolit / wczesna epoka brązu)	60-63/21
143	Książenice	śląd osadnictwa (wczesna epoka brązu), osada (XIV w.)	60-63/22
144	Książenice	śląd osadnictwa (wczesna epoka brązu)	60-63/23
145	Książenice	osada (neolit), ślad osadnictwa (XIV/XV w.)	60-63/24
146	Książenice	cmentarzysko (wczesne średniowiecze, XII w.)	60-63/40
147	Książenice	śląd osadnictwa (XVI w.)	60-63/41
148	Książenice	cmentarzysko (okres lateński)	60-63/42
149	Makówka	śląd osadnictwa (starożytność)	60-62/36
150	Makówka / Budy	ślady osadnictwa (epoka brązu, średniowiecze-nowożytność), osada (okres halsztacki / okres lateński), osada (późny okres lateński / późny okres wpływów rzymskich)	60-62/33
151	Marynin	ślady osadnictwa (neolit, epoka brązu)	60-63/16
152	Marynin	ślady osadnictwa (neolit, okres halsztacki)	60-63/17
153	Marynin	osada (neolit), ślad osadnictwa (wczesna epoka brązu)	60-63/18
154	Marynin	osada (wczesna epoka brązu)	60-63/19
155	Marynin	ślady osadnictwa (wczesna epoka brązu, starożytność / okres lateński, wczesne średniowiecze / średniowiecze)	60-63/20
156	Marynin	śląd osadnictwa (starożytność), osada (XIII/XIV w.), osada (XVI-XVII w.)	60-63/26
157	Marynin / Książenice	śląd osadnictwa (okres halsztacki), osada (XIV/XV w.)	60-63/25
158	Mościska	śląd osadnictwa (wczesna epoka brązu)	60-62/43
159	Mościska	śląd osadnictwa (starożytność)	60-62/44
160	Mościska	śląd osadnictwa (wczesna epoka brązu)	60-62/45
161	Mościska	śląd osadnictwa (epoka brązu)	60-62/46
162	Mościska	śląd osadnictwa (starożytność)	60-62/47
163	Mościska	ślady osadnictwa (neolit, wczesna epoka brązu)	60-62/88
164	Mościska	śląd osadnictwa	60-62/89

165	Mościska	śląd osadnictwa (wczesne średniowiecze)	60-62/90
166	Natolin	osada (okres halsztacki)	59-62/41
167	Nowe Izdebno	osada (późny okres wpływów rzymskich)	59-62/1
168	Nowe Izdebno	osada (okres wpływów rzymskich)	59-62/2
169	Nowe Kozery	osada (starożytność, późny okres lateński-okres wpływów rzymskich, okres wczesno i średniowieczny)	59-62/19
170	Nowe Kozery	ślady osadnictwa (starożytność, okres średniowieczny i nowożytny)	59-62/31
171	Nowe Kozery	ślady osadnictwa (okres wczesnośredniowieczny)	59-62/32
172	Nowe Kozery	osada (okres halsztacki)	59-62/33
173	Nowe Kozery	osada (starożytność, okres wczesno i średniowieczny XIII-XV w.)	59-62/35
174	Nowe Kozery	osada (starożytność, późny okres lateński, okres wpływów rzymskich)	59-62/42
175	Nowe Kozery	ślady osadnictwa (starożytność, późny okres lateński-okres wpływów rzymskich)	59-62/54
176	Nowe Kozery	osada (okres wpływów rzymskich)	59-62/9
177	Odrano-Wola	osada (wczesna epoka brązu), ślady osadnictwa (starożytność, okres halsztacki / okres lateński),	60-62/68
178	Odrano-Wola	śląd osadnictwa (epoka brązu)	60-62/75
179	Odrano-Wola	ślady osadnictwa (wczesna epoka brązu, starożytność, średniowiecze)	60-62/76
180	Odrano-Wola	ślady osadnictwa (wczesna epoka brązu, epoka brązu, średniowiecze)	60-62/77
181	Odrano-Wola	ślady osadnictwa (wczesna epoka brązu, wczesne średniowiecze), osada (epoka brązu / okres halsztacki / okres lateński)	60-62/81
182	Odrano-Wola	cmentarzysko (okres halsztacki / okres lateński)	60-62/92
183	Odrano-Wola (Putka)	cmentarzysko (epoka brązu)	60-62/86
184	Odrano-Wola (Putka)	śląd osadnictwa (neolit)	60-62/93
185	Odrano-Wola (Putka)	cmentarzysko (okres halsztacki i lateński)	60-62/87
186	Radonie	śląd osadnictwa (wczesna epoka brązu)	60-63/28

187	Radonie	ślady osadnictwa (późny neolit, wczesna epoka brązu, wczesne średniowiecze)	60-63/30
188	Radonie	śląd osadnictwa (starożytność / epoka żelaza)	60-63/35
189	Radonie	ślady osadnictwa (neolit, epoka brązu, wczesne średniowiecze)	60-63/36
190	Radonie	śląd osadnictwa (neolit), osada (późna epoka brązu / okres halszacki)	60-63/37
191	Stare Kłudno	osada (okres halszacki i lateński, okres wpływów rzymskich)	58-62/4
192	Stare Kłudno	ślady osadnictwa (neolit)	58-62/43
193	Stare Kłudno	osada (okres wczesno i średniowieczny)	58-62/5
194	Stare Kłudno	osada (średniowiecze/nowożytność)	58-62/9
195	Stare Kłudno/Nowe Kłudno	osada (wczesny brąz, okres halszacki i lateński, wczesny okres wpływów rzymskich, okres wczesnośredniowieczny)	58-62/12
196	Szczęsne	śląd osadnictwa (neolit)	60-63/27
197	Tłuste	osada (okres wpływów rzymskich)	58-62/40
198	Tłuste/ Stare Kłudno	ślady osadnictwa/osada (starożytność)	58-62/11
199	Urszulin	ślady osadnictwa (starożytność / okres wpływów rzymskich, średniowiecze)	60-63/13
200	Wężyk	śląd osadnictwa	61-62/15
201	Wężyk	śląd osadnictwa (epoka kamienia/wczesna epoka brązu)	61-62/16
202	Wężyk	śląd osadnictwa (wczesna epoka brązu)	61-62/17
203	Władków	ślady osadnictwa (epoka brązu, starożytność), osada (okres halszacki / okres lateński)	60-62/24
204	Władków	ślady osadnictwa (wczesna epoka brązu, epoka brązu)	60-62/25
205	Władków	osada (epoka brązu)	60-62/28
206	Władków	ślady osadnictwa (wczesna epoka brązu, wczesne średniowiecze), osada (starożytność), cmentarzysko (starożytność)	60-62/56
207	Wólka Grodziska	osada (starożytność)	59-62/10
208	Wólka Grodziska	osada (okres wpływów rzymskich, wczesne średniowiecze)	59-62/44

209	Wólka Grodziska	osada (późny okres lateński)	59-62/66
210	Zabłotnia	ślady osadnictwa (neolit)	59-62/56
211	Zapole	ślad osadnictwa (epoka brązu), osada (starożytność / epoka brązu)	60-63/38
212	Zapole	ślad osadnictwa (epoka brązu)	60-63/39
213	Żuków	osada (okres wczesno i średniowieczny)	58-63/16
214	Żuków	ślady osadnictwa (epoka brązu, okres wczesnośredniowieczny XII-XIII w. i średniowieczny-nowożytność), miejsce produkcji żelaza (okres późny lateński i wpływów rzymskich)	58-63/27
215	Żuków	cmentarzysko (okres wczesnośredniowieczny XII w.)	58-63/33
216	Żuków	osada (starożytność, średniowiecze)	58-63/43
217	Żuków	osada (wczesny brąz, okres halszacki, późny okres lateński, okres wpływów rzymskich, wczesne średniowiecze XII w.), osada/cmentarzysko (późny okres lateński, okres wpływów rzymskich)	58-63/57
218	Żuków	osada/cmentarzysko (okres lateński)	58-63/58
219	Żuków	cmentarzysko (okres wpływów rzymskich), osada (okres lateński, okres wczesno i średniowieczny)	58-63/59
220	Żuków	cmentarzysko	58-63/81
221	Żuków/ Kłudzienko	osada (późny okres lateński-okres wpływów rzymskich, średniowiecze-nowożytność)	58-63/2

5.1.5. Formy ochrony przyrody – Gmina Grodzisk Mazowiecki

Na terenie Gminy Grodzisk Mazowiecki zlokalizowanych jest blisko 90 pomników przyrody w tym gład narzutowy. Wśród pomników przyrody ożywionej wyróżnić można: dęby szypułkowe (35 szt. – niektóre okazy mają własne nazwy jak „Pogranicznik”, „Czarny Mak”, „Aleksander”, „Samorządowiec”, „Wojciech”, „Hieronim”, „Henryk”, „Stefan”, czy „Jan”), świerki pospolite (9 szt.), lipy drobnolistne i cyprysniki błotne (po 8 szt.), jesiony wyniosłe (5 szt. – „Wojciech”, „Hieronim”), jesiony wąskolistne i klony srebrzyste (po 4 szt.), kasztanowce zwyczajne, graby pospolite i wiązy szypułkowe (po 2 szt.), buki zwyczajne, sosny wejmutki, platany klonolistne, miłorzęby dwuklapkowe, topole czarne, wierzby kruche i grusze polne (po 1 szt.).

5.2. Gmina Milanówek

Milanówek jest gminą miejską. Zajmuje powierzchnię 13,52 km² i liczy 15 868 (stan na 31.12.2019 r.) mieszkańców - 70% ludności mieszka w zabudowie jednorodzinnej. Milanówek jest częścią Grodzkiego Zespołu Zurbanizowanego, w którego skład wchodzi również miasta: Grodzisk Mazowiecki, Brwinów, Podkowa Leśna oraz sołectwa: Kanie, Otrębusy, Fałęcin z Grudowem, Żółwin z Gminy Brwinów i Wólka Grodziska, Chrzanów Duży, Odrano Wola z Gminy Grodzisk Mazowiecki.

Miasto Milanówek zostało założone na początku XX wieku w oparciu o koncepcję miasta – ogrodu i do dziś zachowało swój leśno – parkowy charakter, znaczna liczba posesji położona jest na zadrzewionych działkach, na których występują 200 letnie okazy dębów. Milanówek otwarty jest na tych, którzy szukają ciekawych terenów pod zabudowę indywidualną i przyjazną ekologicznie działalność produkcyjną i usługową. Znaczna część Miasta objęta jest strefą ochrony konserwatorskiej. Jest to obszar zbliżony do terenów historycznej parcelacji Milanówka z lat 1899 – 1923 (majątek Milanówek, Grudów, Czubin). W Gminie Milanówek, znajduje się 384 obiektów wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków. Na terenie Milanówka znajduje się aż 238 imponujących pomników przyrody wchodzących w skład Zespołu Przyrodniczo – Krajobrazowego nadając miejscowości niepowtarzalny charakter miasta – ogrodu.

Willa Matulinek w Milanówku

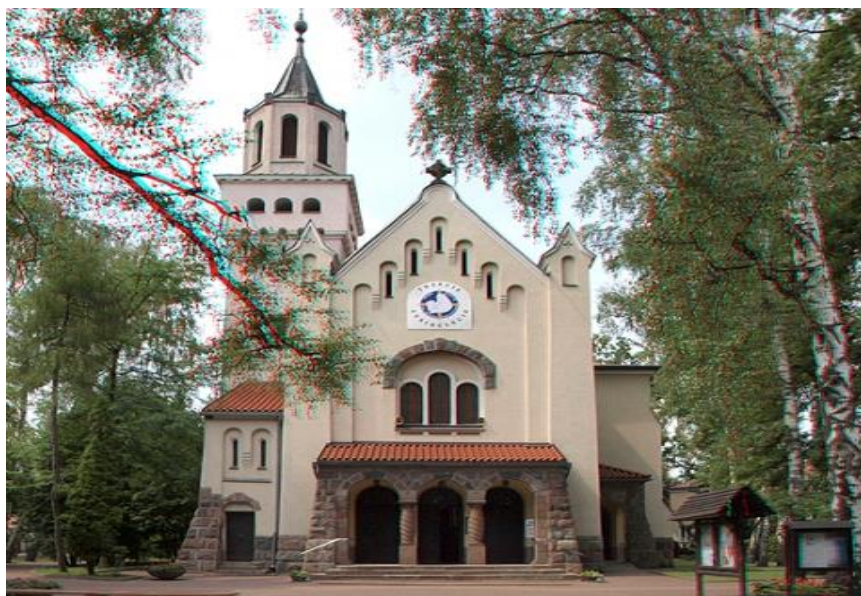

Polana „Starodęby” w Milanówku

5.2.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków - Gmina Milanówek

W otoczeniu wspaniałej zieleni spotkać można wiele cieszących oko willi o zróżnicowanej architekturze: Matulinek – w stylu neoklasycyzmu, willa Potęga – w stylu nawiązującym do neobaroku, willa Barbarka – stylem nawiązująca

do neorenesansu z elementami stylu dworskowego, czy kościół parafialny pw. św. Jadwigi – noszącej cechy architektury neoromańskiej i neogotyckiej.

Kościół parafialny św. Jadwigi Śląskiej w Milanówku

Najliczniejszą grupę budowli stanowią wille nawiązujące do idei stylu narodowego. Przykładem neogotyku wiślano-bałtyckiego jest willa Borówka. Doskonałą realizacją stylu zakopiańskiego jest willa Ostromir, Podhalanka, Jolancin, Słoneczna. Szczególnie odpowiada mieszkańcom Milanówka styl dworski, nawiązujący do architektury polskiego dworu szlacheckiego. Występuje on w różnych odmianach, kombinacjach i skali. Przykładem są: Gabrysin, Zacisze, Jasna czy Halina. Jest to styl najliczniej reprezentowany w Milanówku. Niepopularna była secesja. Głównym jej przykładem jest willa Perełka. Bardzo ciekawą realizacją jest drewniany pensjonat Kresy, a Henrysina Chata jest ponoć autentyczną chałupą przeniesioną z Podhala. Duża część domów została uratowana i jest w użytkowaniu. Spośród wymienionych cztery obiekty znajdują się pod zarządem Urzędu Miasta. Są to następujące obiekty: willa „Wandzin” – siedziba Urzędu Miasta Milanówka, willa „Waleria” oraz willa A i B przy ul. Brwinowskiej 2 – do niedawna szpital w Turczynku.

W zasobach Milanówka, na terenie cmentarza rzymsko – katolickiego, do rejestru zabytków pod nr A-1340, Decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 27 grudnia 1988 r. wpisane są kwatery żołnierzy poległych w latach 1939 -1945. Obecny stan mogił, zarówno żołnierzy poległych w 1939 r. jak też żołnierzy AK, zbiorowej mogiły – pomnika ofiar obozów koncentracyjnych z lat 1940-1945 oraz uczestników Powstania, którzy zmarli w szpitalu PCK w Milanówku – jest dobry.

Tabela nr 8: Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków - Gmina Milanówek

Lp.	Adres obiektu		Obiekt	Numer i data wpisu do rejestru zabytków	Data powstania
	Miasto	ulica			
1	Milanówek		zespół urbanistyczno-krajobrazowy miasta	A-1319 z 08.01.1998 r.	XIX/XX w.
2	Milanówek	Kościuszki 41	kościół pw. św. Jadwigi	A-1188 z 13.08.1981 r.	1910-1912
3	Milanówek		kwatery żołnierska 1939-1945 na cmentarzu parafialnym	A-1340 z 27.12.1988 r.	1939-1945
4	Milanówek	Brwinowska 18 (d. 14)	budynek mieszkalny z działką i zielenią	A-1491 z 28.05.1991 r.	ok. 1920
5	Milanówek	Charci Skok 6	willa „Jolancin”	A-1318 z 24.08.2015 r.	po 1923
6	Milanówek	Graniczna 35	willa „Hygea” wraz z zielenią w granicach posesji	A-928 z 16.10.1978 r.	1910
7	Milanówek	Kaprys 2 (d. 2/4),	willa „Starodrzew” (wraz z zielenią o charakterze parkowo-leśnym)	A-1592 z 12.06.1995 r.	1912-1913
8	Milanówek	Królowej Jadwigi 5 (d. Kościelna 4 / Królowej Jadwigi 1)	willa „Borówka” wraz z budynkiem gospodarczym i zielenią w granicach posesji	A-931 z 21.10.1978 r.	1904
9	Milanówek	Kościuszki 61	willa wraz z działką i zielenią	A-1527 z 30.12.1992 r.	ok. 1926
10	Milanówek	Krakowska 13	willa „Leontynówka” wraz z zielenią w granicach posesji	A-929 z 18.10.1978 r.	1910
11	Milanówek	Królewska 73 (d. 5)	willa „Potęga” wraz z zielenią w granicach posesji	A-930 z 21.10.1978 r.	1909
12	Milanówek	Królowej Jadwigi 2 (d. 4A)	willa „Bojanówka” wraz z terenem posesji	A-888 z 4.12.2009 r.	1910

13	Milanówek	Królowej Jadwigi 16 (d. Królowej Jadwigi 8)	willa „Romin” z zabudowaniami gospodarczymi, działką i zielenią	A-1438 z 9.07.1990 r.	1928
14	Milanówek	Mickiewicza 4	willa „Emanów” wraz z zielenią w granicach posesji	A-932 z 21.10.1978 r.	1912
15	Milanówek	Mickiewicza 10 (d. 8/10)	willa „Matulinek” wraz z zielenią w granicach posesji	A-1190 z 13.08.1981 r.	pocz. XX
16	Milanówek	Mickiewicza 12	willa „Irena” wraz z zielenią w granicach posesji	A-1485 z 27.05.1991 r.	1907
17	Milanówek	Niecała 4	willa „Spokojna”	A-1254 z 1.08.2014 r.	1910
18	Milanówek	Piasta 10 B (d. 10 i 8D)	willa „Lidia” ze strefą otoczenia w granicach posesji	A-757 z 20.08.2007 r.	1911-22
19	Milanówek	Piasta 13	willa „Józefina” wraz z zielenią w granicach posesji	A-1191 z 13.08.1981 r.	1905
20	Milanówek	Piłsudskiego 12 (d. 22 Lipca 12)	willa wraz z zielenią w granicach posesji	A-1193 z 20.08.1981 r.	1913
21	Milanówek	Piłsudskiego 31 (d. 22 Lipca 31)	pensjonat, ob. dom mieszkalny wraz z najbliższym otoczeniem	A-1531 z 29.09.1992 r.	1896
22	Milanówek	Podgórna 32 (d. Podgórna 18)	willa „Maćkowa” wraz z zielenią w granicach posesji	A-1192 z 13.08.1981 r.	1920
23	Milanówek	Podgórna 46 (d. 26)	willa „Pod Matką Boską” (zw. „Sulima”) wraz z terenem posesji	A-1100 z 29.10.2012 r.	1925
24	Milanówek	Sienkiewicza 5	willa „Ostromir” wraz z zielenią w granicach posesji (zw. „Pod Góralem”)	A-933 z 26.10.1978 r.	—
25	Milanówek	Słowackiego 6 (d. ul. Kościelna 7)	willa „Zacisze”, dom administratora, dom koniuszego wraz z	A-934 z 26.10.1978 r.	1932

			zielenią w granicach posesji		
26	Milanówek	Spacerowa 16	willa „Dalmacja” wraz z działką i zielenią ogrodową	A-1487 z 27.05.1991 r.	ok. 1934
27	Milanówek	Spacerowa 20 (d. Spacerowa 22, Kraśnińskiego 25)	willa „Waleria” wraz z zielenią w granicach posesji,	A-1202 z 4.12.1982 r.	1912, 1920
28	Milanówek	Warszawska 11	willa wraz z zielenią w granicach posesji	A-1403 z 6.12.1989 r.	ok. 1925
29	Milanówek	Wielki Kąt 2	willa „Sosnowica” wraz z zielenią w granicach posesji	A-935 z 26.10.1978 r.	1935
30	Milanówek		dwa pawilony wraz z otaczającą zielenią dawnego założenia „Turczynek” (dwie wille murowane, park)	A-1181 z 11.06.1981 r.	1904
31	Milanówek	Kościuszki 116	Park dworski	1060/14 z 08.04.1950 r.	XVIII w.
32	Milanówek		Kwatery żołnierzy AK i ofiar obozów koncentracyjnych poległych w l. 1939-1945 na cmentarzu parafii rzymsko-katolickiej p.w. św. Jadwigi, ul. Wojska Polskiego	A-1340 z 27.12.1988 r.	1939-1945 r.

5.2.2. Zabytki nieruchomości ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków – Gmina Milanówek

W Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Milanówek ujętych jest 323 zabytków nieruchomości.

Tabela nr 9: Zabytki nieruchomości ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków – Gmina Milanówek

L.p.	Adres obiektu		Obiekt	Nr karty GEZ
	Miasto	Ulica		
1	Milanówek	Brwinowska 2	brama założenia Turczynek	M_ZN.001
2	Milanówek	Brwinowska 2	Willa A wchodząca w skład założenia Turczynek, Pawilon I	M_ZN.002
3	Milanówek	Brwinowska 2	Willa B wchodząca w skład założenia Turczynek, Pawilon II	M_ZN.003
4	Milanówek	Brwinowska 4	budynek gospodarczy w zespole budynków gospodarczych Willi A (Pawilon I) wchodzący w skład założenia Turczynek	M_ZN.004
5	Milanówek	Brwinowska 6	budynek gospodarczy w zespole budynków gospodarczych Willi A (Pawilon I) wchodzący w skład założenia Turczynek	M_ZN.005
6	Milanówek	Brwinowska 8	budynek gospodarczy w zespole budynków gospodarczych Willi A (Pawilon I) wchodzący w skład założenia Turczynek	M_ZN.006
7	Milanówek	Brwinowska 18	dawny dom administratora	M_ZN.007
8	Milanówek	Brzozowa 1A	Jedwab Polski	M_ZN.008
9	Milanówek	Charci Skok 1	willa Szymanówka	M_ZN.009
10	Milanówek	Charci Skok 3	willa Diana	M_ZN.010
11	Milanówek	Charci Skok 6	willa Jolancin	M_ZN.011
12	Milanówek	Chrzanowska 3	budynek	M_ZN.012
13	Milanówek	Chrzanowska 4	willa Morawianka	M_ZN.013
14	Milanówek	Dębowa 1	willa Greczynka	M_ZN.014
15	Milanówek	Dębowa 5	willa	M_ZN.015
16	Milanówek	Dębowa 6	budynek	M_ZN.016
17	Milanówek	Długa 15	willa Wrzos	M_ZN.017
18	Milanówek	Długa 22	willa Górnolesie	M_ZN.018
19	Milanówek	Długa 23	budynek	M_ZN.019
20	Milanówek	Długa 24	willa	M_ZN.020
21	Milanówek	Długa 25	willa Warszawianka	M_ZN.021
22	Milanówek	Długa 26	oficyna willi Ala, Rusalka	M_ZN.022
23	Milanówek	Długa 29	willa Polonia	M_ZN.023
24	Milanówek	Długa 32	willa	M_ZN.024
25	Milanówek	Długa 44	willa Klamborówka	M_ZN.025
26	Milanówek	Głowackiego 9A	oficyna willi Lechja	M_ZN.026
27	Milanówek	Głowackiego 19	willa Bronka	M_ZN.027
28	Milanówek	Głowackiego 24	willa	M_ZN.028
29	Milanówek	Głowackiego 25	willa Kaziuchna	M_ZN.029
30	Milanówek	Głowackiego 29	budynek	M_ZN.030
31	Milanówek	Górnolesna 15	willa	M_ZN.031

32	Milanówek	Górnolesna 17	willa	M_ZN.032
33	Milanówek	Grabowa 3	budynek gospodarczy willi Polesie, Raphanówka	M_ZN.033
34	Milanówek	Grabowa 3	willa Polesie, Raphanówka	M_ZN.034
35	Milanówek	Grabowa 4	willa Ostoja	M_ZN.035
36	Milanówek	Grabowa 5	willa Aneta	M_ZN.036
37	Milanówek	Graniczna 5	willa	M_ZN.037
38	Milanówek	Graniczna 9	willa Olesin	M_ZN.038
39	Milanówek	Graniczna 15	willa Nina	M_ZN.039
40	Milanówek	Graniczna 18	willa Oleńka	M_ZN.040
41	Milanówek	Graniczna 20A	willa Terenia Litera A	M_ZN.041
42	Milanówek	Graniczna 28	willa Krysin, Hesinek	M_ZN.042
43	Milanówek	Graniczna 31A, 33	willa Grażyna	M_ZN.043
44	Milanówek	Graniczna 34	willa Nieczuja	M_ZN.044
45	Milanówek	Graniczna 35	willa Hygea	M_ZN.045
46	Milanówek	Graniczna 37	willa Muszka	M_ZN.046
47	Milanówek	Grodeckiego 5	budynek mieszkalny	M_ZN.047
48	Milanówek	Grodeckiego 8	budynek mieszkalny	M_ZN.048
49	Milanówek	Grodeckiego 24/26	budynek mieszkalny	M_ZN.049
50	Milanówek	Grudowska 7	pensjonat Zalesie	M_ZN.050
51	Milanówek	Grudowska 9	willa Konar	M_ZN.051
52	Milanówek	Grudowska 12	Pensjonat Perelka	M_ZN.052
53	Milanówek	Grudowska 15	willa	M_ZN.053
54	Milanówek	Grudowska 16	willa Jerzy	M_ZN.054
55	Milanówek	Grudowska 17	willa Osada Jutrzenka Litera B	M_ZN.055
56	Milanówek	Herberta 1	willa	M_ZN.056
57	Milanówek	Herberta 3	willa	M_ZN.057
58	Milanówek	Herberta 6	willa Przyszań	M_ZN.058
59	Milanówek	Herberta 11	willa Anita	M_ZN.059
60	Milanówek	Herberta 11A	willa Alfa, Dworek 3A, Strażnica	M_ZN.060
61	Milanówek	Herberta 12A	willa Marysieńka	M_ZN.061
62	Milanówek	Herberta 16	willa Stefania, Stefanówka	M_ZN.062
63	Milanówek	Herberta 17, 19	willa Anula	M_ZN.063
64	Milanówek	Herberta 24	budynek mieszkalny	M_ZN.064
65	Milanówek	Herberta 26	willa	M_ZN.065
66	Milanówek	Herberta 30	budynek mieszkalny	M_ZN.066
67	Milanówek	Herberta 35A	willa	M_ZN.067
68	Milanówek	Inżynierska 10	budynek mieszkalny	M_ZN.068
69	Milanówek	Inżynierska 18	willa	M_ZN.069
70	Milanówek	Kapryś 2	willa Starodrzew	M_ZN.070
71	Milanówek	Kościelna 1, Kościuszki 39	willa Narcyz	M_ZN.071
72	Milanówek	Kościelna 3	Dom Towarzystwa Spożywczego	M_ZN.072
73	Milanówek	Kościelna 5	willa Irusia	M_ZN.073
74	Milanówek	Kościuszki 38	budynek mieszkalno-usługowy	M_ZN.074
75	Milanówek	Kościuszki 41	Kościół pw. św. Jadwigi	M_ZN.075
76	Milanówek	Kościuszki 42	willa Modbolsal	M_ZN.076

77	Milanówek	Kościuszki 45	willa Wandzin	M_ZN.077
78	Milanówek	Kościuszki 47	budynek gospodarczy przy willi Emanów	M_ZN.078
79	Milanówek	Kościuszki 57	willa Polski Dworek	M_ZN.079
80	Milanówek	Kościuszki 60	willa Irys	M_ZN.080
81	Milanówek	Kościuszki 61	willa	M_ZN.081
82	Milanówek	Kościuszki 62	willa Sandomierzanka	M_ZN.082
83	Milanówek	Kościuszki 63	budynek mieszkalny	M_ZN.083
84	Milanówek	Kościuszki 65	budynek mieszkalny	M_ZN.084
85	Milanówek	Kościuszki 66	willa Mewa Nasza	M_ZN.085
86	Milanówek	Kościuszki 67	willa Elektra	M_ZN.086
87	Milanówek	Kościuszki 68	willa Henrysina Chata, Henrysin	M_ZN.087
88	Milanówek	Kościuszki 70	willa Orle Gniazdo	M_ZN.088
89	Milanówek	Krakowska 6	willa Zosin	M_ZN.089
90	Milanówek	Krakowska 11	dawny hotel	M_ZN.090
91	Milanówek	Krakowska 13	willa Leontynówka, Ojcówek A	M_ZN.091
92	Milanówek	Krakowska 15	willa Jadwiga	M_ZN.092
93	Milanówek	Krakowska 19	willa Nelly	M_ZN.093
94	Milanówek	Krakowska 20	willa Kruszyńka	M_ZN.094
95	Milanówek	Krakowska 20A	oficyna willi Helena	M_ZN.095
96	Milanówek	Krakowska 22	willa Brzozówka	M_ZN.096
97	Milanówek	Krakowska 24	willa Polanka, Flora	M_ZN.097
98	Milanówek	Krasińskiego 1	domek dozorczy willi Orchidea	M_ZN.098
99	Milanówek	Krasińskiego 1	willa Orchidea	M_ZN.099
100	Milanówek	Krasińskiego 4	willa Halinówek	M_ZN.100
101	Milanówek	Krasińskiego 14	willa Jasna	M_ZN.101
102	Milanówek	Krasińskiego 16	willa	M_ZN.102
103	Milanówek	Krasińskiego 24	budynek gospodarczy	M_ZN.103
104	Milanówek	Krasińskiego 24	willa Dworek Laszka	M_ZN.104
105	Milanówek	Krasińskiego 28, 28A	willa	M_ZN.105
106	Milanówek	Krasińskiego 31	altana	M_ZN.106
107	Milanówek	Królewska 71	willa Potęga	M_ZN.107
108	Milanówek	Królewska 73	willa Polanka, Lebeltówka	M_ZN.108
109	Milanówek	Królewska 75	willa Gizelin	M_ZN.109
110	Milanówek	Królewska 77, 79	willa Ludwika, Ludwinka	M_ZN.110
111	Milanówek	Królewska 83	willa Modzelin	M_ZN.111
112	Milanówek	Królewska 91	willa Jasna	M_ZN.112
113	Milanówek	Królewska 96	budynek mieszkalny	M_ZN.113
114	Milanówek	Królowej Jadwigi 2	willa Liliana lub Bojanówka	M_ZN.114
115	Milanówek	Królowej Jadwigi 5	budynek gospodarczy przy willi Borówka	M_ZN.115
116	Milanówek	Królowej Jadwigi 5	willa Borówka	M_ZN.116
117	Milanówek	Królowej Jadwigi 11	willa Rusalka A	M_ZN.117
118	Milanówek	Królowej Jadwigi 15	willa Julianka	M_ZN.118
119	Milanówek	Królowej Jadwigi 16	willa Romin	M_ZN.119
120	Milanówek	Królowej Jadwigi 16	zabudowania gospodarcze willi Romin	M_ZN.120

121	Milanówek	Królowej Jadwigi 21	dom czynszowy przy willi Julianka	M_ZN.121
122	Milanówek	Królowej Jadwigi 23	willa Martynówka, Halka	M_ZN.122
123	Milanówek	Krótką 4	willa	M_ZN.123
124	Milanówek	Krótką 8	budynek mieszkalny	M_ZN.124
125	Milanówek	Krzywa 6	willa Ptaszyna	M_ZN.125
126	Milanówek	Krzywa 10	willa Józefinka	M_ZN.126
127	Milanówek	Leśna 2	willa Zorza	M_ZN.127
128	Milanówek	Leśna 3	willa Róże	M_ZN.128
129	Milanówek	Leśna 3A	oficyna willi Róże	M_ZN.129
130	Milanówek	Leśna 4	willa Orzeł	M_ZN.130
131	Milanówek	Leśna 5	willa Zochna	M_ZN.131
132	Milanówek	Leśna 6	willa Naęcz	M_ZN.132
133	Milanówek	Leśna 9	willa Marywil	M_ZN.133
134	Milanówek	Leśna 11	willa	M_ZN.134
135	Milanówek	Leśny Ślad 1	willa Poręba Litera H	M_ZN.135
136	Milanówek	Leśny Ślad 3C	willa Jolanta	M_ZN.136
137	Milanówek	Letnicza 2	willa Krysina Chata	M_ZN.137
138	Milanówek	Letnicza 2A	budynek gospodarczy willi Krysina Chata	M_ZN.138
139	Milanówek	Letnicza 3	willa Amerykanka	M_ZN.139
140	Milanówek	Letnicza 5	willa Józjanka	M_ZN.140
141	Milanówek	Literacka 3	willa Wiola	M_ZN.141
142	Milanówek	Literacka 4	altana willi Lidia	M_ZN.142
143	Milanówek	Literacka 7	willa Mironówka	M_ZN.143
144	Milanówek	Literacka 11	willa Imielinek	M_ZN.144
145	Milanówek	Literacka 12A	willa Promyk	M_ZN.145
146	Milanówek	Literacka 15	willa	M_ZN.146
147	Milanówek	Literacka 22	oficyna willi Halina	M_ZN.147
148	Milanówek	Literacka 24	willa Halina	M_ZN.148
149	Milanówek	Literacka 26	willa Baby Matczyne	M_ZN.149
150	Milanówek	Literacka 28	willa Jerzówka NIO	M_ZN.150
151	Milanówek	Literacka 30	domek dozorczy przy willi Jerzówka NIO	M_ZN.151
152	Milanówek	Marszałkowska 1	willa Walfredówka, Michotkowo	M_ZN.152
153	Milanówek	Marszałkowska 5	willa Heliodorówka, Zaścianek	M_ZN.153
154	Milanówek	Marszałkowska 9	willa Maki	M_ZN.154
155	Milanówek	Marszałkowska 11	willa Lechja	M_ZN.155
156	Milanówek	Marszałkowska 18	willa Zosieńka	M_ZN.156
157	Milanówek	Mickiewicza 3	budynek mieszkalny	M_ZN.157
158	Milanówek	Mickiewicza 4	willa Emanów	M_ZN.158
159	Milanówek	Mickiewicza 5	budynek mieszkalny	M_ZN.159
160	Milanówek	Mickiewicza 7	budynek mieszkalny	M_ZN.160
161	Milanówek	Mickiewicza 10	willa Matulineń lub Matulin	M_ZN.161
162	Milanówek	Mickiewicza 11	willa Dębinek, Molówka, Dworek Dęby	M_ZN.162
163	Milanówek	Mickiewicza 12	willa Ewarystówka, Irena	M_ZN.163
164	Milanówek	Mickiewicza 13	budynek mieszkalny	M_ZN.164

165	Milanówek	Niecała 4	willa Spokojna	M_ZN.165
166	Milanówek	Nowowiejska 4	willa	M_ZN.166
167	Milanówek	Nowowiejska 32	willa	M_ZN.167
168	Milanówek	Okopy Górne 3	budynek mieszkalny	M_ZN.168
169	Milanówek	Okopy Górne 8	budynek mieszkalny	M_ZN.169
170	Milanówek	Okopy Górne 9	willa Jutrzenka	M_ZN.170
171	Milanówek	Okólna 11	willa Radlica	M_ZN.171
172	Milanówek	Okólna 14	willa Wypoczynek	M_ZN.172
173	Milanówek	Okólna 16	willa	M_ZN.173
174	Milanówek	Okólna 20	willa Nimfa	M_ZN.174
175	Milanówek	Okólna 21, 23	willa	M_ZN.175
176	Milanówek	Okólna 22	willa Aniczyn obecnie Bez Troski	M_ZN.176
177	Milanówek	Okólna 29, 29A	willa Józinek	M_ZN.177
178	Milanówek	Orzeszkowej 2	budynek mieszkalny	M_ZN.178
179	Milanówek	Orzeszkowej 3	budynek mieszkalny	M_ZN.179
180	Milanówek	Orzeszkowej 4	budynek mieszkalny	M_ZN.180
181	Milanówek	Orzeszkowej 6	altana	M_ZN.181
182	Milanówek	Parkowa 7 (d. Górnolesna 11A)	willa Dworek Jasin	M_ZN.182
183	Milanówek	Parkowa 8	willa Szczęsna Nasza	M_ZN.183
184	Milanówek	Pasieczna 4	willa Ina	M_ZN.184
185	Milanówek	Pasieczna 6	willa Szabłówka	M_ZN.185
186	Milanówek	Pasieczna 8	willa Krysia	M_ZN.186
187	Milanówek	Pasieczna 8	willa Leśniczanka	M_ZN.187
188	Milanówek	Piasta 3	willa Henrysia	M_ZN.188
189	Milanówek	Piasta 10B	willa Lidia	M_ZN.189
190	Milanówek	Piasta 12	willa Pilawin	M_ZN.190
191	Milanówek	Piasta 13	willa Józefina	M_ZN.191
192	Milanówek	Piasta 15	willa Edmundowo	M_ZN.192
193	Milanówek	Piasta 16	willa Antonin	M_ZN.193
194	Milanówek	Piasta 18	budynek mieszkalny	M_ZN.194
195	Milanówek	Piłsudskiego 8	willa Mariola	M_ZN.195
196	Milanówek	Piłsudskiego 9	willa Markiza	M_ZN.196
197	Milanówek	Piłsudskiego 12	willa Zosinek	M_ZN.1997
198	Milanówek	Piłsudskiego 13	willa Jastrzębówka	M_ZN.198
199	Milanówek	Piłsudskiego 15	willa	M_ZN.199
200	Milanówek	Piłsudskiego 20	willa Celina, Kielmanówka	M_ZN.200
201	Milanówek	Piłsudskiego 21	willa Jasin	M_ZN.201
202	Milanówek	Piłsudskiego 22	willa	M_ZN.202
203	Milanówek	Piłsudskiego 24	willa Lubeń	M_ZN.203
204	Milanówek	Piłsudskiego 28	kamienica	M_ZN.204
205	Milanówek	Piłsudskiego 30	willa Malutka	M_ZN.205
206	Milanówek	Piłsudskiego 31	pensjonat Kaprys	M_ZN.206
207	Milanówek	Piłsudskiego 33	dom Piekarskiego	M_ZN.207
208	Milanówek	Piotra Skargi 1, 1A	willa Ustroń	M_ZN.208
209	Milanówek	Piotra Skargi 3	willa Wanda	M_ZN.209
210	Milanówek	Piotra Skargi 5	willa Helenówka	M_ZN.210
211	Milanówek	Piotra Skargi 6	willa Sówka	M_ZN.211

212	Milanówek	Piotra Skargi 8	willa Dworek	M_ZN.212
213	Milanówek	Podgórna 5	willa Polonia A	M_ZN.213
214	Milanówek	Podgórna 9	willa W słońcu	M_ZN.214
215	Milanówek	Podgórna 12	willa Rzepicha	M_ZN.215
216	Milanówek	Podgórna 21	willa Pomianówka	M_ZN.216
217	Milanówek	Podgórna 23	willa Wernychora	M_ZN.217
218	Milanówek	Podgórna 24	willa Maciejówka W	M_ZN.218
219	Milanówek	Podgórna 31	willa Stenia	M_ZN.219
220	Milanówek	Podgórna 32	willa Maćkowa, Garbatka	M_ZN.220
221	Milanówek	Podgórna 46	budynek gospodarczy willi Pod Matką Boską lub Sulima	M_ZN.221
222	Milanówek	Podgórna 46	willa Sulima, Pod Matką Boską	M_ZN.222
223	Milanówek	Podgórna 66	lamus willi Barbarka	M_ZN.223
224	Milanówek	Podgórna 66	willa Barbarka	M_ZN.224
225	Milanówek	Podgórna 70, 72	willa Uzarówka	M_ZN.225
226	Milanówek	Podgórna 84	willa Promienna	M_ZN.226
227	Milanówek	Podgórna 88	willa Kreolka	M_ZN.227
228	Milanówek	Podwiejska 4	willa pod Orłem	M_ZN.228
229	Milanówek	Podwiejska 5	willa Ursus	M_ZN.229
230	Milanówek	Podwiejska 9	willa Temida	M_ZN.230
231	Milanówek	Podwiejska 18	willa	M_ZN.231
232	Milanówek	Prosta 6	willa Szczęśliwa	M_ZN.232
233	Milanówek	Prosta 7	willa Marysia	M_ZN.233
234	Milanówek	Prosta 16	willa	M_ZN.234
235	Milanówek	Prosta 17	willa Borek	M_ZN.235
236	Milanówek	Prosta 18	willa Nasza	M_ZN.236
237	Milanówek	Prosta 23	willa Nusin	M_ZN.237
238	Milanówek	Prosta 25	willa	M_ZN.238
239	Milanówek	Przejazd 5	willa Lenartówka	M_ZN.239
240	Milanówek	Sienkiewicza 5	willa Ostromir lub Pod Góralem	M_ZN.240
241	Milanówek	Sienkiewicza 6	willa Podhalanka	M_ZN.241
241	Milanówek	Sienkiewicza 6	willa Podhalanka	M_ZN.241
242	Milanówek	Sienkiewicza 7	willa Jankota, Janrata	M_ZN.242
243	Milanówek	Sienkiewicza 8	willa Sfinks	M_ZN.243
244	Milanówek	Skośna 10	willa	M_ZN.244
245	Milanówek	Słowackiego 1	budynek mieszkalny	M_ZN.245
246	Milanówek	Słowackiego 2	willa	M_ZN.246
247	Milanówek	Słowackiego 3	willa Kresy	M_ZN.247
248	Milanówek	Słowackiego 4A	dom administratora willi Zacisze, willa Maryłówka	M_ZN.248
249	Milanówek	Słowackiego 5	willa Nadbuże	M_ZN.249
250	Milanówek	Słowackiego 6	domek ogrodnika administratora willi Zacisze	M_ZN.250
251	Milanówek	Słowackiego 6	willa Zacisze	M_ZN.251
252	Milanówek	Słowackiego 8	domek ogrodnika	M_ZN.252
253	Milanówek	Słowackiego 8	willa Hedwiż, Edwiż	M_ZN.253
254	Milanówek	Słowackiego 11	willa Lusja	M_ZN.254

255	Milanówek	Słowackiego 11A	budynek mieszkalny	M_ZN.255
256	Milanówek	Słowackiego 17	willa Leonka	M_ZN.256
257	Milanówek	Słowackiego 19	willa Heligen	M_ZN.257
258	Milanówek	Sosnowa 13	willa Irys	M_ZN.258
259	Milanówek	Sosnowa 16	willa Zacisze	M_ZN.259
260	Milanówek	Spacerowa 1	willa Wildowa	M_ZN.260
261	Milanówek	Spacerowa 3	willa Bożenka	M_ZN.261
262	Milanówek	Spacerowa 16	willa Dalmacja	M_ZN.262
263	Milanówek	Spacerowa 20	willa Waleria	M_ZN.263
264	Milanówek	Starodęby 5	willa Floryda	M_ZN.264
265	Milanówek	Turczynek 1	dom w zespole budynków gospodarczych Willi B (Pawilon II) wchodzący w skład założenia Turczynek	M_ZN.265
266	Milanówek	Turczynek 2	stajnia i powozownia w zespole budynków gospodarczych Willi B (Pawilon II) wchodzący w skład założenia Turczynek	M_ZN.266
267	Milanówek	Turczynek 3	budynek gospodarczy w zespole budynków gospodarczych Willi B (Pawilon II) wchodzący w skład założenia Turczynek	M_ZN.267
268	Milanówek	Turczynek 4	budynek gospodarczy w zespole budynków gospodarczych Willi B (Pawilon II) wchodzący w skład założenia Turczynek	M_ZN.268
269	Milanówek	Warszawska 3C	willa Emiljówka	M_ZN.269
270	Milanówek	Warszawska 11	willa	M_ZN.270
271	Milanówek	Warszawska 14	willa Gloria	M_ZN.271
272	Milanówek	Warszawska 21	budynek Janówka, tzw. Dom Jana Kalksteina	M_ZN.272
273	Milanówek	Warszawska 25	willa Hala	M_ZN.273
274	Milanówek	Warszawska 28	budynek mieszkalno-usługowy	M_ZN.274
275	Milanówek	Warszawska 28A	willa Cristal	M_ZN.275
276	Milanówek	Warszawska 32	budynek stacji kolejowej	M_ZN.276
277	Milanówek	Warszawska 32A	Przystanek osobowy Milanówek z zespołu przystanków kolejowych i wiat na linii Grodzkiej	M_ZN.277
278	Milanówek	Warszawska 34	kamienica Lisówka AK	M_ZN.278
279	Milanówek	Warszawska 35	kamienica	M_ZN.279
280	Milanówek	Warszawska 35A	budynek mieszkalno-usługowy	M_ZN.280
281	Milanówek	Warszawska 39B	willa Kalina	M_ZN.281
282	Milanówek	Warszawska 41	willa Konkordia	M_ZN.282
283	Milanówek	Warszawska 52	willa Księżniczka, Księżanka	M_ZN.283
284	Milanówek	Warszawska róg Smoleńskiego	transformator	M_ZN.284
285	Milanówek	Wielki Kąt 2	willa Sosnowica	M_ZN.285
286	Milanówek	Wielki Kąt 6	willa Wisienka	M_ZN.286

287	Milanówek	Wielki Kąt 11	willa Jutrzenka	M_ZN.287
288	Milanówek	Wigury 1, 3	willa Jasny Dworek	M_ZN.288
289	Milanówek	Wojska Polskiego	cmentarz parafialny rzymsko-katolicki	M_ZN.289
290	Milanówek	Wojska Polskiego	kwatery żołnierzy poległych w okresie 1939-1945 r.	M_ZN.290
291	Milanówek	Wojska Polskiego 12	budynek mieszkalny	M_ZN.291
292	Milanówek	Wojska Polskiego 17	budynek mieszkalny	M_ZN.292
293	Milanówek	Wojska Polskiego 19	budynek mieszkalny	M_ZN.293
294	Milanówek	Wojska Polskiego 24A	willa Gabrysin	M_ZN.294
295	Milanówek	Wojska Polskiego 27	budynek mieszkalny	M_ZN.295
296	Milanówek	Wojska Polskiego 31	budynek mieszkalny	M_ZN.296
297	Milanówek	Wojska Polskiego 59	willa Ira	M_ZN.297
298	Milanówek	Wojska Polskiego 73	budynek mieszkalny	M_ZN.298
299	Milanówek	Wójtowska 4	willa Bronków	M_ZN.299
300	Milanówek	Wójtowska 6	willa Rysinek	M_ZN.300
301	Milanówek	Wójtowska 8	willa Małeńka	M_ZN.301
302	Milanówek	Wspólna 4	willa Pod Dębem	M_ZN.302
303	Milanówek	Wspólna 8	willa Słoneczna	M_ZN.303
304	Milanówek	Wspólna 10	willa Bożymówka	M_ZN.304
305	Milanówek	Wspólna 16	willa Gościnna	M_ZN.305
306	Milanówek	Wspólna 25	willa Podgórze, Wiktorówek Litera A	M_ZN.306
307	Milanówek	Zachodnia 2	willa Rozalówka Litera C	M_ZN.307
308	Milanówek	Zachodnia 6	willa Rozalówka Lietra A	M_ZN.308
309	Milanówek	Zachodnia 8	willa Otolin	M_ZN.309
310	Milanówek	Zachodnia 10	willa Ludwinka	M_ZN.310
311	Milanówek	Zachodnia 12	willa Zamosze	M_ZN.311
312	Milanówek	Zachodnia 14	willa Jadwinek	M_ZN.312
313	Milanówek	Zachodnia 22	willa Pajota	M_ZN.313
314	Milanówek	Zaciszna 6	willa Olszowianka	M_ZN.314
315	Milanówek	Zaciszna 10	willa Banczewianka	M_ZN.315
316	Milanówek	Zaciszna 12	willa Dina	M_ZN.316
317	Milanówek	Zawąska 6	willa Ala, Rusałka	M_ZN.317
318	Milanówek	Zawąska 8	willa Wiesławówka	M_ZN.318
319	Milanówek		Zespół urbanistyczno-krajobrazowy Miasta Milanówka	M_ZN.319
320	Milanówek	Żabie Oczko 1	domki dozorczy przy willi Maria	M_ZN.320
321	Milanówek	Żabie Oczko 1	willa Maria	M_ZN.321
322	Milanówek	Żwirki 2	willa Stefin	M_ZN.322
323	Milanówek	Kościelna 3	Budynek Teatru Letniego wraz z otaczającymi go terenami rekreacyjnymi – zwanymi dawniej „Osiedlem Rozrywka”	M_ZN.323

5.2.3. Zabytki ruchome – Gmina Milanówek

Tabela nr 10: Zabytki ruchome - Gmina Milanówek

Lp.	Adres obiektu		Obiekt	Numer i data wpisu do rejestru zabytków
	Miasto	ulica		
1			kolekcja rzeźb i rysunków rzeźbiarza Jana Szczepkowskiego	B-15 z 03.03.1970 r.
2	Milanówek	Spacerowa 20	urządzenie i wyposażenie salonu proj. I wyk. Rzeźbiarza Jana Szczepkowskiego	B-16 z 10.03.1970 r.
3			kolekcja sztuki ludowej polskiej i obcej	B-2492 z 14.05.1993 r.
4			trzy maszyny produkujące jedwab zakładu „Jedwab Polski”	B-12 z 14.12.2000 r. zmieniona decyzją 21.03.2001 r.
5	Milanówek	Kościuszki 11	Organy w kościele pw. Św. Jadwigi	B-2321 z 15.12.1982 r.

Zbiór ruchomości pozostałych po rzeźbiarzu Janie Szczepkowskim, jako część prywatnej kolekcji pn.: „Muzeum Jana Szczepkowskiego” Miasto Milanówek otrzymało w darze od pp. A. Młyniec, Z. Młyniec, E. Mickiewicz, w dniu 13.08.2007 r. Ten zasób obiektów ruchomych stanowi wartość kulturową o charakterze nie tylko ponadregionalnym ale i międzynarodowym biorąc pod uwagę zarówno dorobek jak i zasięg oddziaływania twórczości J. Szczepkowskiego.

5.2.4. Zabytki archeologiczne – Gmina Milanówek

Milanówek jako jedna z miejscowości Mazowieckiego Centrum Metalurgicznego z młodszego okresu przed rzymskiego i okresu wpływów rzymskich może pochwalić się znaczącą ilością stanowisk o wysokich walorach osadniczych i kulturowych. Na terenie ograniczonym Puszcza Kampinoską od północy, stożkami napływowymi Wysoczyzny Rawskiej od południa, Bzurą na zachodzie i Równiną Warszawską na wschodzie znajdowało się olbrzymie centrum metalurgiczne tamtych czasów. Tutaj produkowane było żelazo na masową skalę. Właśnie w Milanówku – Fałęcinie zlokalizowany był najpotężniejszy ośrodek produkcyjny, o domniemanej ilości kilkunastu tysięcy pieców. Była to koncentracja produkcji hutniczej największa w całym regionie

barbaricum. Istotnym faktem jest także występowanie tu wielkich osad , łączących osadnictwo i wytwórczość. W większości osad istnieje widoczny podział na strefę mieszkalną i produkcyjną. Podział ten dotyczy w zasadzie strefy hutniczej. Paleniska „kowalskie” znajdują się bowiem także w strefie mieszkalnej. Należy podkreślić, iż to właśnie w Milanówku miały miejsce planowe badania wykopaliskowe. Na pozostałych obszarach występowały tylko badania ratownicze.

Tabela nr 11: Zabytki archeologiczne – Gmina Milanówek

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Nr karty stanowiska
1	Milanówek	Osada starożytna	59-63/21
2	Milanówek	Osada hutnicza z okresu późnolateńskiego i okresu wpływów rzymskich (I w. p.n.e. – II w. n.e.), część stanowiska na gruntach wsi Fałęcin, w rejestrze zabytków, nr decyzji C-76 z 1973 r.	58-63/14
3	Milanówek	Cmentarzysko kultury grobów kloszowych (400 – 200 p.n.e.)	58-63/15
4	Milanówek	Osada starożytna, wczesnośredniowieczna i średniowieczna część stanowiska na gruntach wsi Żuków	58-63/17
5	Milanówek	Osada hutnicza z okresu późnolateńskiego i okresu wpływów rzymskich (I w. p.n.e. – III w. n.e.)	58-63/18
6	Milanówek	Cmentarzysko z okresu wpływów rzymskich (III - IV w. n.e.)	58-63/48
7	Milanówek	Osada z okresu wpływów rzymskich (III – IV w. n.e.)	58-63/49
8	Milanówek	Miejsce produkcji żelaza z okresu późnolateńskiego i okresu wpływów rzymskich (I w. p.n.e. – III w. n.e.)	58-63/50
9	Milanówek	Miejsce produkcji żelaza z okresu późnolateńskiego i okresu wpływów rzymskich (I w. p.n.e. – III w. n.e.)	58-63/53
10	Milanówek	Cmentarzysko z okresu epoki brązu (1000 – 700 p.n.e.)	58-63/82
11	Milanówek	Osada hutnicza i cmentarzysko z okresu wpływów rzymskich (I w. p.n.e. – III w. n.e.), osada wczesnośredniowieczna (XI – XIII w.), osada średniowieczna nowożytna (XIV – XV w.)	59-63/4
12	Milanówek	Osada z okresu neolitu (3500 – 2500 p.n.e.), osada kultury łużyckiej (1000 – 700 p.n.e.)	59-63/15
13	Milanówek	osada kultury łużyckiej (1000 – 700 p.n.e.)	59-63/16
14	Milanówek	Miejsce produkcji żelaza z okresu późnolateńskiego i okresu wpływów rzymskich (I w. p.n.e. – III w. n.e.)	59-63/17
15	Milanówek	Osadnictwo z wczesnej epoki brązu (1500 – 1200 p.n.e.)	59-63/27

16	Milanówek	Osadnictwo z okresu mezolitu (8000 – 4000p.n.e.)	59-63/33
17	Milanówek	Osadnictwo kultury łużyckiej (1000 – 650 p.n.e.) osada średniowieczna (XV w.)	59-63/35
18	Milanówek	Cmentarzysko starożytne	59-63/45
19	Milanówek	Cmentarzysko kultury grobów kloszowych (500 – 200 p.n.e.)	59-63/46
20	Milanówek	Cmentarzysko kultury grobów kloszowych (500 – 200 p.n.e.)	59-63/48
21	Milanówek	Osadnictwo kultury grobów kloszowych (500 – 200 p.n.e.)	59-63/49
22	Milanówek	Osadnictwo z okresu neolitu i wczesnej epoki brązu (2000 – 1200 p.n.e.)	59-63/54
23	Milanówek	Osadnictwo kultury łużyckiej (800 – 500 p.n.e.) i z okresu wczesnośredniowiecznego (XI – XII w.)	59-63/55
24	Milanówek	Osadnictwo z wczesnej epoki brązu (1200 – 1000 p.n.e.)	59-63/56

5.2.5. Formy ochrony przyrody – Gmina Milanówek

Zieleń w Milanówku stanowi immanentną część wartości historycznej, przestrzennej i społecznej Miasta. Jest przedmiotem czujnej i ciągłej uwagi ze strony Stowarzyszenia na rzecz Miast – Ogrodów oraz koła Oddziału Warszawskiego Towarzystwa Opieki Nad Zabytkami i Ligi Ochrony Przyrody. Oprócz wykazu pomników przyrody, podlegających z mocy prawa szczególnym wymogom ochrony i pielęgnacji, szczegółowej uwagi wymagają zarówno parki leśne na terenach publicznych, tj. w zabytkowym zespole Turczynek oraz parku im. M. Lasockiego na ul. Kościuszki, jak i niżej wymienione zabytkowe ogrody/założenia zieleni/parki ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Tabela nr 12: Zabytkowe ogrody/założenia zieleni/parki ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków – Gmina Milanówek

Lp.	Adres obiektu		Obiekt	Nr karty GEZ
	Miasto	ulica		
1	Milanówek	Brwinowska 2	park założenia Turczynek	M_OZ.001
2	Milanówek	Brwinowska 18	zieleń przy budynku domu administratora	M_OZ.002
3	Milanówek	Charci Skok 3	zieleń przy willi Diana	M_OZ.003
4	Milanówek	Graniczna 19	zieleń przy willi Lilia Weneda	M_OZ.004
5	Milanówek	Graniczna 35	zieleń przy willi Hygea	M_OZ.005
6	Milanówek	Kaprys 2	zieleń przy willi Starodrzew	M_OZ.006

7	Milanówek	Kościelna 1, Kościuszki 39	zieleń przy willi Narcyz	M_OZ.007
8	Milanówek	Kościuszki 61	zieleń przy willi	M_OZ.008
9	Milanówek	Kościuszki 62	zieleń przy willi Sandomierzanka	M_OZ.009
10	Milanówek	Kościuszki 68	zieleń przy willi Henrysina Chata	M_OZ.010
11	Milanówek	Krakowska 13	zieleń przy willi Leontynówka	M_OZ.011
12	Milanówek	Krakowska 24	zieleń przy willi Polanka	M_OZ.012
13	Milanówek	Królewska 71	zieleń przy willi Potęga	M_OZ.013
14	Milanówek	Królowej Jadwigi 5	zieleń przy willi Borówka willi Hosera	M_OZ.014
15	Milanówek	Królowej Jadwigi 16	zieleń przy willi Romin	M_OZ.015
16	Milanówek	Literacka 7	zieleń przy willi Mironówka	M_OZ.016
17	Milanówek	Mickiewicza 4	zieleń przy willi Emanów	M_OZ.017
18	Milanówek	Mickiewicza 10	zieleń przy willi Matulinek willi Matulin	M_OZ.018
19	Milanówek	Mickiewicza 12	zieleń przy willi Ewarysówka willi Irena	M_OZ.019
20	Milanówek	Okopy Górne 9	ogród przy willi Jutrzenka	M_OZ.020
21	Milanówek	Piasta 13	zieleń przy willi Józefina	M_OZ.021
22	Milanówek	Piłsudskiego 12	zieleń przy willi Zosinek	M_OZ.022
23	Milanówek	Podgórna 32	zieleń przy willi Maćkowa willi Garbatka	M_OZ.023
24	Milanówek	Podgórna 88	ogród przy willi Kreolka	M_OZ.024
25	Milanówek	Sienkiewicza 5	zieleń przy willi Ostromir willi Pod Góralem	M_OZ.025
26	Milanówek	Słowackiego 6	zieleń przy willi Zacisze	M_OZ.026
27	Milanówek	Spacerowa 16	zieleń przy willi Dalmacja	M_OZ.027
28	Milanówek	Spacerowa 20	zieleń przy willi Waleria	M_OZ.028
29	Milanówek	Warszawska 11	zieleń przy willi	M_OZ.029
30	Milanówek	Wielki Kąt 2	zieleń przy willi Sosnowica	M_OZ.030

Na terenie miasta Milanówka można wyróżnić trzy pierścieniowe strefy o wyraźnym zróżnicowaniu szaty roślinnej:

1. Strefa centralna wewnętrzna, obejmująca teren pokrywający się mniej więcej z zasięgiem obszaru objętego ochroną konserwatorską – dominuje tu bardzo wartościowa zieleń o charakterze leśno-parkowym, towarzysząca zabudowie.
2. Strefa centralna zewnętrzna, otaczająca w/w – dominuje tu zieleń kultywowana o mniejszych walorach przyrodniczo-krajobrazowych towarzysząca najczęściej nowej zabudowie.
3. Strefa zewnętrzna, obejmująca obszary pomiędzy terenami zwartej zabudowy i granicami miasta – z dominacją zieleni o przeciętnych i niskich walorach

przyrodniczo-krajobrazowych, która towarzyszy uprawom rolniczym, odłogom i nieużytkom. Należy zaznaczyć, że w strefie tej występują skupiska cennej zieleni o charakterze półnaturalnym.

O unikalnym charakterze miasta-ogrodu Milanówka decyduje wspomniana wyżej strefa pierwsza. Dominuje tu piękny starodrzew z największym udziałem dębu, częste są również sosny, lipy i graby. Zarówno na terenach publicznych jak również na posesjach prywatnych występują zespoły zieleni wysokiej w wieku powyżej 150 lat. Na terenach parkowych poza wymienionymi wyżej gatunkami drzew często spotykane są świerki, jodły, modrzewie.

Wiele z ulic ścisłego centrum miasta obsadzonych jest drzewami. Aleje drzew tworzą kasztanowce białe, lipy drobnolistne, graby, robinie akacjowe i dęby, są to w przewadze stosunkowo młode nasadzenia w wieku około 40 lat. Strefa druga charakteryzuje się mniejszym udziałem cennej zieleni wysokiej, choć występują okazy drzew o wybitnych walorach przyrodniczych i krajobrazowych. Skład gatunkowy drzewostanów jest podobny do składu strefy pierwszej czyli dominuje dąb i sosna, choć zaznacza się tu większe urozmaicenie, liczniej pojawia się brzoza, wierzba czy topola biała. Występująca tu zieleń wysoka ściśle związana jest z rozwojem przestrzennym miasta, dlatego wiekowo jest znacznie młodsza od drzew występujących w strefie pierwszej.

Na terenie Milanówka siedliska leśne występują we wszystkich trzech strefach. Ze 150 ha powierzchni leśnej w okresie międzywojennym, zachowało się do chwili obecnej 33 ha lasów, które posiadają status lasów ochronnych (wg Planu Rozwoju Lokalnego Miasta Milanówka - 2005 r). Pomimo stosunkowo niewielkiej powierzchni tereny leśne odgrywają ogromną rolę w funkcjonowaniu systemu przyrodniczego miasta. Najważniejsze z nich to:

- tzw. Park Lasockiego,
- tzw. Lasek Olszowy, powyżej ul. Gospodarskiej,
- tzw. Lasek Pondra,
- tzw. Lasek Brzózki,
- lasek na przedłużeniu ul. Cichej do ul. Wiatracznej,
- las na Turczynku,
- lasy w rejonie ulic: Wiatracznej, Brwinowskiej i Nadarzyńskiej,
- las w rejonie stadionu na Turczynku.

Poza tym na terenie całego miasta występują liczne, mało powierzchniowe lasy ochronne. Wśród siedlisk leśnych można tu wyróżnić: bory sosnowe, bory mieszane, dąbrowę świetlistą, grąd, łęg i ols.

Tabela nr 13: Parki oraz założenia ogrodowe włączone do wojewódzkiej ewidencji zabytków i wpisane do rejestru zabytków indywidualnie lub jako założenia ogrodowe przy budynku – Gmina Milanówek

Lp.	Adres obiektu		Obiekt	Numer i data wpisu do rejestru zabytków
	Miasto	ulica		
1	Milanówek	Kościuszki 116	park dworski – zły stan zachowania	A-1060/ 14 z 08.04.1950 r.
2	Milanówek	Charci Skok 3	mały park o charakterze ozdobnym	
3	Milanówek	Charci Skok	założenie parkowe	
4	Milanówek	Graniczna 19	zieleń przy willi Lilia Weneda (starodrzew dębowy)	
5	Milanówek	Kościelna 1	słaba kompozycja ogrodowa	
6	Milanówek	Kościelna 4	Park	A-931 z 21.10.1978 r.
7	Milanówek	Kościuszki 62	ogród ozdobno – leśny	
8	Milanówek	Kościuszki 68	park o charakterze leśnym	
9	Milanówek	Krakowska 13	park z 1910 r.	A-929 z 18.10.1978 r.
10	Milanówek	Krakowska 24	park z 1914 – 1924 r.	A-935 z 26.10.1978 r.
11	Milanówek	Królewska 5	park o charakterze krajobrazowym	A-930 z 21.10.1978 r.
12	Milanówek	Literacka 7	park z 1925 r.	
13	Milanówek	Piłsudskiego 12	park krajobrazowy	A-1193 z 20.03.1981 r.
14	Milanówek	Mickiewicza 4	kompozycja leśno - parkowa	A-932 z 21.10.1978 r.
15	Milanówek	Mickiewicza 10	Park	A-1190 z 13.08.1981 r.
16	Milanówek	Okopy Górne	zatarta kompozycja geometryczna	
17	Milanówek	Piasta 13	ogród krajobrazowy	A-1190 z 13.08.1981 r.

18	Milanówek	Podgórna 32	ogród tarasowy	A-1192 z 13.08.1981 r.
19	Milanówek	Podgórna 54	Ogród	
20	Milanówek	Turczynek	park o charakterze krajobrazowym	A-1181 z 11.06.1981 r.
21	Milanówek	Graniczna 35	park o charakterze krajobrazowym	A-928 z 16.10.1978 r.
22	Milanówek	Sienkiewicza 5		A-933 z 26.10.1978 r.
23	Milanówek	Słowackiego 6		A-934 z 26.10.1978 r.
24	Milanówek	Spacerowa 20		A-1202 z 04.12.1982 r.

➤ Pomniki przyrody – Gmina Milanówek

Na terenie miasta Milanówka zlokalizowanych jest ponad 300 pomników przyrody, których przeważającą większość stanowią dęby szypułkowe (121 okazów), jak również lipy drobnolistne (12 szt.), dęby czerwone, topole białe, sosny zwyczajne (po 3 szt.), grusze polne (2 szt.), po 1 szt. tulipanowiec amerykański, klon jawor, morwa, modrzew europejski, buk pospolity, buk pospolity odmiana purpurowa, wierzby: biała, krucha i płacząca oraz aleje drzew: Aleja kasztanowa, Aleja dębów włoskich, Aleja klonowa, 2 Aleje lipowe i Aleja Jana Andrzeja Strausa - kasztanowce białe (9 szt.) i lipy drobnolistne (25 szt.). Jak wynika z powyższego dominują pomniki przyrody ożywionej, choć pod prawną ochroną znalazły się również dwa głazy oraz zegar słoneczny („Kamienny krąg” stanowiący kolekcję złożoną z 13 sztuk gładów narzutowych).

5.3. Gmina Podkowa Leśna

Podkowa Leśna jest najmniejszą i najmniej liczną gminą Powiatu Grodziskiego. Zajmuje powierzchnie blisko 10,1 km², miasto zamieszkuje 3844 osób (stan na 31.12.2019 r.). Pod względem administracyjnym w skład Podkowy Leśnej wchodzi:

- miasto - ogród, część zabudowana (ok. 410 ha, 41% powierzchni),
- kompleks lasu Młochowskiego (ok. 600 ha, 59% powierzchni).

Prawie cały teren gminy – w tym także zabudowane nieruchomości – porośnięty jest lasem, a od wschodu gmina graniczy z kompleksem lasów nadarzyńskich.

Figurka Matki Boskiej postawiona na kamieniu węgielnym Podkowy Leśnej

5.3.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków – Gmina Podkowa Leśna

Podkowa Leśna, miasto - ogród, położone na trasie Warszawskiej Kolei Dojazdowej w całości uznane jest za obszar zabytkowy. Międzywojenne wille podkowieńskie wyróżniają się stylem nawiązującym do dworców polskich. Najczęściej zaprojektowane wraz z ogrodami nadają miastu unikalny charakter. Tu znajduje się siedziba rodziny Lilpopów, później dom Anny i Jarosława Iwaszkiewiczów w Stawisku – obecnie Muzeum, gdzie przez ponad pięćdziesiąt lat mieszkał i pracował wybitny polski pisarz Jarosław Iwaszkiewicz. U zbiegu ulic Bluszczowej, Kwiatowej i Parkowej znajduje się figurka Matki Boskiej z 1925 roku stanowiąca element lokalnej tradycji, upamiętniający założenie miasta.

Willa Iwaszkiewiczów w Stawisku

Pałacyk myśliwski Stanisława Lilpopa
(autor zdjęcia: Anna Wrzesień)

Tabela nr 14: Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków – Gmina Podkowa Leśna

Lp.	Adres obiektu		Obiekt	Numer i data wpisu do rejestru zabytków	Data powstania
	Miasto	ulica			
1	Podkowa Leśna	Podkowa Leśna	Układ urbanistyczny (zabudowa i zieleń miasta ogrodu w granicach administracyjnych 1925 r.)	A-1194 z 22.10.1981 r.	
2	Podkowa Leśna	Bażantów 8	Dom rodzinny Kończykowskich wraz z budynkiem gospodarczym i terenem posesji	A-1402 z 12.12.2017 r.	
3	Podkowa Leśna	Bukowa 24	Willa	A-1353 z 16.06.1988 r.	
4	Podkowa Leśna	Gołębia 1 w Stawisku	Willa Jarosława Iwaskiewicza park krajobrazowy przy willi Jarosława Iwaskiewicza w granicach posesji	A-1108/764 z 22.02.1967 r. A-1218 z 12.01.1983 r.	
5	Podkowa Leśna	Iwaskiewicza 7	Willa „Aida” wraz z terenem posesji	A-979 z 07.07.2010 r.	
6	Podkowa Leśna	Lilpopa 16	Budynek dawnego Kasyna wraz z parkiem	A-1182 z 29.06.1981 r.	
7	Podkowa Leśna	Lipowa 11	Willa wraz z działką i zielenią	A-1446 z 20.11.1990 r.	
8	Podkowa Leśna	Lipowa 15	Willa „Krywojta” wraz z działką i zielenią	A-1440 z 27.08.1990 r.	
9	Podkowa Leśna	11 Listopada 1/3	Willa „Renata” wraz z działką i zielenią oraz budynkiem gospodarczym	A-1489 z 10.06.1991 r.	
10	Podkowa Leśna	Parkowa 19	Willa „Jókawa”/ pensjonat „Jukawa”	A-1552 z 19.12.2018 r.	
11	Podkowa Leśna	Jana Pawła II 29	Willa „Hel” wraz z terenem	A-1644 z 01.07.2021 r.	
12	Podkowa Leśna	Jana Pawła II 39	Zespół dworski „Zarybie” wraz z zielenią i spichlerzem	A-1183 z 29.06.1981 r.	
13	Podkowa Leśna	Słowackiego 5	Zespół willowo-ogrodowy wraz z fontanną	A-937 z 11.08.1999 r.	

5.3.2. Zabytki nieruchome ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków – Gmina Podkowa Leśna

Tabela nr 15: Zabytki nieruchome ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków – Gmina Podkowa Leśna

L.p.	Adres obiektu		Obiekt	Data powstania
	Miasto	Ulica		
1	Podkowa Leśna	Akacjowej 2	Dom jednorodzinny	ok. 1937-38
2	Podkowa Leśna	Akacyjowa 5	Willa	lata 30-te XX w.
3	Podkowa Leśna	Akacyjowa 8/10 (ob. 8)	Willa „Ruta”	1928-30
4	Podkowa Leśna	Akacyjowa 12,	Dom jednorodzinny	1927-29
5	Podkowa Leśna	Akacyjowa 17	Dom wielorodzinny	1935-37
6	Podkowa Leśna	Akacyjowa 39/41	Urząd Miejski	kon. XIX w.
7	Podkowa Leśna	Bażantów 8	Willa	1925-27
8	Podkowa Leśna	Bluszczowa 1	Willa	lata 30-te XX w.
9	Podkowa Leśna	Bobrowa 8	Willa	1930
10	Podkowa Leśna	Borsucza 18	Dom	lata 20-te XX w.
11	Podkowa Leśna	Borsucza 20	Dom	lata 30-te XX w.
12	Podkowa Leśna	Brzozowa 16	Willa „Mimoza”	1932
13	Podkowa Leśna	Brzozowa 18	Dom jednorodzinny	1938-39
14	Podkowa Leśna	Bukowa 19	Willa	po 1932
15	Podkowa Leśna	Bukowa 25	Willa	1938-39
16	Podkowa Leśna	Bukowa 26	Willa	ok. 1926
17	Podkowa Leśna	Bukowa 39 (ob. 37A)	Dom	lata 30-te XX w.
18	Podkowa Leśna	Cicha nr 6/8 (ob. 6)	Dom jednorodzinny	1930-31
19	Podkowa Leśna	Cicha 11	Dom jednorodzinny	1933
20	Podkowa Leśna	Cicha 13 (ob. 14)	Dom	koniec XIX w.
21	Podkowa Leśna	Cicha 31	Willa „Anna Maria”	lata 30-te XX w.
22	Podkowa Leśna	Dębowa 3	Willa „Sosenka”	1930-31
23	Podkowa Leśna	Dębowa 5	Willa „Domek W Lesie”	1931
24	Podkowa Leśna	Dębowa 6	Willa	1931
25	Podkowa Leśna	Główna 2	Dom	1930
26	Podkowa Leśna	Główna 31	Dom	1930
27	Podkowa Leśna	Główna 35	Dom	przed 1930
28	Podkowa Leśna	Gołębia 1 (ob. 1A)	Muzeum im. Anny i Jarosława Iwaskiewiczów	1927-28
29	Podkowa Leśna	Grabowa 12	Dom jednorodzinny	lata 30-te XX w.
30	Podkowa Leśna	Helenowska 8	Dom	lata 40-te XX w.
31	Podkowa Leśna	Iwaskiewicza 6	Willa	lata 40-te XX w.
32	Podkowa Leśna	Iwaskiewicza 7	Willa „Aida”	Ok. 1900
33	Podkowa Leśna	Iwaskiewicza 15	Dom jednorodzinny	lata 30-te XX w.

34	Podkowa Leśna	Jana Pawła II (róg Akacjowej)	Stacja transformatorowa	lata 30-te XX w.
35	Podkowa Leśna	Jana Pawła II nr 2A	Budynek Stacji Kolejki EKD „Podkowa Główna”	1927
36	Podkowa Leśna	Jana Pawła II nr 7	Kościół p.w. św. Krzysztofa	1933
37	Podkowa Leśna	Jana Pawła II nr 8	Dom bliźniaczy	1932-33
38	Podkowa Leśna	Jana Pawła II nr 14	Dawna Leśniczówka, tzw. „Zabytek”	lata 70-te XIX w.
39	Podkowa Leśna	Jana Pawła II nr 29	Willa „Hel”	1936-37
40	Podkowa Leśna	Jana Pawła II nr 44	Dom	lata 30-te XX w.
41	Podkowa Leśna	Jaskółcza nr 1 (ob. Wróbla 12)	Dom	lata 30-te XX w.
42	Podkowa Leśna	Jaskółcza 7	Dom	lata 30-te XX w.
43	Podkowa Leśna	Jaworowa 3	Willa	lata 40-te XX w.
44	Podkowa Leśna	Jaworowa 7	Willa „Stokrotka”	1928
45	Podkowa Leśna	Jaworowa 13	Dom wielorodzinny	1929-30
46	Podkowa Leśna	Jaworowa 15	Willa	Ok. 1935
47	Podkowa Leśna	Jaworowa 23	Willa „Olkowo”	1930-1931
48	Podkowa Leśna	Jelenia 4	Dom	przed 1930
49	Podkowa Leśna	Jelenia 5	Willa „Anna”	1930-36
50	Podkowa Leśna	Jelenia 6	Dom	1928
51	Podkowa Leśna	Jelenia 7	Dom	lata 40-te XX w.
52	Podkowa Leśna	Jelenia 10	Dom	1929
53	Podkowa Leśna	Jelenia 13	Dom wielorodzinny	lata 30-te XX w.
54	Podkowa Leśna	Jelenia 36 (ob. 34 i 36)	Dom wielorodzinny	lata 30-te XX w.
55	Podkowa Leśna	Jelenia 38 (ob. 38 i 38A)	Dom	lata 40-te XX w.
56	Podkowa Leśna	Kasztanowa 13	Willa	lata 30-te XX w.
57	Podkowa Leśna	Kasztanowa 15	Willa	Ok. 1940
58	Podkowa Leśna	Krasek 1 (ob. Sójek 15)	Willa „Halszyn Kącik”	1926-1927
59	Podkowa Leśna	Krasińskiego 5	Willa „Bożymówka”	1935-36
60	Podkowa Leśna	Krasińskiego 21	Dom	lata 30-te XX w.
61	Podkowa Leśna	Kukułek 22 (ob. Bażantów 7)	Willa	1946-1948
62	Podkowa Leśna	Kwiatowa 20	Willa „Krychów”	1931
63	Podkowa Leśna	Kwiatowa 31	Dom	1942 r.
64	Podkowa Leśna	Lilpopa 7	Dom jednorodzinny	lata 30-te XX w.
65	Podkowa Leśna	Lilpopa 18	Pałacyk Kasyno	1926-28
66	Podkowa Leśna	Lipowa 11	Dom	ok. 1931
67	Podkowa Leśna	Lipowa 15	Willa „Krywojta”	1929/30
68	Podkowa Leśna	Lipowa 19	Dom	1932
69	Podkowa Leśna	11 Listopada 1/3	Willa „Renata”	1933-1934
70	Podkowa Leśna	11 Listopada 2 (ob. Sosnowa 1)	Dom jednorodzinny	lata 30-te XX w.
71	Podkowa Leśna	11 Listopada 15	Dom jednorodzinny	1936

72	Podkowa Leśna	Lotnicza 6	Dom Wielorodzinny „Laleńka”	1930-31 (Kubiak: 1931-33)
73	Podkowa Leśna	Lotnicza 8	Dom wielorodzinny	lata 20-te XX w.
74	Podkowa Leśna	Mickiewicza 2	Dom jednorodzinny	lata 30-te XX w.
75	Podkowa Leśna	Modrzewiowa 4	Willa	1932
76	Podkowa Leśna	Modrzewiowa 6/8	Willa	1931-32
77	Podkowa Leśna	Modrzewiowa 7	Dom jednorodzinny	1927-1928
78	Podkowa Leśna	Modrzewiowa 27	Willa	lata 30-te XX w.
79	Podkowa Leśna	Modrzewiowa 32	Willa	1936
80	Podkowa Leśna	Modrzewiowa 33	Dom bliźniaczy	lata 30-te XX w.
81	Podkowa Leśna	Modrzewiowa 41	Willa „Błękit”	1928
82	Podkowa Leśna	Modrzewiowa 43	Dom (Plebania)	lata 20-te XX w.
83	Podkowa Leśna	Modrzewiowa 45	Pałacyk Myśliwski	1920
84	Podkowa Leśna	Ogrodowa	Cmentarz parafialny	I poł. XX w.
85	Podkowa Leśna	Orla 24	Dom jednorodzinny	1930-31
86	Podkowa Leśna	Orzechowa 3	Willa „Strzecha”	lata 30-te XX w.
87	Podkowa Leśna	Parkowa 17	Dom	lata 40-te XX w.
88	Podkowa Leśna	Parkowa 19	Pensjonat „Jókawa”	1927-28
89	Podkowa Leśna	Parkowa 21	Pensjonat „Przedwiośnie”	1928
90	Podkowa Leśna	Parkowa 37	Dom	ok. 1930
91	Podkowa Leśna	Ptasia 6 (ob. Kukulek 5)	Willa „Korabinek”	1926 (Kubiak: 1927-28)
92	Podkowa Leśna	Sarnia 10	Willa „Gees”	lata 30-te XX w.
93	Podkowa Leśna	Sarnia 23	Dom jednorodzinny	lata 30-te XX w.
94	Podkowa Leśna	Sarnia 26	Dom jednorodzinny	lata 30-te XX w.
95	Podkowa Leśna	Sarnia 42/44	Willa	lata 30-te XX w.
96	Podkowa Leśna	Sarnia 56	Willa „Maksymilianka”	ok. 1931-32
97	Podkowa Leśna	Sienkiewicza 6	Dom	1928-29
98	Podkowa Leśna	Sienkiewicza 11	Willa „Koloryt”	lata 40-te XX w.
99	Podkowa Leśna	Sienkiewicza 14	Dom	1938-39
100	Podkowa Leśna	Sienkiewicza 19	Dom jednorodzinny	1926-27
101	Podkowa Leśna	Sienkiewicza 25	Willa „Januszówka”	1931-32
102	Podkowa Leśna	Sienkiewicza 26	Willa	1934
103	Podkowa Leśna	Słowackiego 5	Willa	1937
104	Podkowa Leśna	Słowackiego 10	Dom jednorodzinny	lata 30-te XX w.
105	Podkowa Leśna	Słowackiego 18	Willa	1931
106	Podkowa Leśna	Słowackiego 20	Willa „Marysin”	1931
107	Podkowa Leśna	Słowicza 2	Budynek Stacji Automatów Telefonicznych	1936
108	Podkowa Leśna	Słowicza 12	Dom wielorodzinny	1934-36
109	Podkowa Leśna	Słowicza 20	Willa	1927-1928
110	Podkowa Leśna	Słowicza 25	Willa	1929-1930
111	Podkowa Leśna	Słowicza 27	Willa	1928
112	Podkowa Leśna	Słowicza 30	Willa „Małgosia”	1927-28
113	Podkowa Leśna	Słowicza 42	Willa	lata 40-te XX w.
114	Podkowa Leśna	Sosnowa 11	Willa	ok. 1931
115	Podkowa Leśna	Sosnowa 22	Willa „Ryszard”	1927-28
116	Podkowa Leśna	Sosnowa 27	Willa	1934-1935
117	Podkowa Leśna	Sosnowa 29	Willa	lata 30-te XX w.

118	Podkowa Leśna	Sosnowa 33	Dom Wielorodzinny „Krzewy”	1936-37
119	Podkowa Leśna	Sosnowa 39	Dom jednorodzinny	1930
120	Podkowa Leśna	Sosnowa 41	Dom Jednorodzinny „Wiosenka”	1939-40
121	Podkowa Leśna	Sosnowa 47	Willa	1935-1936
122	Podkowa Leśna	Sosnowa 51	Willa „Zoja”	1930-1932
123	Podkowa Leśna	Sosnowa 53	Willa	lata 30-te XX w.
124	Podkowa Leśna	Sosnowa 55	Dom jednorodzinny	1936
125	Podkowa Leśna	Storczyków 24	Willa	1927-1933
126	Podkowa Leśna	Szczygła 17	Willa	lata 30-te XX w.
127	Podkowa Leśna	Szczygła 37	Willa	1928-29
128	Podkowa Leśna	Szpaków 16	Dom jednorodzinny	1935-36
129	Podkowa Leśna	Szpaków 18	Willa	1936
130	Podkowa Leśna	Topolowa 15	Willa	1936
131	Podkowa Leśna	Topolowa 22	Dom jednorodzinny	1926-1927
132	Podkowa Leśna	Warszawska 16	Willa „Współpraca”	1928-1929
133	Podkowa Leśna	Wiewiórek 2/4	Dom (ob. szkoła)	1935-36
134	Podkowa Leśna	Wiewiórek 25	Dom	1934
135	Podkowa Leśna	Wiewiórek 53	Dom „Marynin”	1931
136	Podkowa Leśna	Wiewiórek 73	Dom jednorodzinny	lata 30/40-te XX w.
137	Podkowa Leśna	Wróbla 4	Willa	1934-35
138	Podkowa Leśna	Wróbla 10	Willa	1934-35
139	Podkowa Leśna	Wschodnia 5	Willa „Jedlina”	1928
140	Podkowa Leśna	Wschodnia 7	Dom jednorodzinny	1936-37
141	Podkowa Leśna	Wschodnia 15	Willa	1936
142	Podkowa Leśna	Wschodnia 17	Dom jednorodzinny	1937-38
143	Podkowa Leśna	Wschodnia 18	Dom jednorodzinny	1937-38
144	Podkowa Leśna	ul. Zachodnia róg Gołębiej	Stacja Transformatorowa	lata 30-te XX w.
145	Podkowa Leśna	Zachodnia 7	Willa „Mirando”	1936
146	Podkowa Leśna	Zachodnia 9	Willa	lata 30-te XX w.
147	Podkowa Leśna	Żeromskiego 5	Willa	1928/29
148	Podkowa Leśna	Żeromskiego 6	Dom jednorodzinny	1936
149	Podkowa Leśna	Żeromskiego 11	Dom jednorodzinny	1927/28
150	Podkowa Leśna	Żeromskiego 15	Dom „Promienna”	1932

5.3.3. Zabytki ruchome – Gmina Podkowa Leśna

Na terenie gminy Podkowa Leśna do rejestru zabytków w dniu 01.04.2022 r. pod numerem B-608 została wpisana kapliczka Lilpopów, wzniesiona w l. 40 XX w. (dz. ew. nr 138 obr. 2) u zbiegu ulic Bażantów i Zachodniej. Ponadto na terenie gminy znajdują się pomniki, krzyże przydrożne, miejsca pamięci i mogiły wojenne znajdujące się pod ochroną.

➤ Pomniki, krzyże przydrożne, miejsca pamięci i mogiły wojenne znajdujące się pod ochroną – Gmina Podkowa Leśna

1. Figura Matki Boskiej u zbiegu ulic Parkowej i Bluszczowej.

2. Pomnik u zbiegu ulic Lipowej i Bukowej.
3. Krzyż u zbiegu ulic Modrzewiowej i Wschodniej.
4. Płyty na terenie parku – 129ZP.
5. Kalwaria Polska na terenie kościoła – 131UW.
6. Kwatera na cmentarzu – 61ZC.
7. Mogiły wojenne w Lesie Młochowskim.

5.3.4. Zabytki archeologiczne – Gmina Podkowa Leśna

Tabela nr 16: Zabytki archeologiczne – Gmina Podkowa Leśna

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Nr karty stanowiska
1	Podkowa Leśna	Ślady osadnictwa starożytnego i wczesnośredniowiecznego, rejon ul. Grodziskiej	59-63/2
2	Podkowa Leśna	Ślady starożytnej produkcji żelaza z I w. p.n.e. – III w. n.e., rejon ul. Borsuczej	59-63/12
3	Podkowa Leśna	Ślady starożytnej produkcji żelaza z I w. p.n.e. – III w. n.e., rejon ul. Sarniej	59-63/13
4	Podkowa Leśna	Ślady starożytnej produkcji żelaza z I w. p.n.e. – III w. n.e., rejon ul. Borsuczej	59-63/14
5	Podkowa Leśna	Cmentarzysko kultury Łużyckiej VI – V w. p.n.e., rejon ul. Miejskiej	59-63/26
6	Podkowa Leśna	Ślady osadnictwa z okresu paleolitu – 2 krzemienie, brak danych o bliższym miejscu odkrycia	59-63/34
7	Podkowa Leśna	Ślad osadnictwa starożytnego, rejon Lasu Młochowskiego	60-64/10

5.3.5. Formy ochrony przyrody – Gmina Podkowa Leśna

➤ Struktura zieleni miejskiej

Podkowa Leśna została założona na terenach leśnym. Obecnie znaczna część Miasta porośnięta jest lasem wysokopiennym (roślinność charakterystyczna dla boru sosnowego, lasu mieszanego dębowo-sosnowego oraz grądu), uzupełnionym gatunkami drzew i zieleni parkowej oraz gatunkami charakterystycznymi dla zieleni przydomowej.

Południowa i zachodnia część Miasta położona jest na naturalnym ciągu wzniesień wydmych. Pas wydmy rozciąga się od Stawiska, poprzez zachodnią część Miasta w rejonie ulic: Szczygłej, Bażantów, Ptasiej i Słowiczej oraz Leśny Park Miejski, gdzie

wydmy są wyraźnie widoczne w terenie, poprzez teren południowo-wschodniej części Miasta, gdzie wydmy są płaskie i mało czytelne, na teren Lasu Młochowskiego. Układ wydm jest silnie przekształcany przez wprowadzaną zabudowę i dewastację, co w niektórych miejscach prowadzi do bezpowrotnych zniszczeń.

Bogactwem zieleni miejskiej jest, poza lasem i parkiem miejskim, zielen przyuliczna, którą tworzy 25 gatunków drzew.

Pod względem przestrzennym i funkcjonalnym w Podkowie Leśnej można wydzielić następujące typy terenów zieleni:

- Las Młochowski z dwoma rezerwatami starodrzewu,
- ogólnodostępna zielen miejska, wraz z Leśnym Parkiem Miejskim i pasami zieleni,
- park w Stawisku,
- zalesienia i zadrzewienia na działkach budowlanych.

➤ **Rezerваты**

W granicach Podkowy Leśnej znajdują się trzy rezerваты przyrody: dwa w Lesie Młochowskim i jeden w zurbanizowanej części Miasta-Ogrodu.

Pierwszy - **rezerwat im. Bolesława Hryniewieckiego** - powstał na mocy rozporządzenia z dn. 21.07.1977 r. Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego, w celu zachowania dębowo-sosnowego starodrzewu o cechach zbiorowiska naturalnego. Rezerwat ten znajduje się na zachodnim skraju uroczyska leśnego Zaborów. Jego powierzchnia wynosi 24,7 ha. Jest to rezerwat typu leśnego, otwarty dla ruchu turystycznego. Mieszkają tu lisy, sarny, zające, nietoperze, wiewiórki, krety, gniazdują sójki, kukułki, dzięcioły, drozdy i dudki. W runie występują gatunki charakterystyczne dla świetlistej dąbrowy – pięciornik biały, miodunka wąskolistna, janowiec barwierski i konwalia majowa. Około 80% jego powierzchni zajmują naturalne zbiorowiska leśne o charakterze świetlistej dąbrowy zasobnej w rozłożyste dęby, smukłe sosny oraz lipy i graby. Wiek tej części drzewostanu osiąga 160-170 lat (lub według innych szacunków ponad 200 lat). W północnej części rezerwatu na obszarze 5,0 ha występuje drzewostan sosnowo-dębowy i sosnowy z udziałem dębu 15-30 letniego. Na terenie rezerwatu znajduje się tablica pamiątkowa poświęcona martyrologii żołnierzy AK, pomordowanych w tym miejscu w okresie Powstania Warszawskiego. Rezerwat stanowi skuteczną barierę przed ekspansją Miasta (zabudowy) na teren lasu, co ma miejsce w innych ościennych miejscowościach.

Drugi - **rezerwat „Zaborów” im. Witolda Tyrakowskiego** - powstał na mocy rozporządzenia z dn. 04.07.1984 r Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego. Zajmuje on powierzchnię 10,26 ha na terenie zwarteo, niewielkiego kompleksu leśnego. Położony jest on w południowej części Lasu Młochowskiego, w pobliżu granicy z Nadarzynem, w części południowej przy trakcie leśnym pomiędzy Żółwinem i Nadarzynem. Od strony wschodniej graniczy praktycznie z zabudową miasta. Jest to rezerwat typu faunistycznego, powołano go dla ochrony miejsc gniazdowania 26 gatunków rzadkich i chronionych ptaków, w tym tak rzadkich jak dzięcioł pstry średni, dzięcioł czarny, dudek, muchołówka mała i grubodziób. 18 gatunków ptaków gniazduje w dziuplach, w licznych starych dębach, lipach i grabach. Prawie cały 80-140 letni drzewostan tego rezerwatu jest pochodzenia naturalnego. Rezerwat jest zamknięty dla zorganizowanego ruchu turystycznego.

Trzeci - **Rezerwat Parów Sójek** - utworzono w 1980 r. Obejmuje on obszar 3,84 ha wąskiej doliny okresowego strumienia (Rowu RS 11) płynącego z Owczarni i przecinającego park miejski. Jest to rezerwat leśny założony w celu ochrony naturalnych lasów grądowych i łągowych (dęby szypułkowe, lipy, graby, jesiony i wiązy). Początkowo rezerwat miał objąć ochroną całą malowniczą dolinkę, lecz po stronie południowej została ona już zabudowana, a w pewnych fragmentach zmieniono nawet bieg strumienia. Na terenie parowu zachowały się fragmenty naturalnego lasu grądowego w części południowej i łągu jesionowo-wiązowego w części północnej. W części grądowej, w 150-letnim drzewostanie, przeważają dęby, graby i lipy, często o wymiarach pomnikowych.

W części łąkowej występują: dąb szypułkowy, olsza czarna (wiele okazów pomnikowych), wiąz, klon oraz jesion wyniosły. W runie m.in. kopytnik, ćma miodunka, czyściec leśny, niecierpiec i chmiel. Występuje tu wiele gatunków ptaków, m.in. sójki, od których pochodzi nazwa rezerwatu. Rezerwat jest otwarty dla ruchu turystycznego, nie mniej jest słabo zabezpieczony przed niszczeniem przez ludzi (dzikie miejsca parkingowe przed bramami na granicy rezerwatu, dzikie ścieżki w poprzek rezerwatu).

Na terenie Podkowy Leśnej znajdują się liczne pomniki przyrody ożywionej (lipy drobnolistne – 128 szt., dęby szypułkowe – 12 szt., sosny pospolite – 5 szt., sosny zwyczajne, graby pospolite, buki pospolite po 2 szt., kasztanowiec zwyczajny, jesion wyniosły po 1 szt. oraz 3 aleje lipowe składające się z 187, 43 i 25 okazów lip drobnolistnych) i nieożywionej (3 głązy narzutowe).

5.4 Gmina Baranów

Gmina Baranów znajduje się w obrębie południowo-wschodniej części mezoregionu Równiny Łowicko-Błońskiej jest położona w środkowo-zachodniej części województwa mazowieckiego w powiecie grodziskim. Powierzchnia terenu jest płaska. Gmina leży w obrębie zlewni IV rzędu niewielkich rzek: Pisi, Pisi-Tucznej i Wierzbianki.

Gmina Baranów jest typową gminą rolniczą. Zajmuje ona powierzchnię 7537 ha, z czego 92% (6936 ha) to użytki rolne. W uprawach dominuje produkcja zbóż, kukurydzy, ziemniaków, buraków cukrowych i warzyw. Rolnictwo dominuje tu ze względu na dobre gleby – przeważają użytki III i II klasy bonitacyjnej wykształcone z glin zwałowych. Gmina Baranów praktycznie pozbawiona jest terenów leśnych. Obszar gminy zamieszkuje 5340 osób (stan na 31.12.2019 r.) w 23 wsiach podzielonych na 21 sołectw. Na przestrzeni ostatnich lat obserwowany jest znaczny wzrost zainteresowania budownictwem mieszkaniowym. Zurbanizowanie niesie za sobą konieczność rozwoju infrastruktury społecznej i technicznej.

Kościół w Baranowie
pod wezwaniem św. Józefa

Brak uciążliwych zakładów przemysłowych, niewielkie zanieczyszczenie środowiska oraz bliskość aglomeracji warszawskiej i dogodne połączenia komunikacyjne, stwarzają warunki do przekształcania się gminy w bazę noclegowo - rekreacyjną dla mieszkańców okolicznych miast.

5.4.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków - Gmina Baranów*Tabela nr 17: Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków - Gmina Baranów*

Lp.	Adres obiektu		Obiekt	Numer i data wpisu do rejestru zabytków	Data powstania
	Miasto	ulica			
1.	Baranów	Boża Wola	Dwór	A-1039/302 z 13.09.1973	1869
2.	Baranów	Boża Wola	Park dworski	A-564 A-1039/302 z 13.09.1973	2 poł. XIX w.
3.	Baranów	Baranów	Kościół par. pw. św. Józefa 1908-17	A-1099 z 29.04.1975	1908-17
4.	Baranów	Kaski	Zespół dworski: - dwór, - ogród dworski, z najbliższym otoczeniem w promieniu 100 m	A-149/58 z 21.01.1959	XVIII w.
5.	Baranów	Cegłów	Park dworski	A-727 z 01.06.1984	poł. XIX w.

5.4.2. Zabytki nieruchome ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków – Gmina Baranów

W chwili obecnej Gmina Baranów nie posiada Gminnej Ewidencji Zabytków.

5.4.3. Zabytki ruchome - Gmina Baranów*Tabela nr 18: Zabytki ruchome - Gmina Baranów*

L.p.	Adres obiektu		Obiekt	Numer i data wpisu do rejestru zabytków
	Gmina	Miejscowość		
Nagrobki na cmentarzu parafialnym w Kaskach				
1	Baranów	Kaski	Nagrobek Stanisława Konarskiego	B-285 z 15.07.2010
L.p.	Adres obiektu		Obiekt	Numer i data wpisu do rejestru zabytków
	Gmina	Miejscowość		
2	Baranów	Kaski	Nagrobek Marianny, Władysława, Walerii Borowskich	B-285 z 15.07.2010

3	Baranów	Kaski	Nagrobek Teodory z Głodkiewiczów Boguskiej, Kazimierza Boguskiego i L. Rogowieckiego	B-285 z 15.07.2010
4	Baranów	Kaski	Nagrobek Marianny z Mierzejewskich Iwanickiej	B-285 z 15.07.2010
5	Baranów	Kaski	Nagrobek Lucjana Sobocińskiego	B-285 z 15.07.2010
6	Baranów	Kaski	Nagrobek rodziny Garlikowskich	B-285 z 15.07.2010
7	Baranów	Kaski	Nagrobek Jana Kołodziejaka	B-285 z 15.07.2010
8	Baranów	Kaski	Nagrobek Jana Ceranowicza	B-285 z 15.07.2010
9	Baranów	Kaski	Nagrobek rodziny Bacciarrellich i Franciszka Szymańskiego	B-285 z 15.07.2010
10	Baranów	Kaski	Nagrobek Antoniego Elechniwicza, Marianny Podlodoskiej i Antoniny Świdarskiej	B-285 z 15.07.2010
11	Baranów	Kaski	Nagrobek Franciszka i Katarzyny Kierzkowskich	B-285 z 15.07.2010
12	Baranów	Kaski	Nagrobek Franciszki z Migdalskich Świdarskiej	B-285 z 15.07.2010
13	Baranów	Kaski	Nagrobek Jadwigi Parol;	B-285 z 15.07.2010
14	Baranów	Kaski	Nagrobek Katarzyny Lipińskiej	B-285 z 15.07.2010
15	Baranów	Kaski	Nagrobek rodziny Świdarskich i Ewy Smolińskiej	B-285 z 15.07.2010
16	Baranów	Kaski	Nagrobek Zuzanny z Jaworowskich Rydzewskiej	B-285 z 15.07.2010
17	Baranów	Kaski	Nagrobek Konstancji z Podczaskich Jaworskiej	B-285 z 15.07.2010
Wyposażenie kościoła pw. Świętego Józefa Oblubieńca Najświętszej Maryi Panny w Baranowie				
18	Baranów	Baranów	ołtarz główny	B-281 z 23.09.1970
19	Baranów	Baranów	Krucyfiks barokowy	B-281 z 23.09.1970
20	Baranów	Baranów	Krucyfiks XVIII w.	B-281 z 23.09.1970
21	Baranów	Baranów	Trzy rzeźby „Ukrzyżowanie”	B-281 z 23.09.1970
22	Baranów	Baranów	kielich	B-281 z 23.09.1970
23	Baranów	Baranów	tabernakulum	B-510 z 23.05.1972
24	Baranów	Baranów	chrzcielnica	B-510 z 23.05.1972

5.4.4. Zabytki archeologiczne – Gmina Baranów

Tabela nr 19: Zabytki archeologiczne – Gmina Baranów

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Nr karty stanowiska
1	Baranów	osada (wczesny brąz, okres halsztacki)	59-61/118
2	Baranów	ślady osadnictwa (wczesny brąz, późny okres lateński-okres wpływów rzymskich)	59-61/119
3	Baranów	osada (brąz-okres halsztacki, okres wpływów rzymskich, wczesne średniowiecze)	59-61/120
4	Baranów	ślady osadnictwa (starożytność, okres wpływów rzymskich)	59-61/121
5	Baranów	cmentarzysko (okres halsztacki i lateński)	59-61/123
6	Baranów	ślady osadnictwa (wczesny brąz, okres halsztacki i lateński, okres wczesno i średniowieczny)	59-61/124
7	Baranów	osada (epoka brązu, późny brąz-okres halsztacki)	59-61/125
8	Baranów	ślady osadnictwa (brąz, okres wpływów rzymskich), cmentarzysko (starożytność)	59-61/128
9	Baranów	osada (starożytność, brąz)	59-61/129
10	Baranów	ślady osadnictwa/cmentarzysko (starożytność)	59-61/130
11	Baranów	osada/cmentarzysko (okres halsztacki i lateński), osada (okres wpływów rzymskich)	59-61/131
12	Baranów	ślady osadnictwa (brąz-okres halsztacki, lateński, średniowiecze)	59-61/132
13	Baranów	ślady osadnictwa/cmentarzysko (okres halsztacki)	59-61/133
14	Baranów	ślady osadnictwa (wczesny brąz, okres wpływów rzymskich)	59-61/134
15	Baranów	osada (okres wpływów rzymskich)	59-61/146
16	Baranów	osada (okres halsztacki i lateński), cmentarzysko (starożytność)	59-61/148
17	Baranów	osada (okres halsztacki, okres wpływów rzymskich), ślady osadnictwa (okres wczesno i średniowieczny)	59-61/150
18	Baranów	osada (starożytność), cmentarzysko (późny okres lateński-wczesny okres wpływów rzymskich)	59-61/152

19	Baranów	osada/cmentarzysko (późny okres lateński-okres wpływów rzymskich)	59-61/153
20	Baranów	ślady osadnictwa (starożytność, średniowiecze)	59-61/154
21	Baranów	ślady osadnictwa (wczesny brąz, okres halsztacki)	59-61/155
22	Baranów	osada (okres halsztacki i lateński)	59-61/156
23	Baranów	ślady osadnictwa (starożytność)	59-61/157
24	Baranów	ślady osadnictwa (neolit-wczesny brąz)	59-61/158
25	Baranów	cmentarzysko (okres halsztacki i lateński)	59-61/159
26	Baranów	ślady osadnictwa (średniowiecze)	59-61/160
27	Baranów	osada (okres halsztacki i lateński)	59-61/161
28	Baranów	ślady osadnictwa (wczesny brąz)	59-61/162
29	Baranów	ślady osadnictwa (neolit, wczesny brąz), osada+cmentarzysko (starożytność)	59-61/88
30	Baranów	cmentarzysko (okres halsztacki i lateński)	59-61/94
31	Baranów/ Kopiska	osada (neolit, wczesny brąz-okres halsztacki, okres lateński)	59-61/122
32	Basin	osada (I -II w.)	58-61/57
33	Basin	ślady osadnictwa	58-61/52
34	Basin	osada (epoka kamienia-wczesny brąz, okres wpływów rzymskich)	58-61/53
35	Basin	osada (epoka kamienia-brąz, okres halsztacki, późny okres lateński-okres wpływów rzymskich)	58-61/54
36	Basin	ślady osadnictwa (starożytność), miejsce produkcji metalurgicznej	58-61/55
37	Basin	ślady osadnictwa (starożytność)	58-61/56
38	Basin	miejsce produkcji metalurgicznej (okres wpływów rzymskich)	58-61/61
39	Basin "Łysa Góra"	osada (późny brąz-okres halsztacki)	59-61/116
40	Basin "Łysa Góra"	skarb (okres wpływów rzymskich)	59-61/175
41	Bronisławów	osada (wczesna epoka żelaza, okres wpływów rzymskich, wczesne średniowiecze)	58-62/57
42	Buszyce	osada/cmentarzysko (okres halsztacki i lateński), osada (starożytność)	58-61/29
43	Buszyce	ślady osadnictwa (starożytność)	58-61/30
44	Buszyce	ślady osadnictwa	58-61/31
45	Buszyce	ślady osadnictwa (wczesny brąz)	58-61/38
46	Buszyce	ślady osadnictwa (epoka kamienia-wczesny brąz)	59-61/111
47	Buszyce	ślady osadnictwa (epoka kamienia-wczesny brąz), cmentarzysko	59-61/112
48	Buszyce/ Drybus	osada (starożytność, okres wpływów rzymskich)	59-61/113
49	Cegłów	ślady osadnictwa (starożytność)	58-61/25

50	Cegłów ("Gole")	cmentarzysko (okres halszacki i lateński)	58-61/75
51	Cegłów	ślady osadnictwa (okres halszacki i lateński)	58-61/78
52	Cegłów	ślady osadnictwa (epoka kamienia-wczesny brąz, okres halszacki)	58-61/79
53	Cegłów	ślady osadnictwa (starożytność)	58-61/80
54	Cegłów	osada (późny neolit-wczesny brąz, okres halszacki i lateński)	58-61/81
55	Cegłów	osada i cmentarzysko (starożytność, okres halszacki, późny lateński-okres wpływów rzymskich)	58-61/82
56	Drybus	ślady osadnictwa (starożytność)	59-61/104
57	Drybus	cmentarzysko/groby (okres halszacki i lateński)	59-61/105
58	Drybus	ślady osadnictwa (starożytność)	59-61/106
59	Drybus	osada (okres halszacki i lateński, okres wpływów rzymskich)	59-61/107
60	Drybus	osada (okres halszacki i lateński, późny okres lateński-okres wpływów rzymskich))	59-61/108
61	Drybus	ślady osadnictwa (starożytność)	59-61/109
62	Drybus	osada (okres wpływów rzymskich, okres wczesno i średniowieczny)	59-61/89
63	Drybus	osada (późny okres lateński-okres wpływów rzymskich), cmentarzysko (okres halszacki i lateński)	59-61/90
64	Drybus	ślady osadnictwa (epoka brązu)	59-61/91
65	Drybus	ślady osadnictwa (wczesny brąz, okres halszacki i lateński, okres wpływów rzymskich)	59-61/92
66	Drybus	ślady osadnictwa (starożytność)	59-61/93
67	Drybus	osada (późny okres lateński-okres wpływów rzymskich, okres wczesno i średniowieczny)	59-61/99
68	Drybus/ Stanisławów	ślady osadnictwa (okres halszacki i lateński)	59-61/140
69	Dzika Wola	ślady osadnictwa (okres wpływów rzymskich, okres średniowieczny)	58-62/52
70	Dzika Wola	ślady osadnictwa (okres wpływów rzymskich, wczesne epoka żelaza)	58-62/56
71	Gole	osada (XII - XIII w.)	58-61/65
72	Gole	skarb (okres wpływów rzymskich)	58-61/113
73	Gole	osada (epoka kamienia-wczesny brąz, późny okres lateński-okres wpływów rzymskich, średniowiecze, nowożytność)	58-61/16
74	Gole	ślady osadnictwa (starożytność, okres wpływów rzymskich)	58-61/17

75	Gole	osada (starożytność)	58-61/18
76	Gole	ślady osadnictwa (okres halsztacki i lateński)	58-61/19
78	Gole	osada (okres halsztacki, lateński, okres wpływów rzymskich)	58-61/20
79	Gole	ślady osadnictwa (epoka kamienia-wczesny brąz, średniowiecze)	58-61/22
80	Gole	ślady osadnictwa (epoka kamienia-wczesny brąz, średniowiecze-nowożytność)	58-61/23
81	Gole	ślady osadnictwa (starożytność)	58-61/24
82	Gole	osada (okres wpływów rzymskich, późny okres wpływów rzymskich)	58-61/63
83	Gole	osada (okres wpływów rzymskich, późny okres wpływów rzymskich)	58-61/64
84	Gole	osada (późny brąz-okres halsztacki, średniowiecze)	58-61/83
85	Gole	osada i cmentarzysko (starożytność, okres halsztacki, okres wpływów rzymskich)	58-61/84
86	Gole	cmentarzysko, groby (okres halsztacki i lateński)	58-61/85
87	Gole	ślady osadnictwa, kopiec (późny okres wpływów rzymskich, wczesne średniowiecze)	58-61/86
88	Holendry Baranowskie	osada (okres wpływów rzymskich), cmentarzysko (starożytność)	59-61/110
89	Holendry Baranowskie	ślady osadnictwa (starożytność)	59-61/163
90	Holendry Baranowskie	osada (starożytność, okres wpływów rzymskich, okres wczesno i średniowieczny)	59-61/164
91	Holendry Baranowskie	osada (starożytność, okres halsztacki, późny okres lateński-okres wpływów rzymskich, wczesne średniowiecze)	59-61/26
92	Holendry Baranowskie	kurhan	59-61/27
93	Holendry Baranowskie	ślady osadnictwa (późny brąz-okres halsztacki, okres wpływów rzymskich, wczesne i średniowiecze)	59-61/28
94	Holendry Baranowskie	ślady osadnictwa (wczesne średniowiecze)	59-61/36
95	Holendry Baranowskie	ślady osadnictwa (wczesno i średniowiecze)	59-61/40
96	Holendry Baranowskie	ślady osadnictwa (epoka kamienia-wczesny brąz)	59-61/41
97	Holendry Baranowskie	osada (okres halsztacki i lateński, późny okres lateński-okres wpływów rzymskich)	59-61/42
98	Holendry Baranowskie	ślady osadnictwa (okres halsztacki i lateński)	59-61/43

99	Holendry Baranowskie	ślady osadnictwa (starożytność), cmentarzysko (okres lateński)	59-61/44
100	Holendry Baranowskie	osada (okres halsztacki i lateński, okres wpływow rzymskich, okres wczesno i średniowieczny)	59-61/45
101	Holendry Baranowskie	ślady osadnictwa (neolit, wczesny brąz, okres halsztacki i lateński)	59-61/46
102	Holendry Baranowskie	osada (neolit, wczesny brąz), cmentarzysko (okres lateński)	59-61/47
103	Holendry Baranowskie	ślady osadnictwa (starożytność, późny okres rzymski)	59-61/48
104	Holendry Baranowskie	ślady osadnictwa (starożytność)	59-61/55
105	Holendry Baranowskie	osada/cmentarzysko (starożytność), osada (okres wpływów rzymskich)	59-61/56
106	Holendry Baranowskie	ślady osadnictwa (starożytność, wczesne średniowiecze)	59-61/57
107	Holendry Baranowskie	osada (epoka kamienia-wczesny brąz, okres wpływów rzymskich)	59-61/58
108	Holendry Baranowskie	ślady osadnictwa (starożytność)	59-61/59
109	Holendry Baranowskie	osada (okres wpływów rzymskich, wczesne średniowiecze XI-XIII w.)	59-61/60
110	Holendry Baranowskie	osada (okres wpływów rzymskich, wczesne średniowiecze)	59-61/62
111	Holendry Baranowskie	ślady osadnictwa (okres halsztacki i lateński, starożytność)	59-61/66
112	Holendry Baranowskie	ślady osadnictwa (epoka brązu)	59-61/75
113	Holendry Baranowskie	ślady osadnictwa (okres lateński)	59-61/77
114	Holendry Baranowskie	osada (okres halsztacki i lateński)	59-61/79
115	Holendry Baranowskie	osada (okres halsztacki, okres wpływów rzymskich), cmentarzysko (późny okres lateński-okres wpływów rzymskich)	59-61/80
116	Holendry Baranowskie	ślady osadnictwa (brąz-okres halsztacki)	59-61/81
117	Holendry Baranowskie	ślady osadnictwa (okres halsztacki i lateński)	59-61/82
118	Holendry Baranowskie	ślady osadnictwa (starożytność)	59-61/83
119	Holendry Baranowskie	ślady osadnictwa (starożytność)	59-61/84
120	Holendry Baranowskie	osada (starożytność), osada+cmentarzysko (okres wpływów rzymskich)	59-61/85
121	Holendry Baranowskie	osada (okres halsztacki i lateński)	59-61/86
122	Holendry Baranowskie	ślady osadnictwa (epoka kamienia- wczesny brąz, późny brąz-okres halsztacki), cmentarzysko (starożytność)	59-61/87
123	Holendry Baranowskie	osada (okres halsztacki, lateński-okres wpływow rzymskich)	59-61/97
124	Holendry Baranowskie	osada (okres halsztacki i lateński)	59-61/98
125	Holendry Baranowskie	ślady osadnictwa (neolit, okres halsztacki)	59-61/39

		i lateński, epoka brązu, średniowiecze), osada (średniowiecze)	
126	Holendry Baranowskie	ślady osadnictwa (neolit, wczesny brąz, średniowiecze), osada (starożytność, okres halsztacki)	60-61/39
127	Holendry Baranowskie	ślad osadnictwa (epoka kamienia, wczesny brąz), osada (późny brąz, okres halsztacki)	60-61/43
128	Holendry Baranowskie	ślad osadnictwa (późny brąz - okres halsztacki)	60-61/45
129	Karolina	ślady osadnictwa (okres wpływów rzymskich, okres wczesnośredniowieczny)	58-62/53
130	Karolina	ślady osadnictwa (okres wczesnośredniowieczny)	58-62/54
131	Kaski	osada (I -IV w.)	58-61/100
132	Kaski	skarb (wczesne średniowiecze I poł. XI w.)	58-61/112
133	Kaski	osada (średniowiecze-nowożytność XIV w.)	58-61/88
134	Kaski	osada (wczesne średniowiecze XII/XIII- XIV w.)	58-61/89
135	Kaski	ślady osadnictwa (wczesny brąz)	58-61/90
136	Kaski	ślady osadnictwa (starożytność, okres halsztacki i lateński)	58-61/91
137	Kaski	ślady osadnictwa (starożytność, okres halsztacki i lateński)	58-61/92
138	Kaski	ślady osadnictwa (epoka kamienia- wczesny brąz, późny okres lateński- okres wpływów rzymskich, wczesne i średniowiecze)	58-61/93
139	Kaski	osada (okres wczesno i średniowieczny XII-XIII w.)	58-61/94
140	Kaski	osada (średniowiecze-nowożytność)	58-61/95
141	Kaski	ślady osadnictwa (starożytność, średniowiecze)	58-61/96
142	Kaski	ślady osadnictwa (epoka kamienia- wczesny brąz)	58-61/97
143	Kopiska	ślady osadnictwa (wczesny brąz, okres wpływów rzymskich)	59-61/126
144	Kopiska	ślady osadnictwa (starożytność)	59-61/127
145	Kopiska	cmentarzysko (okres halsztacki i lateński), osada (okres wpływów rzymskich)	59-61/165
146	Kopiska	ślady osadnictwa (V ok. epoki brązu)	59-61/176
147	Kopiska	osada/cmentarzysko (starożytność), osada (okres halsztacki), ślady osadnictwa (okres wpływów rzymskich)	59-61/3

148	Kopiska	ślady osadnictwa/cmentarzysko (starożytność), ślady osadnictwa (brąz-okres halsztacki)	59-61/4
149	Kopiska	osada+cmentarzysko (brąz, okres wpływów rzymskich), ślady osadnictwa (wczesne średniowiecze)	59-61/5
150	Kopiska	osada/cmentarzysko (starożytność), okres wpływów rzymskich), osada (epoka brązu, okres halsztacki)	59-61/53
151	Kopiska	ślady osadnictwa (wczesny brąz, starożytność)	59-61/54
152	Kopiska	osada (starożytność, okres wpływów rzymskich, wczesne średniowiecze)	59-61/6
153	Kopiska	ślady osadnictwa (starożytność, okres halsztacki)	59-61/7
154	Murowaniec	osada/cmentarzysko (późny okres lateński-okres wpływów rzymskich)	58-61/66
155	Murowaniec	ślady osadnictwa (wczesny brąz)	58-61/67
156	Murowaniec	osada (okres wpływów rzymskich, późny okres wpływów rzymskich)	58-61/68
157	Murowaniec	osada (okres wpływów rzymskich, późny okres wpływów rzymskich)	58-61/69
158	Murowaniec	osada (starożytność, okres halsztacki, okres wpływów rzymskich-przewaga późnego)	58-61/77
159	Nowa Pułapina	osada (starożytność, okres wpływów rzymskich, wczesne średniowiecze XIII w.)	58-61/114
160	Nowa Pułapina	osada (okres wpływów rzymskich, późny okres wpływów rzymskich)	58-61/26
161	Nowa Pułapina	osada (okres wpływów rzymskich, późny okres wpływów rzymskich)	58-61/27
162	Osiny	ślady osadnictwa (późny neolit-wczesny brąz), osada/cmentarzysko (okres halsztacki i lateński)	58-61/1
163	Osiny	ślady osadnictwa (epoka kamienia-wczesny brąz, późny brąz, okres halsztacki)	58-61/10
164	Osiny	ślady osadnictwa (epoka kamienia-wczesny brąz, okres halsztacki i lateński)	58-61/2
165	Osiny	ślady osadnictwa (epoka kamienia-wczesny brąz)	58-61/3
166	Osiny	ślady osadnictwa (starożytność)	58-61/4
167	Osiny	ślady osadnictwa (starożytność)	58-61/5
168	Osiny	ślady osadnictwa (starożytność)	58-61/6
169	Osiny	osada (neolit, starożytność, okres lateński)	58-61/7

170	Osiny	osada/cmentarzysko (wczesny brąz), cmentarzysko (późny okres lateński-okres wpływów rzymskich)	58-61/8
171	Osiny	osada, cmentarzysko (późny okres lateński-wczesny okres wpływów rzymskich)	58-61/9
172	Osiny	osada/cmentarzysko (okres halsztacki i lateński)	59-61/139
173	Osiny	ślady osadnictwa (brąz-okres halsztacki)	59-61/143
174	Osiny	ślady osadnictwa (epoka kamienia-wczesny brąz, okres halsztacki i lateński)	59-61/144
175	Pułapina Nowa	osada (I- IV w.)	58-61/76
176	Regów	osada (I- IV w.)	58-61/21
177	Regów	osada (wczesny brąz, okres halsztacki i lateński)	58-61/101
178	Regów	osada (okres halsztacki i lateński, późny lateński-okres wpływów rzymskich, średniowiecze)	58-61/102
179	Regów	osada (starożytność, okres wczesno i średniowieczny), osada/cmentarzysko (późny okres lateński-okres wpływów rzymskich)	58-61/103
180	Regów	osada (mezolit, okres halsztacki, późny okres lateński-okres wpływów rzymskich)	58-61/104
181	Regów	ślady osadnictwa (okres halsztacki i lateński)	58-61/105
182	Regów	ślady osadnictwa (epoka brązu, okres lateński-wpływów rzymskich, okres wczesno i średniowieczny)	58-61/106
183	Regów	osada (neolit-wczesny brąz, okres halsztacki-okres wpływów rzymskich)	58-61/107
184	Regów	osada (neolit-wczesny brąz, okres wczesno i średniowieczny), osada/cmentarzysko (późny okres lateński-okres wpływów rzymskich)	58-61/109
185	Regów	osada (neolit, wczesny brąz, późny okres lateński-okres wpływów rzymskich)	58-61/111
186	Regów	osada/cmentarzysko (późny okres lateński-okres wpływów rzymskich)	58-61/110
187	Regów	ślady osadnictwa (starożytność, okres lateński)	58-61/15
188	Regów	ślady osadnictwa (starożytność, epoka brązu, okres wpływów rzymskich)	58-61/87

189	Regów	ślady osadnictwa (okres halsztacki i lateński, późny lateński, okres wpływów rzymskich)	58-61/98
190	Regów	ślady osadnictwa/cmentarzysko (starożytność, okres halsztacki i lateński)	58-61/99
191	Rozłogi Nowe	osada (III -IV w. n.e.)	59-62/20
192	Stanisławów	osada (epoka brązu)	59-61/135
193	Stanisławów	osada (brąz-okres halsztacki, okres wpływów rzymskich)	59-61/136
194	Stanisławów	osada (okres halsztacki, okres wpływów rzymskich)	59-61/137
195	Stanisławów	ślady osadnictwa (późny brąz, okres halsztacki)	59-61/138
196	Stanisławów	ślady osadnictwa (późny brąz-okres halsztacki, późny okres lateński-okres wpływów rzymskich)	59-61/142
197	Stanisławów	osada (okres halsztacki i lateński, okres wpływów rzymskich)	59-61/145
198	Stanisławów	osada (brąz-okres halsztacki), cmentarzysko (okres wpływów rzymskich)	59-61/147
199	Stanisławów	osada (okres halsztacki i lateński, okres wpływów rzymskich)	59-61/149
200	Stanisławów	osada (okres halsztacki i lateński)	59-61/151
201	Stanisławów	ślady osadnictwa (neolit, wczesny brąz)	59-61/174
202	Stanisławów/ Baranów	osada (późny okres lateński-okres wpływów rzymskich)	59-61/141
203	Stanisławów/ Baranów	ślady osadnictwa (epoka kamienia-wczesny brąz)	59-61/169
204	Stara Pułapina	ślady osadnictwa (starożytność)	58-61/11
205	Stara Pułapina	ślady osadnictwa (starożytność)	58-61/12
206	Stara Pułapina	ślady osadnictwa (starożytność)	58-61/13
207	Stara Pułapina	osada (brąz-okres halsztacki), osada/cmentarzysko (późny okres lateński-okres wpływów rzymskich)	58-61/14
208	Strumiany Dolne	ślady osadnictwa (epoka kamienia-wczesny brąz)	58-61/39
209	Strumiany Dolne	ślady osadnictwa (późny neolit-wczesny brąz)	58-61/40
210	Strumiany Dolne	osada (wczesne średniowiecze)	58-61/41
211	Strumiany Dolne	osada (epoka kamienia-wczesny brąz, wczesne średniowiecze)	58-61/42
212	Strumiany Dolne	osada (okres wczesno i średniowieczny)	58-61/43
213	Strumiany Dolne	ślady osadnictwa (okres wczesno i średniowieczny)	58-61/44
214	Strumiany Dolne	osada (okres wpływów rzymskich, okres wczesnośredniowieczny XII-XIII w.)	58-61/46

215	Strumiany Dolne	ślady osadnictwa (okres wpływów rzymskich, wczesne średniowiecze), miejsce produkcji metalurgicznej (wczesne średniowiecze, okres wpływów rzymskich)	58-61/47
216	Strumiany Dolne	osada (późne średniowiecze- nowożytność)	58-61/48
217	Strumiany Dolne	osada (okres wpływów rzymskich, okres wczesno i średniowieczny-nowożytność, XV-XVII w.)	58-61/49
218	Strumiany Dolne	ślady osadnictwa (okres wczesno i średniowieczny-nowożytność)	58-61/51
219	Strumiany Górne	ślady osadnictwa (neolit, okres wpływów rzymskich, okres wczesno i średniowieczny)	58-61/50
220	Wojcieszyn	ślady osadnictwa (okres wpływów rzymskich, okres średniowieczny)	58-62/55
221	Wyczółki	ślady osadnictwa (starożytność, okres wpływów rzymskich)	58-61/28
222	Wyczółki	osada (epoka brązu, wczesne średniowiecze), osada+cmentarzysko (okres halsztacki i lateński)	58-61/32
223	Wyczółki	ślady osadnictwa (starożytność, wczesne średniowiecze)	58-61/33
224	Wyczółki	osada (wczesne średniowiecze)	58-61/34
225	Wyczółki	ślady osadnictwa (epoka brązu)	58-61/35
226	Wyczółki	osada (neolit-wczesny brąz, późny brąz, okres halsztacki, okres wczesno i średniowieczny)	58-61/36
227	Wyczółki	ślady osadnictwa (neolit-wczesny brąz, brąz, wczesne i średniowiecze)	58-61/37
228	Wyczółki	ślady osadnictwa (późny neolit)	58-61/45
229	Wyczółki	cmentarzysko (późny okres lateński- okres wpływów rzymskich)	58-61/70
230	Wyczółki	ślady osadnictwa (starożytność)	58-61/71
231	Wyczółki	ślady osadnictwa (okres wpływów rzymskich)	58-61/72
232	Wyczółki	osada (późny okres lateński-okres wpływów rzymskich)	58-61/73
233	Wyczółki	ślady osadnictwa (starożytność)	58-61/74

5.4.5. Formy ochrony przyrody – Gmina Baranów

Nieliczne pomniki przyrody na terenie gminy znajdują się w Bożej Woli – 2 szt. lipy drobnolistnej o obwodach: 310 cm i 325 cm (na terenie parku przy ul. Parkowej 4) oraz w miejscowości Osiny dąb szypułkowy, wiek 200 lat, obwód

375 cm, wysokość 20 m (lokalizacja: 135 m od zbiornika p. pożarowego, na między wśród pól uprawnych).

5.5. Gmina Jaktorów

Gmina Jaktorów zajmuje obszar 5524 ha, z czego 4290 ha stanowią użytki rolne (78% powierzchni gminy). Lasy i grunty leśne zajmują 485 ha (7%), z czego 357 ha to lasy prywatne. Pozostałe tereny zajmują obszar 749 ha (15%). Obszar ten zamieszkuje 12 471 osób (stan na 31.12.2019 r.) w 17 wsiach podzielonych na 14 sołectw. W ostatnich latach rolnictwo przestaje być wiodącą funkcją gminy, jest ona coraz częściej traktowana jako zaplecze mieszkalno – rekreacyjne dla mieszkańców okolicznych miast. Tu też powstają osiedla domów jednorodzinnych, a większe firmy lokalizują swoje zakłady.

Wędrując po gminie Jaktorów, natkniemy się na pomnik ostatniego tura – przodka bydła domowego, który przeżył na terenie rezerwatu Jaktorowskiej Puszczy do roku 1627, natomiast w leśnej osadzie w Międzyborowie - na pomnik przyrody nieożywionej "Wydmy Międzyborowskie".

Pomnik ostatniego Tura w Jaktorowie

Zespół Przyrodniczo – Krajobrazowy
"Wydmy Międzyborowskie"

5.5.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków - Gmina Jaktorów

Tabela nr 20: Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków - Gmina Jaktorów

L.p.	Adres obiektu			Obiekt	Numer i data wpisu do rejestru zabytków	Data powstania
	Gmina	Miasto	Ulica			
1	Jaktorów	Budy Zosine	Armii Krajowej	Cmentarz wojenny z II wojny światowej	A-904 z 22.12.1992	1946

2	Jaktorów	Jaktorów	Warszawska 12	Kościół par. p.w. św. Stanisława (wraz z terenem przykościelnym)	A-371 z 10.07.2003	1932-34
3	Jaktorów	Jaktorów	Warszawska 3	Cmentarz par. p.w. św. Stanisława	A-919 z 09.04.2010	1930
4	Jaktorów	Jaktorów- Chylice		Park	A-532 z 05.05.1980	I poł. XIX w.
5	Jaktorów	Jaktorów- Chylice (Kolonia)		Dwór	A-608/83 z 28.07.1983	III ćw. XVIII / I poł. XIX w.

5.5.2. Zabytki nieruchome ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków – Gmina Jaktorów

Tabela nr 21: Zabytki nieruchome ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków – Gmina Jaktorów

L.p.	Adres obiektu		Obiekt	Numer i data wpisu do rejestru zabytków	Data powstania
	Miejscowość	Ulica			
1	Budy Michałowskie	Budy Michałowskie 76	Chałupa, 1900r. drewniana	ewid	ok.1900
2	Budy Zosine		Cmentarz wojenny z II wojny światowej, 1946 r.	A-904 z 22.12.1992	zał. 1946
3	Budy Grzybek	Budy Grzybek 23	Chałupa, 1920r. drewniana	ewid	ok. 1920
4	Chylice-Kolonia	ul. Parkowa 9	Stodoła w zespole dworskim, 4 ćw. XIX w. murowana	ewid	IV ćw. XIX w.
5	Chylice-Kolonia	ul. Parkowa 9	Park w zespole dworskim	A-532 z 05.05.1980	1820
6	Chylice-Kolonia	ul. Parkowa 9	Dwór w zespole dworskim, 1820r.	A-608 z 28.07.1983	1820
7	Chylice-Kolonia	ul. Parkowa 9	Spichlerz w zespole dworskim I poł. XIX w. murowany	ewid	I poł. XIX w.
8	Jaktorów	Fabryczna 6/6A	Relikty hali bielnika w zespole zakładów "Bielnika"-filii	ewid	1883, 1890-1910

			Żyrardowskich Zakładów Lniarskich 1883, 1890-1910		
9	Jaktorów	Fabryczna 6/6A	Jaz wodny w zespole zakładów "Bielnika"-filii Żyrardowskich Zakładów Lniarskich 1883, 1890-1910	ewid	1883, 1890- 1910
10	Jaktorów	Fabryczna 6/6A	Budynek administracyjny (ob. mieszkalny) w zespole zakładów "Bielnika"-filii Żyrardowskich Zakładów Lniarskich 1883, 1890-1910	ewid	1883, 1890- 1910
11	Jaktorów	Fabryczna 6/6A	Zespół budowli zakładów "Bielnika"-filii Żyrardowskich Zakładów Lniarskich 1883, 1890-1910	ewid	1883, 1890- 1910
12	Jaktorów	Fabryczna 6/6A	Stróżówka w zespole zakładów "Bielnika"-filii Żyrardowskich Zakładów Lniarskich 1883, 1890-1910	ewid	1883, 1890- 1910
13	Jaktorów	ul. 3 Maja 13	Willa Montwiłłów "Montwiłłówka" 1910 r.	ewid	ok. 1910
14	Jaktorów	ul. Gdyńska 2	willa, II poł. XIX w.	ewid	II poł. XIX w.
15	Jaktorów,	ul. Warszawska 12	Kościół parafialny pw. św. Stanisława, 1932- 1934 r. wraz z terenem przykościelnym	A-371 z 10.07.2003	1932-34
16	Jaktorów,	ul. Żyrardowska	Cmentarz par. pw. św. Stanisława, 1930 r. wraz z ogrodzeniem cmentarza z bramą i starodrzewem	A-919 z 09.04.2010	zał. 1930
17	Maruna 10	ul. Chełmońskiego/ Orzechowa	Dom, 1880r., drewniany	ewid	ok.1880

5.5.3. Zabytki ruchome – Gmina Jaktorów

Na terenie gminy Jaktorów w chwili obecnej brak zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków.

5.5.4. Zabytki archeologiczne – Gmina Jaktorów

Na terenie gminy występuje szereg zabytków archeologicznych, ich wykaz został przedstawiony w tabeli poniżej.

Tabela nr 22: Zabytki archeologiczne – Gmina Jaktorów

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Nr karty stanowiska
1	Bieganów	ślady osadnictwa (wczesny brąz, epoka kamienia)	60-61/3
2	Bieganów	ślady osadnictwa (wczesny brąz, epoka kamienia, okres halsztacki)	60-61/4
3	Bieganów	osada (wczesny brąz)	60-61/5
4	Budy Grzybek	osada (epoka brązu/okres halsztacki)	60-62/34
5	Budy Zosiny	ślady osadnictwa (okres wpływów rzymskich)	59-61/172
6	Budy Zosiny	ślady osadnictwa (epoka brązu, okres halsztacki)	59-61/173
7	Budy Zosiny	ślady osadnictwa (epoka brązu)	59-61/19
8	Budy Zosiny	osada (okres halsztacki, okres wpływów rzymskich)	59-61/22
9	Budy Zosiny	osada (starożytność, okres lateński, okres wpływów rzymskich, wczesne średniowiecze XII w.)	59-61/23
10	Budy Zosiny	ślady osadnictwa (starożytność, okres wpływów rzymskich)	59-61/24
11	Budy Zosiny	ślady osadnictwa (okres halsztacki, okres wczesno i średniowieczny)	59-61/25
12	Budy Zosiny	cmentarzysko (okres wpływów rzymskich), ślady osadnictwa (okres halsztacki)	59-61/29
13	Budy Zosiny	ślad osadnictwa (wczesny brąz, okres wpływów rzymskich, wczesne średniowiecze)	59-61/30
14	Budy Zosiny	ślady osadnictwa (starożytność, epoka brązu, okres halsztacki)	59-61/31
15	Budy Zosiny	ślady osadnictwa (starożytność, epoka brązu)	59-61/32
16	Budy Zosiny	osada (okres wpływów rzymskich), cmentarzysko (starożytność)	59-61/33
17	Budy Zosiny	ślady osadnictwa (starożytność, epoka brązu, okres halsztacki)	59-61/34
18	Budy Zosiny	ślady osadnictwa (okres halsztacki i lateński, wczesne średniowiecze)	59-61/35
19	Budy Zosiny	ślady osadnictwa (wczesne średniowiecze)	59-61/37

20	Budy Zosiny	osada (neolit-wczesny brąz, brąz, okres wpływów rzymskich, wczesne średniowiecze XI w.)	59-61/38
21	Budy Zosiny	osada (okres w wpływów rzymskich)	59-61/49
22	Budy Zosiny	ślady osadnictwa (starożytność, okres halsztacki)	59-61/52
23	Budy Zosiny	ślady osadnictwa (starożytność)	59-61/61
24	Budy Zosiny	ślad osadnictwa (epoka kamienia, wczesny brąz)	60-61/21
25	Budy Zosiny	ślad osadnictwa (późny neolit, wczesny brąz)	60-61/23
26	Budy Zosiny	ślad osadnictwa (neolit)	60-61/26
27	Budy Zosiny	ślad osadnictwa (epoka kamienia, wczesny brąz, późny neolit)	60-61/27
28	Budy Zosiny/ Holendry Baranowskie	osada (okres halsztacki, lateński, okres wpływów rzymskich)	59-61/51
29	Chylice	pozostałości osady (okres wpływów rzymskich)	60-62/95
30	Chylice	ślad osadnictwa (okres wpływów rzymskich)	60-62/96
31	Chylice	ślad osadnictwa (okres wpływów rzymskich)	60-62/97
32	Grabnik	kurhan (I- IV w. n.e.)	59-62/24
33	Grabnik	osada (okres halsztacki, lateński, okres wpływów rzymskich)	59-61/114
34	Grabnik	ślady osadnictwa (okres lateński)	59-61/115
35	Grabnik	ślady osadnictwa (okres halsztacki i lateński)	59-61/166
36	Grabnik	osada (okres halsztacki)	59-61/167
37	Grabnik	osada (późny brąz - okres halsztacki)	59-61/168
38	Grabnik	ślady osadnictwa (późny okres wpływów rzymskich)	59-62/28
39	Grądy	osada (okres halsztacki, okres wczesno i średniowieczny)	59-61/68
40	Grądy	ślady osadnictwa (starożytność, wczesne średniowiecze)	59-61/76
41	Grądy	ślady osadnictwa (okres halsztacki, nowożytność)	60-61/13
42	Grądy	ślady osadnictwa (neolit)	60-61/14
43	Grądy	ślad osadnictwa (starożytność, okres halsztacki)	60-61/33
44	Grądy	ślady osadnictwa (starożytność, wczesny brąz)	60-61/34

45	Grądy	osada (okres halsztacki - okres lateński), ślad osadnictwa (starożytność, okres wpływów rzymskich)	60-61/35
46	Grądy	osada (epoka brązu), ślady osadnictwa (epoka kamienia, wczesny brąz, starożytność)	60-61/36
47	Grądy	ślady osadnictwa (neolit, epoka kamienia - wczesny brąz, starożytność)	60-61/37
48	Grądy	osada (późny brąz - okres halsztacki)	60-61/40
49	Grądy	ślady osadnictwa (późny brąz, okres halsztacki, okres wpływów rzymskich)	60-61/41
50	Grądy	ślad osadnictwa (okres halsztacki)	60-61/44
51	Grądy	osada (wczesny brąz)	60-61/46
52	Grądy	ślady osadnictwa (starożytność, okres halsztacki), osada (późny okres wpływów rzymskich), osada (wczesne średniowiecze - średniowiecze)	60-61/47
53	Grądy/ Holendry Baranowskie	ślady osadnictwa (neolit, epoka kamieni, wczesny brąz, epoka brązu - wczesne fazy), osada (późny brąz, okres halsztacki)	60-61/42
54	Henryszew	ślady osadnictwa (starożytność, okres wpływów rzymskich), osada (średniowiecze XII-XIV w.)	60-61/17
55	Henryszew	ślad osadnictwa (starożytność, okres halsztacki)	60-61/38
56	Henryszew	ślady osadnictwa (starożytność, późny okres wpływów rzymskich), osada (XII-XV w.)	60-61/50
57	Henryszew	ślad osadnictwa (cementarzysko) (starożytność), osada (późny okres wpływów rzymskich), osadnictwo (średniowiecze)	60-61/51
58	Henryszew	ślady osadnictwa (starożytność, epoka brązu/okres halsztacki, okres wpływów rzymskich, średniowiecze)	60-61/52
59	Henryszew	ślady osadnictwa (neolit, wczesny brąz, okres wpływów rzymskich, wczesne średniowiecze)	60-61/53
60	Henryszew	ślad osadnictwa (wczesny brąz)	60-61/54

61	Henryszew	śląd osadnictwa (późny neolit, wczesny brąz)	60-61/55
62	Holendry Baranowskie/ Budy Zosine	osada (wczesne średniowiecze XII-XIII w.)	59-61/39
63	Jaktorów	osada (I- IV w.)	59-62/14
64	Jaktorów	osada (I -IV w .)/cmentarzysko	59-62/25
65	Jaktorów	osada (późny okres wpływów rzymskich)	59-62/48
66	Jaktorów - Kolonia	osada (starożytność), osada (późny okres wpływów rzymskich)	60-61/29
67	Jaktorów - Kolonia	ślądy osadnictwa (neolit starożytność, średniowiecze), osada (okres wpływów rzymskich)	60-61/30
68	Jaktorów Kolonia	ślądy osadnictwa (starożytność, okres wpływów rzymskich)	59-61/1
69	Jaktorów Kolonia	osada (późny brąz-okres halsztacki, średniowiecze)	59-61/10
70	Jaktorów Kolonia	ślądy osadnictwa (okres wczesno i średniowieczny)	59-61/11
71	Jaktorów Kolonia	ślądy osadnictwa (okres halsztacki i lateński, średniowiecze)	59-61/12
72	Jaktorów Kolonia	ślądy osadnictwa (starożytność, wczesne średniowiecze IX-X w.)	59-61/13
73	Jaktorów Kolonia	osada (okres wpływów rzymskich, wczesne średniowiecze), cmentarzysko (starożytność)	59-61/14
74	Jaktorów Kolonia	osada (neolit, późny brąz, okres halsztacki, lateński, okres wpływów rzymskich, wczesne średniowiecze XII w.)	59-61/15
75	Jaktorów Kolonia	osada (brąz-okres halsztacki, wczesne średniowiecze)	59-61/16
76	Jaktorów Kolonia	osada (epoka brązu-okres halsztacki)	59-61/17
77	Jaktorów Kolonia	osada (starożytność, wczesne średniowiecze XIII w.), cmentarzysko (starożytność)	59-61/18
78	Jaktorów Kolonia	osada (późny brąz-okres halsztacki, wczesne średniowiecze)	59-61/2
79	Jaktorów Kolonia	ślądy osadnictwa (starożytność, okres halsztacki i lateński, okres wpływów rzymskich)	59-61/8

80	Jaktorów Kolonia	osada (starożytność, okres halszacki i lateński, późny okres lateński-okres wpływów rzymskich, okres wczesno i średniowieczny)	59-61/9
81	Kopiska/ Budy Zosiny	cmentarzysko (późny okres lateński-okres wpływów rzymskich), osada (okres wpływów rzymskich)	59-61/50
82	Międzyborów	cmentarzysko (wczesne średniowiecze VI-VII w.)	60-61/28
83	Międzyborów	ślady osadnictwa (epoka kamienia, wczesny brąz, paleolit schyłkowy), obozowisko (późny mezolit)	60-61/9
84	Sade Budy/Stare Budy	ślad osadnictwa (wczesny brąz)	60-61/57
85	Sade-Budy	ślady osadnictwa (starożytność)	60-61/6
86	Stare Budy	ślady osadnictwa (wczesny brąz, epoka brązu)	60-61/10
87	Stare Budy	ślad osadnictwa (epoka kamienia, wczesny brąz)	60-61/22
88	Stare Budy	osada (wczesny brąz)	60-61/24
89	Stare Budy	ślad osadnictwa (neolit, wczesny brąz, starożytność)	60-61/25
90	Stare Budy	ślady osadnictwa (neolit, epoka brązu, wczesne średniowiecze-średniowiecze, starożytność, wczesny brąz)	60-61/31
91	Stare Budy	ślady osadnictwa (starożytność, wczesny brąz, mezolit)	60-61/32
92	Stare Budy	ślady osadnictwa (wczesny brąz, wczesne średniowiecze)	60-61/7
93	Stare Budy	ślady osadnictwa (epoka kamienia, wczesny brąz)	60-61/8
94	Stare Budy - Międzyborów	ślady osadnictwa (wczesny brąz)	60-61/11

5.5.5. Formy ochrony przyrody – Gmina Jaktorów

Na terenie gminy występują 3 formy ochrony chronione na mocy ustawy o ochronie przyrody: Są to:

- Bolimowsko-Radziejowicki z doliną środkowej Rawki Obszar Chronionego Krajobrazu: powierzchnia całego obszaru to 25 753 ha z czego na terenie gminy zajmuje on powierzchnię około 2 277,21 ha, powołany Rozporządzeniem nr 21 Wojewody Mazowieckiego z dnia 25.08.2006 r. w sprawie Bolimowsko-Radziejowickiego z doliną środkowej Rawki Obszaru Chronionego Krajobrazu

(Dz. U. Woj. Maz. z 2006 r., nr 178, poz. 6936 z póź. zm.), lokalizacja to południowa część gminy Jaktorów;

- Zespół przyrodniczo — krajobrazowy „Wydmy Międzyborowskie”: powierzchnia to 38,45 ha, powołany Rozporządzeniem Nr 74 Wojewody Mazowieckiego z dnia 29.10.2008 r. w sprawie zespołu przyrodniczo — krajobrazowego Wydmy Międzyborowskie - (Dz. U. Woj. Maz. z 2008 r. nr 194 poz. 7035), lokalizacja Międzyborów;
- 19 pomników przyrody (drzewa lub ich grupy): sosna pospolita (po 1 szt. Międzyborów i Budy Michałowskie), wierzba krucha (Jaktorów), Aleja kasztanowców pospolitych (91 szt. - Budy Grzybek), grupa drzew rodzimych (3 szt. dąb szypułkowy, 1 szt. brzoza brodawkowata - Chylice-Kolonia), „Grupa drzew na wyspie” (17 szt. białodrzewa — Jaktorów), „Dąb szypułkowy Marii” (Stare Budy), „Dąb Żołnierzy Grupy Kampinos” (dąb szypułkowy - Budy Zosine), „Grupa drzew Jakuba hr. Potockiego”(dąb szypułkowy, lipa drobnolistna, dąb czerwony - Kolonia Jaktorów), „Dąb Karola” (dąb szypułkowy - Budy Michałowskie), „Dąb Teodora” (dąb szypułkowy - Budy Grzybek), „Grupa dębów Barbary” (7 szt. dębów szypułkowych - Budy Zosine), „Dąb Ryszarda” (dąb szypułkowy - Chylice-Kolonia), „Aleja lipowa Armii Krajowej” (58 szt. lipy drobnolistnej - Budy Zosine), Aleja lipowo-świerkowa Kazimierza” (21 szt. świerka pospolitego i 27 szt. lipy drobnolistnej - Budy Grzybek), „Aleja lipowo-jesionowa Kazimierza” (9 szt. jesionu wyniosłego i 13 szt. lipy drobnolistnej - Budy Grzybek), „Szpaler wiedeński pierwszy” (29 szt. sosny zwyczajnej - Kolonia Jaktorów), „Szpaler wiedeński drugi” (45 szt. sosny zwyczajnej - Kolonia Jaktorów), „Szpaler wiedeński trzeci” (64 szt. sosny zwyczajnej - Kolonia Jaktorów).

5.6. Gmina Żabia Wola

Gmina Żabia Wola leży na południu powiatu grodziskiego, w zachodniej części województwa mazowieckiego, w odległości 25-40 km na południowy zachód od Warszawy przy drodze krajowej E-8. Gmina Żabia Wola posiada charakter rolniczy. Zajmuje ona obszar 10 561 ha, z czego 7 135 ha (70%) to użytki rolne, a 2 369 ha (23 %) to grunty leśne i lasy. Obszar ten zamieszkuje 9 226 osób (stan na 31.12.2020 r.) w 41 wsiach podzielonych na 32 sołectwa. Tu w dobrym stanie zachowane są liczne zabytkowe zespoły pałacowo – parkowe:

- Pałac w Ojrzanowie wybudowany w II połowie XIX wieku przez rodzinę Stadnickich wg projektu Władysława Marconiego. Jest to pałac w stylu późnego klasycyzmu, murowany z cegły, otynkowany z nadbudową pierwszego piętra. Obecnie mieści się tam pensjonat na 30 miejsc.
- Dwór w stylu klasycystycznym z 1830 roku w Grzegorzewicach. Jest to budynek murowany z cegły, otynkowany, piętrowy, podpiwniczony, sklepienie kolebkowe i kolebkowo-krzyżowe z mieszkalnym poddaszem. W 1973 r. obiekt przekazano Naczelnej Radzie Adwokackiej do bezpłatnego użytkowania. Obecnie ośrodek wypoczynkowy – Dom Pracy Twórczej Adwokatury (29 pokoi mieszkalnych, jadalnia, sala konferencyjna, kawiarnia). Wokół dworu znajduje się park o powierzchni 14,37 ha.
- Pałac z połowy XIX wieku położony przy Alei Lipowej w miejscowości Grzmiąca, zbudowany w stylu neorenesansowym, murowany z cegły, otynkowany. Częściowo parterowy, częściowo piętrowy z poddaszem, podpiwniczony. Obecnie użytkowany przez Wojewódzki Zespół Publicznych Zakładów Psychiatrycznej Opieki Zdrowotnej w Warszawie. Wokół rozciąga się Park krajobrazowy założony około 1860 r., położony na skarpie doliny rzeki Pisi z pięknymi okazami starodrzewu oraz 3 stawy połączone ze sobą kaskadami.
- Dwór z 1860 r. położony przy ul. Parkowej 3 w miejscowości Osowiec, zbudowany w stylu klasycystycznym, murowany z cegły, otynkowany, parterowy, podpiwniczony z mieszkalnym poddaszem. Obecnie własność prywatna – ośrodek wypoczynkowy (sala konferencyjna i bankietowa na 200 osób i 44 miejsca noclegowe). Pałac położony jest wśród malowniczych stawów, otoczony starodrzewem, a także zabytkowymi alejami parkowymi.
- Dwór z początku XIX wieku i ogród położony przy ulicy Jesionowej w miejscowości Petrykozy, zbudowany w stylu klasycystycznym, murowany z cegły, otynkowany, parterowy, podpiwniczony z mieszkalnym poddaszem. Na planie prostokąta, siedmioosiowy. Od frontu i od ogrodu portyki o dwóch kolumnach i dwóch półkolumnach toskańskich, zwieńczone trójkątnymi drewnianymi szczytami. Układ wnętrza dwutraktowy z sienią na przestrzał, częściowo zmieniony. Dach naczółkowy, kryty gontem. Dwór był własnością znanego aktora nieżyjącego już Wojciecha Siemiona, który w latach 1975 – 1979 przeprowadził remont kapitalny obiektu. Założył w dworku prywatną galerię sztuki obejmującą zbiory polskiego malarstwa współczesnego i sztuki ludowej

(świętki, obrazy, ptaki). *Niestety 4 marca 2013 roku część dworu uległa zniszczeniu na skutek pożaru.*

W parku o powierzchni ok. 10 ha. znajdują się cztery połączone stawy, zasilane bijącym nieopodal źródłem. Drzewostan parku zachował się tylko w niewielkim stopniu. Istniejące drzewa tworzą obrzeża stawów i głównej alei parkowej. Północną granicę parku tworzy ściana świerków. W skansenie obok dworu można obejrzeć: starą chatę z bali, dwa wiatraki z 1830 r., 160 letnią karczmę, w której bywał Józef Chełmoński i hrabia Plater, kuźnię z 1820 roku z oryginalnym paleniskiem, miechami i narzędziami kowalskimi. W parku można podziwiać ciekawe kompozycje rzeźbiarskie.

- Dwór z początku XIX wieku położony w centrum Żabiej Woli przy ulicy Warszawskiej, w 1988 r. został poddany kapitalnemu remontowi oraz adaptacji dla potrzeb Domu Kultury. Dwór jest murowany z cegły, otynkowanej, parterowy, na planie prostokąta, siedmioosiowy. Pośrodku elewacji frontowej portyk o czterech kolumnach toskańskich zwieńczony trójkątnym drewnianym szczytem (drewniane kolumny ganku zostały zastąpione murowanymi). Układ wnętrza dwutraktowy, na osi sieci z drewnianymi schodami na poddasze. dach kopertowy został przebudowany na naczółkowy z dwukondygnacyjnymi ścianami bocznymi, a cztery lukarny zastąpiono niewielkimi okienkami tzw. wolimi oczkami. kryty dachówką. Wokół rozciąga się park z II połowy XIX wieku.

Zabytkiem II klasy jest XIV wieczny kościół pod wezwaniem świętych Apostołów Piotra i Pawła znajdujący się we wsi Skuły. Kościół jest jednym z nielicznych drewnianych budowli na terenie Polski. W latach 1774-75 odbudowano zakrycie, a ściany wewnątrz obito płótnem. Na nim wymalowana została cenna iluzjonistyczna polichromia, przedstawiająca sceny ze Starego i Nowego Testamentu. Jest to jedyna tego rodzaju osiemnastowieczna polichromia kościelna, jaka powstała na Mazowszu. Na suficie kościoła znajduje się obraz „Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny”, a w prezbiterium „Ostatnia wieczerza” z 1896 r. pędzla Józefa Spornego z Nieszawy i Józefa Rutkowskiego. Z XVIII wieku pochodzą m.in. chrzcielnica barokowa, monstrancja, dwa ołtarze rokokowe, lichtarze na paschał i wyposażenie zakrystii. Obok kościoła stoi czworoboczna, drewniana dzwonnica, wzniesiona w 1822 roku. Na dawnym cmentarzu stoi zegar słoneczny z blatem marmurowym z XVIII wieku.

W Żelechowie w centralnej części wsi, na wzgórzu znajduje się kościół parafialny pod wezwaniem „Zwiastowania Najświętszej Marii Panny”. Zbudowany w połowie XVI

wieku w stylu późnogotyckim z cegły, otynkowany, jednonawowy z wieżą, ściany zewnętrzne, nawy i prezbiterium kościoła spięte są szkarpami uskokowymi. Wieża dwukondygnacyjna z XX wieku z hełmem, w kruchcie pod wieżą sklepienie kolebkowo-krzyżowe. Wyposażenie wnętrza renesansowe i barokowe.

Na zabytkowym cmentarzu rzymsko-katolickim z 1804 r. w Żelechowie pochowany jest wybitny malarz Józef Chełmoński, którego dworek – muzeum znajduje się w pobliskiej miejscowości Kukłówka (gmina Radziejowice, powiat żyrardowski).

Dworek - Muzeum w Petrykozach, gmina Żabia Wola (przed pożarem)

Wnętrze zabytkowego kościoła w Skułach, gmina Żabia Wola

Gmina Żabia Wola jest również atrakcyjna ekologicznie, niezwykle piękne krajobrazowo lasy - rezerwaty zajmują 1/5 jej powierzchni. Posiada też liczne tereny dla inwestorów, głównie w sąsiedztwie drogi krajowej nr 8 Warszawa – Wrocław. Dogodny dojazd sprzyja urbanizacji. Dysponuje gruntami z przeznaczeniem pod inwestycje z zakresu turystyki i jednorodzinnego budownictwa mieszkaniowego.

5.6.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków – Gmina Żabia Wola

Tabela nr 23: Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków - Gmina Żabia Wola

L.p.	Adres obiektu		Obiekt	Numer i data wpisu do rejestru zabytków	Datowanie
	Gmina	Miejscowość			
1	Żabia Wola	Grzegorzewice	zespół dworski		XIX w.
			- dwór	A-292/821 z 17.03.1969	
			- park	A-562 z 20.06.1981	
		Grzmiąca	zespół pałacowy		poł. XIX w.

2	Żabia Wola		- pałac	A-865 z 30.11.1970	
			- park	A-561 z 20.06.1981	
3	Żabia Wola	Ojcówek	park dworski	A-720 z 01.06.1984	XIX/XX w.
4	Żabia Wola	Ojrzanów	zespół pałacowy - pałac - park	A-605 z 28.07.1983	1902 r.
5	Żabia Wola	Osowiec	zespół dworski		I poł. XIX w.
			- dwór	A-790 z 06.06.1989	
			- park	A-489 z 16.09.1978	
6	Żabia Wola	Petrykozy	zespół dworski		XIX w.
			- dwór	A-123/5/58 z 25.01.1958	
			- ogród	A-123/5/58 z 25.01.1958	
			- park	A-488 z 16.09.1978	
			- park (pół. część)	A-882 z 08.05.1992	
7	Żabia Wola	Skuły	- kościół par. p.w. św. Piotra i Pawła wraz z dzwonnica i z otaczającym drzewostanem	A-460/62 z 23.03.1962	1678 r. (drewn.) 1810 r. (dzwonnica)
			- cmentarz przykościelny zał.	A-976 z 18.10.1994	poł. XIV w.
			- cmentarz rzymsko-katolicki pocz. XIX w.	A-890 z 21.12.1992	
8	Żabia Wola	Żabia Wola	zespół dworski		
			- dwór	A-461/62 z 03.10.1962	pocz. XIX w.
			- park	A-491 z 16.09.1978	II poł. XIX w.
9	Żabia Wola	Żelechów	- kościół par. pw. Zwiastowania NMP z cmentarzem przykościelnym	A-41/372/62 z 10.03.1962	XV-XVI w.
			cmentarz rzymsko-katolicki	A-870 z 18.02.1992	1804 r.

5.6.2. Zabytki nieruchome ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków – Gmina Żabia Wola

Tabela nr 24: Zabytki nieruchome ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków – Gmina Żabia Wola

L.p.	Adres obiektu		Obiekt	Numer i data wpisu do rejestru zabytków	Data powstania
	Miejscowość	Ulica			
1	Grzegorzewice	Pałacowa 59	Zespół dworski w Grzegorzewicach	A-292/821 z 17.03.1969	połowa XIX w.

				A-562 z 20.06.1981	
2	Grzmiąca	Aleja Lipowa 9	Zespół Pałacowy w Grzmiącej	A-865 z 20.11.1970	połowa XIX w
3	Ojrzanów	Tarczyńska 1	Zespół Pałacowy Ojrzanów	A-605 z 28.07.1983	1920
4	Osowiec	Parkowa 6	Zespół dworski w Osowcu	A-790 z 06.06.1980	połowa XIX w.
5	Żelechów	Kościelna 10	Kościół parafialny pod wezwaniem Zwiastowania Najświętszej Marii Panny	A-372/62 z 10.03.1962	połowa XVI w.
6	Skuły	Mszczonowska 4	Kościół parafialny pod wezwaniem Św. Piotra i Pawła	A-460 z 23.03.1962	1678
7	Petrykozy	Jesionowa 2	Zespół dworski w Petrykozach	A-123/58 z 25.01.1958	XIX wiek
8	Żabia Wola	Warszawska 17/19	Zespół dworski w Żabiej Woli	A-461/62 z 03.10.1962	Początek XIX wieku, odbudowany w 1988 r.

Na terenie gminy Żabia Wola zachowało się wiele obiektów tradycyjnego budownictwa wiejskiego, w ewidencji konserwatorskiej znalazły się zabudowania mieszkalne i gospodarcze usytuowane w miejscowościach: Bartoszkówka, Bolesławek, Ciepłe, Grzegorzewice, Grzymek, Ojrzanów, Osowiec, Przeszkoda, Siostrzeń, Skuły, Zalesie, Zaręby, Żabia Wola, Żelechów. W sumie około 40 obiektów.

➤ **Kapliczki będące w ewidencji zabytków:**

- kapliczka przydrożna w Grzmiącej z około 1900 r.,
- kapliczka przydrożna w Hucie Żabiowskiej z XIX wieku,
- kapliczki przydrożne w Ojrzanowie z 1920 r. i XVIII wieku,
- kapliczka dworska w Osowcu z około 1800 r.,
- kapliczka przydrożna w Przeszkodzie z około 1920 r.,
- kapliczka przydrożna w Zarębach z około 1900 r.,
- kapliczki przydrożne w Żelechowie: rzeźba z XVIII w. i nowy słup oraz z XVII-XVIII w.

➤ **Pozostałe:**

- Skuły dzwonnica,
- Słubica Dobra szkoła z ok. 1850 r.,
- Żelechów plebania i dom parafialny,
- Zabudowania zagrodowe (w miejscowościach wymienionych powyżej).

5.6.3. Zabytki ruchome – Żabia Wola*Tabela nr 26: Zabytki ruchome - Gmina Żabia Wola*

L.p.	Adres obiektu		Obiekt	Numer i data wpisu do rejestru zabytków
	Miasto	ulica		
Wyposażenie kościoła pw. Zwiastowania Najświętszej Maryi Panny				
1	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	ołtarz główny pw. Matki Bożej	B-190 z 26.10.1995
2	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	rzeźba św. Joachim w ołtarzu głównym	B-190 z 26.10.1995
3	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	rzeźba św. Anna w ołtarzu głównym	B-190 z 26.10.1995
4	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	ambona	B-190 z 26.10.1995
5	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	rzeźba św. Mateusz Ewangelista z ambony	B-190 z 26.10.1995
6	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	rzeźba św. Jan Ewangelista z ambony	B-190 z 26.10.1995
7	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	rzeźba św. Marek Ewangelista z ambony	B-190 z 26.10.1995
8	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	rzeźba św. Łukasz Ewangelista z ambony	B-190 z 26.10.1995
9	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	rzeźba św. Grzegorz z ambony	B-190 z 26.10.1995
10	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	rzeźba św. Augustyn z ambony	B-190 z 26.10.1995

11	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	rzeźba św. Ambroży z ambony	B-190 z 26.10.1995
12	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	rzeźba św. Hieronim z ambony	B-190 z 26.10.1995
13	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	chrzcielnica	B-190 z 26.10.1995
14	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	baldachim	B-190 z 26.10.1995
15	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	chorągiew z Matką Bożą	B-190 z 26.10.1995
16	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	płaskorzeźba Nagrobek przyścienny Piotra Goryńskiego z Wierzbna	B-190 z 26.10.1995
17	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	tablica W. Odrowąża Strasza	B-190 z 26.10.1995
18	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	tablica A. Bontani	B-190 z 26.10.1995
19	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	obraz Chrystus	B-190 z 26.10.1995
20	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	obraz Zwiastowanie	B-190 z 26.10.1995
21	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	obraz św. Sebastian i św. Roch	B-190 z 26.10.1995
22	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	obraz św. Piotr i św. Paweł	B-190 z 26.10.1995
23	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	obraz Chrystus Ukrzyżowany	B-190 z 26.10.1995
24	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	obraz św. Franciszek z Asyżu	B-190 z 26.10.1995
25	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	mszał Missale Romanum	B-190 z 26.10.1995
26	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	monstrancja	B-190 z 26.10.1995
27	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	kielich	B-190 z 26.10.1995
28	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	cyborium (2 szt.)	B-190 z 26.10.1995
29	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	relikwiarz kartuszowy ss. Scholastyki i Andrzeja Boboli	B-190 z 26.10.1995
30	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	krzyż ołtarzowy (2 szt.)	B-190 z 26.10.1995

31	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	krucyfiks ołtarzowy	B-190 z 26.10.1995
32	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	lichtarz	B-190 z 26.10.1995
33	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	świecznik kandelabr (2 szt.)	B-190 z 26.10.1995
34	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	zyrandol	B-190 z 26.10.1995
35	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	kropielnica	B-190 z 26.10.1995
36	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	zegar szafkowy	B-190 z 26.10.1995
37	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	ornat zielony	B-190 z 26.10.1995
38	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	ornat biały (5 szt.)	B-190 z 26.10.1995
39	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	ornat czerwony	B-190 z 426.10.1995
40	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	Organy (1900 r.)	B-134 z 23.01.1980
41	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	Nagrobek Karoliny z Adamkiewiczów Olendzkiej na cmentarzu przykościelnym w Ojrzanowie	B-179 z 14.04.2008
42	Ojrzanów, Żelechów	Kościelna 10	nagrobek Juliana i Walerii Nowickich na cmentarzu przykościelnym w Ojrzanowie	B-179 z 14.04.2008
Wyposażenie kościoła parafialnego pw. św. Apostołów Piotra i Pawła				
43	Skuły	Rondo Skuły 4	obraz Sodoma i Gomora	B-302 25.09.1970 10.04.1995
44	Skuły	Rondo Skuły 4	obraz Potop	B-302 25.09.1970 10.04.1995
45	Skuły	Rondo Skuły 4	obraz Wypędzenie z raju	B-302 25.09.1970 10.04.1995
46	Skuły	Rondo Skuły 4	obraz Scena z Tobiaszem	B-302 25.09.1970 10.04.1995
47	Skuły	Rondo Skuły 4	obraz Scena z Eliaszem	B-302 25.09.1970 10.04.1995

48	Skuły	Rondo Skuły 4	obraz Znalezienie Mojżesza	B-302 25.09.1970 10.04.1995
49	Skuły	Rondo Skuły 4	obraz Narodzenie Chrystusa	B-302 25.09.1970 10.04.1995
50	Skuły	Rondo Skuły 4	obraz Przekazanie władzy św. Piotrowi	B-302 25.09.1970 10.04.1995
51	Skuły	Rondo Skuły 4	obraz św. Wincenty a Paulo	B-302 25.09.1970 10.04.1995
52	Skuły	Rondo Skuły 4	obraz bł. Marcin Baryczka	B-302 25.09.1970 10.04.1995
53	Skuły	Rondo Skuły 4	obraz św. Jan Nepomucen	B-302 25.09.1970 10.04.1995
54	Skuły	Rondo Skuły 4	obraz św. Cukasz Ewangelista	B-302 25.09.1970 10.04.1995
55	Skuły	Rondo Skuły 4	obraz św. Mateusz Ewangelista	B-302 25.09.1970 10.04.1995
56	Skuły	Rondo Skuły 4	obraz św. Jan Kanty	B-302 25.09.1970 10.04.1995
57	Skuły	Rondo Skuły 4	obraz św. Walenty Męczennik	B-302 25.09.1970 10.04.1995
58	Skuły	Rondo Skuły 4	obraz bł. Świętosław bp krakowski	B-302 25.09.1970 10.04.1995
59	Skuły	Rondo Skuły 4	obraz Złożenie do grobu	B-302 25.09.1970 10.04.1995
60	Skuły	Rondo Skuły 4	obraz Chrystus I raz upada pod Krzyżem	B-302 25.09.1970 10.04.1995
61	Skuły	Rondo Skuły 4	obraz Ostatnia Wieczerza	B-302 25.09.1970 10.04.1995

62	Skuły	Rondo Skuły 4	obraz Matka Boża Wniebowzięta	B-302 25.09.1970 10.04.1995
63	Skuły	Rondo Skuły 4	obrazy św. Piotr i św. Jan Ewangelista	B-302 25.09.1970 10.04.1995
64	Skuły	Rondo Skuły 4	obrazy św. Paweł i św. Marek Ewangelista	B-302 25.09.1970 10.04.1995
65	Skuły	Rondo Skuły 4	ołtarz główny	B-302 25.09.1970 10.04.1995
66	Skuły	Rondo Skuły 4	ołtarz boczny pw. Matki Bożej Częstochowskiej	B-302 25.09.1970 10.04.1995
67	Skuły	Rondo Skuły 4	ołtarz boczny pw. Wniebowstąpienia	B-302 25.09.1970 10.04.1995
68	Skuły	Rondo Skuły 4	malarstwo ścienne — konfesjonał	B-302 25.09.1970 10.04.1995
69	Skuły	Rondo Skuły 4	malarstwo ścienne - motywy ornamentalne na płaszczyznach ścian i stropu	B-302 25.09.1970 10.04.1995
70	Skuły	Rondo Skuły 4	Ambona	B-302 25.09.1970 10.04.1995
71	Skuły	Rondo Skuły 4	organy	B-504 z 05.05.1972
72	Skuły	Rondo Skuły 4	ołtarz główny	B-189 z 04.05.1995
73	Skuły	Rondo Skuły 4	relikwiarze barokowe 4 szt.	B-189 z 04.05.1995
74	Skuły	Rondo Skuły 4	tabernakulum	B-189 z 04.05.1995
75	Skuły	Rondo Skuły 4	obraz Ukrzyżowanie	B-189 z 04.05.1995
76	Skuły	Rondo Skuły 4	obraz Niepokalanie Poczęta	B-189 z 04.05.1995
77	Skuły	Rondo Skuły 4	obraz Przemienienie Pańskie	B-189 z 04.05.1995
78	Skuły	Rondo Skuły 4	chrzcielnica	B-189 z 04.05.1995
79	Skuły	Rondo Skuły 4	konfesjonały 2 szt.	B-189 z 04.05.1995

80	Skuły	Rondo Skuły 4	komoda	B-189 z 04.05.1995
81	Skuły	Rondo Skuły 4	feretron Chrystus Król	B-189 z 04.05.1995
82	Skuły	Rondo Skuły 4	feretron Matki Bożej	B-189 z 04.05.1995
83	Skuły	Rondo Skuły 4	kielich	B-189 z 04.05.1995
84	Skuły	Rondo Skuły 4	pacyfikał	B-189 z 04.05.1995
85	Skuły	Rondo Skuły 4	zyrandol	B-189 z 04.05.1995
86	Skuły	Rondo Skuły 4	świecznik kandelabr 2 szt.	B-189 z 04.05.1995
87	Skuły	Rondo Skuły 4	świeczniki 12 szt.	B-189 z 04.05.1995
89	Skuły	Rondo Skuły 4	lampka wieczna	B-189 z 04.05.1995
90	Skuły	Rondo Skuły 4	ampułki 2 szt.	B-189 z 04.05.1995
91	Skuły	Rondo Skuły 4	ampułki 2 szt.	B-189 z 04.05.1995
92	Skuły	Rondo Skuły 4	ampułki 2 szt.	B-189 z 04.05.1995
93	Skuły	Rondo Skuły 4	tacka; naczynia na oleje 3 szt.	B-189 z 04.05.1995
94	Skuły	Rondo Skuły 4	tacka	B-189 z 04.05.1995

5.6.4. Zabytki archeologiczne – Gmina Żabia Wola

Zabytki archeologiczne na terenie gminy to głównie ślady osadnictwa z różnych okresów, pozostałości osad (z XIII-XIV wieku, z XII-XIII w. z epoki brązu – 3 zabytki, pozostałość osady hutniczej z okresu wpływów rzymskich) i cmentarzysko ciałopalne oraz domniemane cmentarzyska (starożytne i z okresu wpływów rzymskich).

Tabela nr 27: Zabytki archeologiczne – Gmina Żabia Wola

L.p.	Miejscowość	Obiekt		nr karty stanowiska
		Rodzaj stanowiska	Okres	
1	Żabia Wola	pozostałości osady?	średniowiecznej i nowożytnej	60-63/2
2	Żabia Wola	ślad osadnictwa	wczesna epoka żelaza	60-63/3

3	Żabia Wola	śląd osadnictwa	wczesna epoka żelaza	60-63/4
4	Żabia Wola	śląd osadnictwa	średniowiecznego	60-63/6
5	Żabia Wola	śląd osadnictwa	nowożytnego	60-63/7
6	Żabia Wola	śląd osadnictwa	nowożytnego	60-63/10
7	Żabia Wola	śląd osadnictwa	ze środkowej epoki kamienia	60-63/43
8	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki kamienia lub epoki brązu	60-63/44
9	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki brązu i średniowiecza	60-63/45
10	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki kamienia lub epoki brązu	60-63/46
11	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki kamienia lub epoki brązu i średniowiecza	60-63/47
12	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki brązu	60-63/48
13	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z młodszej epoki kamienia i wczesnej epoki żelaza	60-63/49
14	Żabia Wola	śląd osadnictwa	starożytnego	60-63/50
15	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki kamienia lub epoki brązu	61-62/13
16	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z młodszej epoki kamienia lub epoki brązu	61-62/18
17	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z młodszej epoki kamienia	61-62/19
18	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z młodszej epoki kamienia lub epoki brązu	61-62/20
19	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki brązu	61-62/21
20	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki kamienia i epoki brązu	61-62/22
21	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki brązu	61-62/23
22	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki kamienia i epoki brązu	61-62/24
23	Żabia Wola	śląd osadnictwa	starożytne	61-62/25
24	Żabia Wola	pozostałości osady śląd osadnictwa	z epoki brązu z młodszej epoki kamienia	61-62/26
25	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki brązu	61-62/43
26	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki kamienia lub epoki brązu	61-62/44
27	Żabia Wola	śląd osadnictwa	starożytnego	61-62/45
28	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki brązu	61-62/46
29	Żabia Wola	pozostałości osady	z młodszej epoki kamienia	61-62/47
30	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki kamienia i wczesnej epoki żelaza	61-62/54
31	Żabia Wola	pozostałości osady	z wczesnej epoki żelaza	61-62/55
32	Żabia Wola	śląd osadnictwa	średniowiecznego	61-62/59
33	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki kamienia lub epoki brązu	61-63/1
34	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki kamienia lub epoki brązu	61-63/2
35	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki kamienia lub epoki brązu	61-63/3

36	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki brązu	61-63/4
37	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki kamienia lub epoki brązu	61-63/5
38	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z młodszej epoki kamienia	61-63/6
39	Żabia Wola	pozostałości osady	z epoki kamienia	61-63/7
		śląd osadnictwa	z epoki brązu	
40	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki brązu	61-63/8
41	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki brązu	61-63/9
42	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki brązu	61-63/10
43	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki brązu	61-63/11
44	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki brązu	61-63/12
45	Żabia Wola	pozostałości osady	z epoki brązu	61-63/13
		śląd osadnictwa	z epoki kamienia	
46	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki brązu	61-63/14
47	Żabia Wola	pozostałości osady	z okresu wpływów rzymskich	61-63/15
		ślady osadnictwa	z epoki kamienia, epoki brązu i średniowiecza	
48	Żabia Wola	cmentarzysko ?	z okresu wpływów rzymskich	61-63/16
		ślady osadnictwa	z epoki brązu i średniowiecza	
49	Żabia Wola	pozostałości osady	z wczesnej epoki żelaza	61-63/17
		śląd osadnictwa	z epoki kamienia lub epoki brązu	
50	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki kamienia lub epoki brązu i średniowiecza	61-63/18
51	Żabia Wola	śląd osadnictwa	średniowiecznego	61-63/19
52	Żabia Wola	cmentarzysko ?	starożytne	61-63/20
		śląd osadnictwa	średniowiecznego	
53	Żabia Wola	śląd osadnictwa	średniowiecznego	61-63/21
54	Żabia Wola	pozostałości osady	z młodszej epoki kamienia	61-63/22
		śląd osadnictwa	z epoki brązu i średniowiecza	
55	Żabia Wola	pozostałości osady	z XII-XIII w.	61-63/23
		śląd osadnictwa	starożytnego	
56	Żabia Wola	śląd osadnictwa	starożytnego	61-63/24
57	Żabia Wola	śląd osadnictwa	średniowiecznego	61-63/25
58	Żabia Wola	pozostałości osady	z okresu wpływów rzymskich	61-63/26
		ślady osadnictwa	z epoki brązu i średniowiecza	
59	Żabia Wola	pozostałości osady	z XIII-XIV w.	61-63/27
		ślady osadnictwa	z młodszej epoki kamienia i epoki brązu	
60	Żabia Wola	cmentarzysko ?	starożytne	61-63/28
		śląd osadnictwa	z epoki kamienia, epoki brązu, wczesnej epoki żelaza i średniowiecza	
61	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki kamienia lub epoki brązu	61-63/29

62	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki kamienia, epoki brązu i okresu wpływów rzymskich	61-63/30
63	Żabia Wola	pozostałości osady	z epoki brązu, wczesnej epoki żelaza i okresu wpływów rzymskich	61-63/31
64	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z wczesnej epoki żelaza	61-63/32
65	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z okresu wpływów rzymskich	61-63/33
66	Żabia Wola	pozostałości osady	z okresu wpływów rzymskich i średniowiecza	61-63/34
		śląd osadnictwa	z wczesnej epoki żelaza	
67	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki kamienia lub epoki brązu i średniowiecza	61-63/35
68	Żabia Wola	pozostałości osady	z wczesnej epoki żelaza, okresu wpływów rzymskich i średniowiecza	61-63/36
		ślady osadnictwa	z młodszej epoki kamienia, epoki brązu i średniowiecza	
69	Żabia Wola	pozostałości osady	z wczesnej epoki żelaza i średniowiecza	61-63/37
		ślady osadnictwa	z epoki kamienia i epoki brązu	
70	Żabia Wola	pozostałości osady	średniowiecznej	61-63/38
71	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z okresu wpływów rzymskich	61-63/39
72	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z wczesnej epoki żelaza i średniowiecza	61-63/40
73	Żabia Wola	pozostałości osady	z wczesnej epoki żelaza	61-63/41
		ślady osadnictwa	z epoki kamienia, epoki brązu i średniowiecza	
74	Żabia Wola	pozostałości hutniczej osady	z okresu wpływów rzymskich	61-63/42
		śląd osadnictwa	z wczesnej epoki żelaza	
75	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki kamienia i epoki brązu	61-63/43
76	Żabia Wola	cmentarzysko ciałopalne	-	61-63/44
		śląd osadnictwa	starożytnego i średniowiecznego	
77	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z młodszej epoki kamienia i epoki brązu	61-63/45
78	Żabia Wola	pozostałości osady	z młodszej epoki kamienia	61-63/46
79	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki kamienia lub epoki brązu	61-63/47
80	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki kamienia, epoki brązu i wczesnej epoki żelaza	61-63/48
81	Żabia Wola	cmentarzysko ?	z epoki brązu	61-63/49
		śląd osadnictwa	z epoki kamienia lub epoki brązu	

82	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki kamienia i epoki brązu	61-63/50
83	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki kamienia i epoki brązu	61-63/51
84	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki kamienia i epoki brązu	61-63/52
85	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki kamienia i epoki brązu	61-63/53
86	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki kamienia i epoki brązu	61-63/54
87	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki kamienia lub epoki brązu	61-63/55
88	Żabia Wola	pozostałości osady	z okresu wpływów rzymskich	61-63/56
		śląd osadnictwa	starożytnego i średniowiecznego	
89	Żabia Wola	pozostałości osady	z epoki brązu i wczesnej epoki żelaza	61-63/57
		śląd osadnictwa	z epoki kamienia i średniowiecza	
90	Żabia Wola	śląd osadnictwa	starożytnego	61-63/58
91	Żabia Wola	pozostałości osady	z okresu wpływów rzymskich	61-63/59
		cmentarzysko ?	z okresu wpływów rzymskich	
		śląd osadnictwa	z epoki kamienia lub epoki brązu	
92	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki brązu	61-63/60
93	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki brązu	61-63/61
94	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki brązu	61-63/62
95	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki brązu	61-63/63
96	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki brązu	61-63/64
97	Żabia Wola	cmentarzysko ?	z epoki brązu	61-63/65
98	Żabia Wola	osada	z epoki brązu	61-63/66
		śląd osadnictwa	z epoki kamienia i epoki brązu	
99	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki kamienia lub epoki brązu	61-63/67
100	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki brązu	61-64/35
101	Żabia Wola	pozostałości osady?	z epoki brązu	61-64/36
102	Żabia Wola	pozostałości osady	z epoki brązu	62-62/14
103	Żabia Wola	śląd osadnictwa	średniowiecznego	62-62/28
104	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki kamienia i epoki brązu	62-62/29
105	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z młodszej epoki kamienia lub epoki brązu	62-62/35
106	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki kamienia lub epoki brązu	62-62/36
107	Żabia Wola	pozostałości osady	średniowiecznej i nowożytnej	62-63/1
108	Żabia Wola	pozostałości osady	średniowiecznej i nowożytnej	62-63/2
109	Żabia Wola	pozostałości osady	średniowiecznej i nowożytnej	62-63/3
110	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki kamienia i z XVI-XVIII w.	62-63/4
111	Żabia Wola	śląd osadnictwa	średniowiecznego i z XVI-XVIII w.	62-63/5
112	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z XVI-XVIII w.	62-63/6
113	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki kamienia	62-63/7

114	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z okresu wpływów rzymskich	62-63/8
115	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki brązu i wczesnej epoki żelaza	62-63/9
116	Żabia Wola	śląd osadnictwa	z epoki kamienia	62-63/10

5.6.5. Formy ochrony przyrody – Gmina Żabia Wola

➤ Rezerwaty przyrody:

- **Rezerwat Skulski Las** został utworzony w 1984 r. MP.17/126. Zajmuje powierzchnię 316,92 ha. Obejmuje większą część uroczyska leśnego Skuły-Wschód. Uroczysko Skuły-Wschód należy do wyjątkowych kompleksów, gdzie na dużej powierzchni, na siedliskach żyznych i wilgotnych, zachowane są fitocenozy lasów liściastych. Zbiorowiska leśne rezerwatu wykazują duży stopień naturalności. Płaty ze starymi drzewostanami posiadają niemal puszczański charakter. Jeden ze znanych od dawna walorów Skulskiego Lasu to wysypowe stanowisko buka, poza granicą zasięgu gatunku. Dodatkowe atuty rezerwatu stanowią: duża liczba starych, pomnikowych drzew i walory krajobrazowe.

Na terenie rezerwatu stwierdzono cztery zespoły leśne:

- grądu subkontynentalnego,
- łągu jesionowo- olszowego,
- łągu wiązowo- jesionowego,
- olsu porzeczkowego.

Runo zielne jest szczególnie bujne i obfitujące w gatunki w grądzie wilgotnym. Rosną tu liczne interesujące gatunki, rzadko spotykane w Polsce Środkowej, m.in.: zdrojówka rutewkowata, kokorycz pełna, jaskier kaszubski, turzycza orzęsiona, złoć żółta, łuskiewnik różowy.

Do fitocenoz łągowych zaliczamy łąg wiązowo- jesionowy, jesion wyniosły, zawilec żółty, zdrojówkę rutewkowatą, fiołek leśny, ziarnopłon wiosenny, śledziennicę skrętnolistną i jaskier kosmaty.

Flora rezerwatu liczy około 400 gatunków, a na szczególną uwagę zasługują tu rośliny chronione m.in.: kopytnik zwyczajny, listera jajowata, gnieździk leśny, storczyk Fuchsa, storczyk plamisty i pierwiosnek lekarski. Największą atrakcją rezerwatu jest pełnik europejski.

Zespoły roślinne: Carici elongatae-Alnetum, Circaeio-Alnetum, Tilio- Carpinetum: a) typicum, b) stachyetosum. Gatunki roślin chronionych objęte ochroną ścisłą: Listera jajowata (*Listera ovata*), *Orchis maculata*, Pełnik europejski (*Trollius europaeus*). Gatunki roślin chronionych objęte ochroną częściową: Kopytnik

pospolity (*Asarum europaeum*), Kruszyna pospolita (*Frangula alnus*), Porzeczka czarna (*Ribes nigrum*), kalina okrągłolistna (*Viburnum opulus*).

- **Rezerwat „Skulskie Dęby”** utworzono w 1996 r. M.P.75/689 o powierzchni 30,07 ha. Obejmuje on północno- zachodnią część uroczyska Skuły- Zachód. Przedmiotem ochrony jest ponad 200- letni starodrzew dębowy oraz zróżnicowane, wilgotne i bagienne zbiorowiska roślinne, leśne i łąkowo - torfowiskowe. Najcenniejszym obiektem w rezerwacie jest starodrzew naturalnego pochodzenia, o puszczańskim charakterze. Wyróżniamy trzy typy fitocenozy leśnych:

- grądu typowego,
- grądu wilgotnego,
- olsu porzeczkowego.

Najbardziej naturalne, najcenniejsze płaty tego zbiorowiska są z udziałem potężnych, ponad 200- letnich dębów. Oprócz dębów rosną tu w domieszce sędziwe wiązy górskie oraz jawory. Wczesną wiosną kwitną m.in.: zawilec kwiatowy, gwiazdnica wielokwiatowa, przylaszczka pospolita, gajowiec żółty, fiołek leśny, fiołek Rivina, jaskier kaszubski. Oprócz dominujących dębów szypułkowych, występują olsze czarne, wiązy górskie, jawory, brzozy brodawkowate, topole i osiki. Drzewostan łągowo-olszowego tworzą olsza czarna, jesion wyniosły z domieszką innych drzew, kalina koralowa, czeremcha zwyczajna i dereń świdwa.

Aspekt wczesnowiosenny runa jest bardzo kolorowy. Zaliczamy tu takie gatunki jak: ziarnopłon wiosenny oraz gwiazdnica gajowa. W obniżeniach terenu występują płaty bagiennego lasu olszowego - olsu. Charakterystyczne dla tego zbiorowiska, rośliny zielone to m.in.: kosaciec żółty, knieź błotna, borysz błotny, turzyca długokłosa, zachytnik błotny.

Florę rezerwatu tworzy około 180 gatunków, m.in. rośliny chronione: bluszcz pospolity (*Hedera helix*), kopytnik pospolity (*Asarum europaeum*), kruszczyk szerokolistny (*Epipactis helleborine*), konwalia majowa (*Convallaria maialis*), storczyk szerokolistny (*Orchis*).

Powołany w 1986 r. ***Bolimowsko-Radziejowski Obszar Chronionego Krajobrazu z doliną środkowej Rawki*** (Uchwała nr XIV/93/86 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Skierniewicach z dnia 29 września 1986r opublikowano w Dzienniku Urzędowym województwa Skierniewickiego 30 października 1986 r.) miał objąć część obszaru gminy Żabia Wola, jednak obszar zmieniono w 1997 r. (Rozporządzenie Wojewody Skierniewickiego Nr 36 z dnia 28 lipca

1997 r. – Dz. Urz. Woj. Skierniewickiego z 20 sierpnia 1997r Nr 18 poz. 113) i obecnie nie obejmuje terenów gminy.

Od 2000 roku czynione są *starania, aby utworzyć Park Krajobrazowy Ziemia Chełmońskiego*. Teren projektowanego parku i otuliny, położony jest w południowo- zachodniej części województwa mazowieckiego w powiatach: grodziskim (gm. Żabia Wola, Jaktorów, Grodzisk Mazowiecki), żyrardowskim (gm. Radziejowice i Mszczonów), grójeckim (gm. Tarczyn i Pniewy) i pruszkowskim z gminą Nadarzyn. Park im. J. Chełmońskiego miał stanowić uzupełnienie systemu parków krajobrazowych (Bolimowskiego, Chojnowskiego, Mazowieckiego) tworzących równoleżnikowy ciąg przyrodniczy i korytarz ekologiczny na obszarze Mazowsza.

➤ **Pomniki Przyrody**

Na terenie gminy Żabia Wola występuje 48 pomników przyrody (drzewa oraz grupy drzew). Słubica - dąb szypułkowy i lipa drobnolistna; Władysławów - kasztanowiec pospolity, lipa drobnolistna (2 szt.), platan klonolistny (5 szt.) i klon pospolity; Ojrzanów - klon pospolity, lipa drobnolistna (2 szt.), klon srebrzysty, brzoza brodawkowata, jesion wyniosły (2 szt.), świerk pospolity; Grzmiąca – topola biała, lipa drobnolistna (2 szt.), świerk pospolity, jesion wyniosły, dąb szypułkowy (2 szt.), platan klonolistny, klon pospolity (2 szt.), modrzew europejski oraz aleja - lipa drobnolistna (67 szt.), grab pospolity (30 szt.), klon pospolity (24 szt.), wierzba biała (5 szt.), jesion wyniosły (10 szt.), kasztanowiec biały (12 szt.), dąb szypułkowy (5 szt.), klon jawor (3 szt.), robinia akacjowa (3 szt.), topola biała (2 szt.); Grzegorzewice - lipa drobnolistna (3 szt.), klon jawor (3 szt.), modrzew europejski (5 szt.), klon pospolity (2 szt.), kasztanowiec biały (2 szt.), Skuły - kasztanowiec biały oraz rez. Skulski Las nadl. Grójec - dąb szypułkowy.

➤ **Kompleksy Leśne:**

- Uroczysko leśne Skuły – Wschód,
- Uroczysko leśne Skuły – Zachód,
- Uroczysko Żabia Wola,
- Uroczysko Książenice-Musuły.

➤ **Obszary źródliskowe rzek**

Na terenie gminy znajdują się obszary źródliskowe rzek: Mrowna (w miejscowości Żelechów), Pisia Tuczna (stawy w Petrykozach), Utrata

(w Pieńkach Zarębskich, w pobliżu rezerwatu „Skulski Las”), Rokitnica Stara (między wsią Siostrzeń i wsią Władysławów, w pobliżu kompleksu leśnego „Musuły”), dopływ Pisi Tucznej (łączy się z Pisią Tucznią poza granicami gminy).

6. Analiza SWOT w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego Powiatu Grodziskiego

Stan obecny i perspektywy ochrony dziedzictwa kulturowego na terenie Powiatu Grodziskiego podsumowane zostały w układzie słabych i mocnych stron oraz szans i zagrożeń dla tej dziedziny. Analiza SWOT jest jednym z elementarnych narzędzi diagnostycznych, opisującym stan obecny analizowanego obszaru. Składa się z opisu jego czterech elementów: mocnych i słabych stron – czyli pozytywnych i negatywnych warunków wewnętrznych oraz szans i zagrożeń – czyli pozytywnych i negatywnych warunków zewnętrznych. Prezentowana analiza stanowi podstawę do opracowania zasadniczych kierunków działania w zakresie ochrony zabytków na terenie powiatu.

Mocne strony:	Słabe strony:
<ul style="list-style-type: none"> - lokalizacja dogodna ze względu na krajową infrastrukturę drogowo – kolejową, autostrada A2, zapewniająca stosunkowo łatwy dostęp do obiektów zabytkowych, - położenie w bliskim sąsiedztwie Warszawy i Łodzi, - dostępność dużych ośrodków akademickich, - duży potencjał ludzki: stale rosnąca liczba mieszkańców powiatu, aktywni liderzy społeczności lokalnych, zaangażowanie w sprawy publiczne, - aktywna polityka inwestycyjna, doświadczenie w pozyskiwaniu środków zewnętrznych, - znaczna ilość obiektów zabytkowych na terenie powiatu, 	<ul style="list-style-type: none"> - niewystarczająca ilość środków finansowych na opiekę nad zabytkami, - mała aktywność społeczna mieszkańców w dziedzinie opieki nad zabytkami, niewielka liczba społecznych opiekunów zabytków, - zły stan techniczny niektórych zabytków, - słabo rozwinięta sfera usług turystycznych, - duża konkurencja aglomeracji warszawskiej na rynku turystyki w regionie.

<ul style="list-style-type: none"> - muzeum J. i A. Iwaszkiewiczów, prowadzone przez powiat grodziski, - znaczny udział terenów o walorach przyrodniczych i krajobrazowych, - stosunkowo duża ilość szkół podstawowych, ponadpodstawowych oraz placówka edukacji artystycznej, - korzystne warunki do rozwoju turystyki, w tym dobrze rozwinięta infrastruktura rekreacyjno – sportowa, duża ilość kulturowych szlaków turystycznych, - inicjatywy powiatu w zakresie dziedzictwa kulturowego, liczne imprezy kulturalne organizowane w ramach „Kalendarza Imprez”. 	
Szanse:	Zagrożenia:
<ul style="list-style-type: none"> - wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju różnych form turystyki kulturowej i rekreacji, - rozwój kultury i rozrywki, - wykorzystanie funduszy strukturalnych dla rozwinięcia sieci dróg, - wykorzystanie atutu bliskości stolicy, - aktywna promocja powiatu, - rozwój branży związanej z kulturą i rozrywką, - wykorzystanie potencjału obiektów zabytkowych w tworzeniu bazy turystycznej, - niewykorzystany duży potencjał ludzki, - edukacja kulturowa - 	<ul style="list-style-type: none"> - wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych, - niestabilność prawa, brak możliwości skutecznego jego egzekwowania w zakresie ochrony zabytków, - samowolne działania na zabytkach bez uzgodnień konserwatorskich, _ - zanieczyszczenie środowiska: krajowych ciągów komunikacyjnych w rejonie podwarszawskim, - zwiększająca się liczba samochodów korzystających z infrastruktury drogowej.

edukowanie w zakresie wartości dziedzictwa kulturowego, – duża aktywność samorządów gminnych, dobra współpraca z samorządem powiatu, – pozyskiwanie środków z funduszy Unii Europejskiej na ochronę zabytków.	
---	--

7. Cele powiatowego programu opieki nad zabytkami

Zagadnienia związane z opieką nad zabytkami stanowią dla samorządu powiatowego istotny obszar działania ze względu na zasób obiektów zabytkowych i jego znaczenie budujące tożsamość oraz prestiż powiatu. Analiza szans i zagrożeń występujących w otoczeniu oraz słabych i mocnych stron powiatu pozwala wskazać kilka obszarów, które wymagają podjęcia świadomych i planowych działań dotyczących dziedzictwa kulturowego:

- upowszechnianie świadomości wartości i jakości krajobrazu kulturowego,
- ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego,
- promocja oraz edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego powiatu.

Główne cele powiatowego programu opieki nad zabytkami:

- Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
- Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.

8. Kierunki działań dla realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami. Podział na obszary, projekty, zadania

Realizacji sformułowanych wyżej celów służyć będą następujące działania:

1. Prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i budowlanych przy obiektach zabytkowych nieruchomości będących własnością powiatu; zabezpieczenie i utrzymanie tych obiektów oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystanie z nich w sposób zapewniający trwale zachowanie ich wartości. Zapewnienie warunków do naukowego badania i dokumentowania obiektów zabytkowych.

Zadanie 1.1. Wykonanie prac remontowych w Muzeum im. Anny i Jarosława Iwaskiewiczów w Stawisku (wykonanie nowego ogrodzenia posesji, renowacja stolarki okiennej oraz przesuwnych drzwi w pomieszczeniach ekspozycyjnych).

Zadanie 1.2. Przeprowadzenie prac remontowych w Domu Pomocy Społecznej w Izdebnie Kościelnym (kompleksowa wymiana stolarki okiennej i drzwi wewnętrznych).

2. Ustanowienie społecznych opiekunów zabytków w ramach realizacji zadań własnych powiatu oraz prowadzenie listy społecznych opiekunów zabytków.

Zadanie 2.1. Ścisła współpraca z Mazowieckim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w przedmiotowej sprawie.

3. Wydawanie przez starostę na wniosek Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków decyzji o zabezpieczeniu obiektów zabytkowych zagrożonych zniszczeniem lub uszkodzeniem w formie ustanowienia czasowego zajęcia do czasu usunięcia zagrożenia lub – o ile usunięcie zagrożenia nie jest możliwe – wywłaszczenie tych obiektów na wniosek Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przez starostę na rzecz Skarbu Państwa lub gminy, na terenie której położony jest ten obiekt.

Zadanie 3.1. Ścisła współpraca z Mazowieckim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w przedmiotowej sprawie.

4. Wspieranie na wniosek zainteresowanych podmiotów przedsięwzięć samorządu powiatowego oraz samorządów gminnych związanych z rozwojem infrastruktury turystycznej.

Zadanie 4.1. Wspieranie podejmowanego przez gminy zagospodarowania miejsc atrakcyjnych turystycznie, m. in. szlaków kulturowych, ścieżek edukacyjnych, tras rowerowych.

Zadanie 4.2. Współpraca z instytucjami i organizacjami działającymi na rzecz ochrony zasobów kulturowych i przyrodniczych oraz rozwoju turystyki w Powiecie Grodziskim.

5. Współpraca z organami samorządowymi, stowarzyszeniami oraz organizacjami pozarządowymi działającymi w sektorach edukacji oraz kultury i sztuki w zakresie:

- edukacji dzieci i młodzieży obejmującej ochronę przyrody i kulturę,
- organizacji konkursów poszerzających wiedzę uczniów na temat idei propagujących walory powiatu grodziskiego w zakresie dziedzictwa natury, dziedzictwa kulturowego i jego ochrony,
- upowszechnianie kultury ze szczególnym nastawieniem na dzieci i młodzież,
- organizacja imprez mających znaczenie dla rozwoju kultury i integracji społeczności powiatu.

Zadanie 5.1. Współpraca z organami samorządowymi, stowarzyszeniami oraz organizacjami pozarządowymi działającymi w sektorze kultury fizycznej i turystyki w zakresie:

- upowszechniania kultury fizycznej i turystyki, zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży,
- organizowanie imprez sportowych, rekreacyjnych i turystycznych o zasięgu powiatowym.

Zadanie 5.2. Współpraca z organizacjami ekologicznymi, realizującymi programy służące ochronie przyrody i edukacji ekologicznej w zakresie wymiany informacji i konsultowania projektów aktów prawnych dotyczących ochrony środowiska oraz edukacji ekologicznej w zakresie m. in. ochrony środowiska i ochrony dziedzictwa.

6. Upowszechnianie wiedzy o zasobach kulturowych i przyrodniczych powiatu oraz jego walorach turystycznych na stronie internetowej powiatu oraz innych dostępnych środkach masowego przekazu.

Zadanie 6.1. Wydawanie niekomercyjnych niskonakładowych wydawnictw (drukowanych: przewodników, albumów, widokówek, folderów itp. lub wykorzystujących inne techniki zapisu, np. płyty CD) popularyzujących wiedzę o zasobach kulturowych i przyrodniczych powiatu; współpraca z organizacjami działającymi na rzecz promocji regionu w tym zakresie.

Zadanie 6.2. Udział w organizacji imprez masowych w celu promocji powiatu i jego dziedzictwa kulturowego.

9. Wdrażanie powiatowego programu opieki nad zabytkami. Monitoring działania programu

9.1. Instrumenty prawne i instytucjonalne

W realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami wykorzystane zostaną instrumenty ogólne – określone w programach rządowych i wojewódzkich, w tym w Krajowym Programie Opieki nad Zabytkami oraz w innych dokumentach o charakterze planistycznym i strategicznym, a także narzędzia i środki własne Starostwa Powiatowego oraz partnerów uczestniczących w realizacji programu – Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, państwowych i samorządowych instytucji kultury, jednostek samorządu terytorialnego, kościołów oraz organizacji pozarządowych.

Zakłada się, że cele zakreślone w powiatowym programie opieki nad zabytkami będą osiągane w wyniku:

- współpracy władz powiatu z Mazowieckim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, innymi jednostkami samorządu terytorialnego oraz organizacjami i związkami, których działania obejmują m.in. ochronę walorów krajobrazowych i kulturowych,
- inicjatywy własnej władz powiatu.

9.2. Instrumenty finansowe

System finansowania ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest dość skomplikowany. Najogólniej źródła finansowania tej sfery można podzielić na:

- źródła publiczne – budżet państwa, budżety jednostek samorządu terytorialnego wszystkich szczebli, środki Unii Europejskiej, inne źródła zagraniczne,

- źródła prywatne - środki osób fizycznych, organizacji pozarządowych – stowarzyszeń, fundacji, osób prawnych itp.

Finansowanie powiatowego programu opieki nad zabytkami będzie realizowane z wykorzystaniem środków budżetowych oraz funduszy strukturalnych.

9.3. Monitoring działania programu

Zgodnie z art. 87, ust. 5 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami za monitorowanie realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami odpowiada Zarząd Powiatu, który co dwa lata sporządza stosowne sprawozdanie i przedstawia je Radzie Powiatu. Niezwłocznie po zatwierdzeniu uchwałą Rady Powiatu Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Grodziskiego, powołany zostanie zespół, który zajmie się monitoringiem realizacji programu. Zespół ten zostanie powołany uchwałą Zarządu Powiatu.

W okresach czteroletnich dokonywana będzie przez Zarząd Powiatu ocena realizacji programu. Program może podlegać modyfikacjom.

10. Wykorzystane akty prawne i materiały

Akty prawne:

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (tj.: Dz. U. z 2021 r., poz. 710 z późn. zm.).
2. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. *w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem* (Dz. U. z 2011 r. Nr 113, poz. 661 z późn. zm.).
3. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (tj.: Dz. U. z 2020 r. poz. 920 z późn. zm.)

Literatura:

1. Materiały i informacje z Urzędów Miast i Gmin: Grodzisk Mazowiecki, Milanówek, Podkowa Leśna, Jaktorów, Baranów, Żabia Wola.
2. Program Opieki nad Zabytkami Gminy Grodzisk na lata 2013-2016.
3. Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Grodzisk na lata 2017-2020.
4. Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta Milanówka 2009-2012.
5. Gminny Program Ochrony Środowiska dla miasta Milanówka na lata 2012-2015 z perspektywą do 2019 roku.
6. Gminny Program Ochrony Środowiska dla miasta Milanówka na lata 2020-2023 z perspektywą do 2027 roku.
7. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022.
8. Narodowy program kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” na lata 2004-2013 oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 -2020.
9. Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030.
10. Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2014-2020.
11. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego.
12. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2018-2021.
13. Strategia Rozwoju Turystyki dla Województwa Mazowieckiego na lata 2014-2020.
14. Strategia Rozwoju Powiatu Grodziskiego na lata 2015-2020.
15. Informator Muzeum im. Anny i Jarosława Iwaszkiewiczów w Stawisku – Alicja Matracka-Kościelny Stawisko 2009.
16. Informacje i materiały – Dom Pomocy Społecznej w Izdebnie Kościelnym – dyr. Elżbieta Strzelecka.
17. Jerzy Gmurski „Zarys Dziejów Izdebna 1504 – 1989”.

18. Studium Uwarunkowań I Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Żabia Wola
19. Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Grodzisk Mazowiecki na lata 2017-2020.
20. Program Ochrony Środowiska dla Gminy Jaktorów na lata 2016-2019 z uwzględnieniem lat 2020-2023.

Strony internetowe:

- www.grodzisk.pl
- www.gmina-baranow.pl
- www.jaktorow.pl
- www.zabawola.pl
- www.milanowek.pl
- www.podkowalesna.p
- www.stat.gov.pl
- www.mwkz.pl